

Република Србија

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

**Процена остварености циљева и исхода
Програма огледа функционалног
основног образовања одраслих**

април 2013

САДРЖАЈ

	страна
УВОД	5
Постојећи контекст и потребе за новим концептом образовања одраслих	5
Правни основ за увођење, праћење и вредновање Програма огледа ФООО	8
Програм огледа ФООО – концепт, модел образовања и увођење у систем	10
Наставни план и програм ФООО (укључујући и стручне обуке)	12
Вредновање Програма огледа ФООО – приступ и полазиште	12
Методологија мониторинга и евалуације Програма огледа ФООО	13
РЕЗУЛТАТИ ВРЕДНОВАЊА ПРОГРАМА ОГЛЕДА ФООО	15
Начин приказивања резултата вредновања Програма огледа ФООО	15
Процена остварености циљева и исхода програма огледа ФООО	17
Циљ 1: Да се у систем образовања Републике Србије уведе ФООО као организациона и програмска целина у којој одрасли стичу основно образовање примерено својим потребама, могућностима учења и потребама тржишта рада	17
Циљ 2: Обезбеђен је модел образовања у коме одрастао истовремено стиче основно и одговарајући облик стручног образовања	35
Циљ 3: Механизми осигурања међуресорне подршке и сарадње	41
Циљ 4: У систему образовања оспособљен је довољан број школа и школских тимова за остваривање модела ФООО доступног већем броју одраслих људи	54
Циљ 5: Обезбеђивање остваривања исхода основног образовања потребних за унапређивање квалитета личног и породичног живота, већу социјалну укљученост и запошљивост одраслих	67
Циљ 6: Да се унапреди квалитет образовног рада подизањем стручних капацитета педагошког асистента који ради са одраслима	90
ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ	99
Анекси	103

1. Постојећи контекст и потребе за новим концептом образовања одраслих

Образовање одраслих је развојни ресурс друштва, услов и стратегија за решавање проблема сиромаштва, стварање основе за одрживи друштвено-економски развој на локалном, регионалном и националном нивоу, повећање вредности људског капитала и могућност одрживог социо-економског развоја земље, посебно оне у транзицији, и њене интеграције у глобалну економију.

У развијеним земљама Европе и света питање образовања одраслих је већ деценијама у врху националних приоритета. У Србији је питање образовања одраслих покренуто пре дванаест година, када је Тим за образовање одраслих и доживотно образовање, децембра 2001. године, на основу детаљне анализе припремио документ под називом *Стратешки правци развоја образовања одраслих*.¹ Основна намена овог документа је била да дефинише циљеве и правце развоја образовања одраслих које државни органи и други актери система образовања одраслих треба да успоставе и финансирају. У овом документу је сачињен и низ акционих планова, приоритетних пројеката и предложене су мере за најважније кораке у реформи образовања одраслих. Закључци овог документа су актуелни и данас - образовање одраслих има виталну улогу у економском развоју савремених друштва и отварању стварног простора за делотворно учешће грађана у решавању друштвених различитих, професионалних, породичних и индивидуалних проблема. Кључни проблеми у области образовања одраслих у Србији, наведени у овом документу, су и данас једнако актуелни као и пре дванаест година.

У истом документу, на који се позива и званични извештај експертске групе Министарства просвете Републике Србије (2008)², наводи се да су основни проблеми образовања одраслих у Србији последица вишеструке маргинализације која се манифестује као:

- а) неадекватна и негативна политика и друштвени однос према образовању одраслих,
- б) рестриктивна финансијска подршка до угрожавајућег минимума,
- в) недостатак законске регулативе и стандарда,
- г) непостојање ресора за образовање одраслих у државној администрацији,
- д) нерегулисано питање наставника у образовању одраслих,
- ђ) одсуство систематског - статистичког праћења подручја образовања одраслих.

¹ Документ је доступан на адреси: http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/adult-yug-ser-srb-t02.pdf

² Medić S, Popović K, Milanović, M. 2009. Development and State of the Art of Adult Learning and Education in Serbia, Confintea VI. Belgrade: Adult Education Society; Sofia: DVV international.

И поред наведених проблема функционално основно образовање одраслих је, од 2001. године до данас, тестирано као *програмски/просветни оглед* и развијено као *активна мера* (2010)³ која може да допринесе ефикасном пресецању круга сиромаштва, да подстакне образовање одраслих у складу са њиховим потребама и потребама тржишта рада, омогући лични развој појединца и породице, његово напредовање у професионалној каријери, очувању здравља и околине и активном учешћу у друштвеном животу.

Увођењем функционалног основног образовања одраслих као *активне мере* у систем образовања Републике Србије стварају се претпоставке за побољшање образовне и квалификационе структуре и унапређивање могућности запошљавања становништва; повећање професионалне мобилности и флексибилности радно активног становништва; смањење сиромаштва, остваривање једнакости, социјалне укључености и међугенерациске солидарности; унапређивање квалитета живота – личног, породичног, природног и социјалног окружења; развој демократије, интеркултуралности и толеранције и интеграција у европски друштвени и економски простор уважавањем европских оквира образовања.

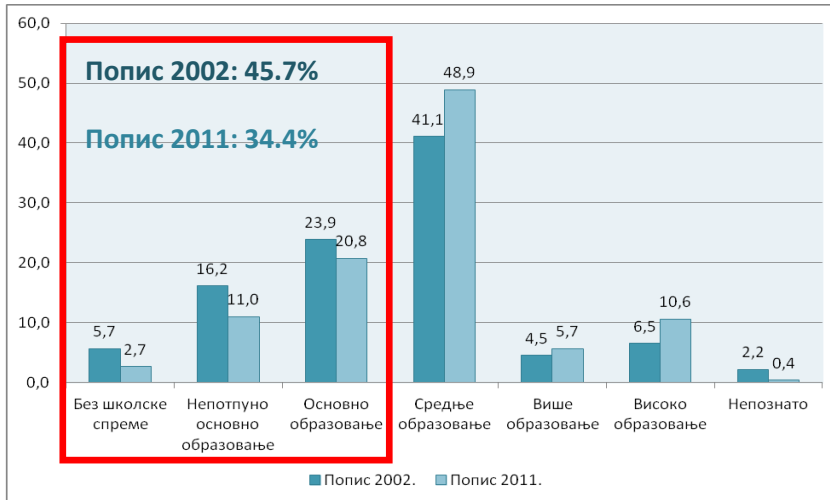
Потребу за увођењем функционалног основног образовања одраслих као *активне мере* у систем образовања РС истичу актуелни подаци о образовној структури становништва старијег од 15 година. Према подацима Пописа из 2011. године 2,7%, тј. преко 164 000 становника старости 15 година и више, нема завршен ниједан разред основне школе, 11% популације има непотпуно основно образовање, а 20,8% становника има завршену основну школу. Ово значи да чак 34,4% становника Републике Србије, тј. око 2,1 милион лица има само стечено основно образовање или мање од тога. Стечено средње образовање има око 3 милиона лица тј. 48,9% становника. Збирно посматрано укупан број лица са квалификацијама од један до пет, које су предмет регулисања Закона о образовању одраслих, 2011. године износи скоро 5,1 милион тј, 83,4% становника Републике Србије старијих од 15 година. (Графикон 1).

Очито је да је образовна структура становништва Републике Србије данас повољнија у односу на попис из 2002. године, али је и даље неповољна. Најновији подаци РЗС, показују да је у периоду између два последња пописа (2002–2011.) смањено је учешће лица без школске спреме и лица нижег образовног нивоа, тј. лица са непотпуним основним образовањем и основним образовањем у укупном становништву старости 15 и више година, док је удео лица са средњим, вишим и високим образовањем повећан. У саопштењу РЗС стоји да је у периоду између два последња пописа укупан број неписмених лица смањен је за 45,28%. Посматрано по полу, 82,1% неписмених лица су жене.⁴

³ Видети у књизи „Функционално основно образовање одраслих – програмски/просветни оглед као активна мера“ доступна на адреси: http://www.dvv-soe.org/index.php?option=com_content&view=article&id=867%3Afunkcionalno-osnovno-obrazovanje-odraslih-programskiprosvetni-ogled-kaao-aktivna-mera&catid=170%3Apublikacije-srbija-knige&Itemid=452

⁴ Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији, Књига 3: Школска спрема, писменост и компјутерска писменост. Доступно на адреси: http://popis2011.stat.rs/?page_id=1316

Графикон 1. Становништво старо 15 и више година према школској спреми, по пописима 2002. и 2011. године

Истовремено, у *Стратегији развоја образовања у Србији до 2020. године*⁵ се истиче потреба да образовање одраслих буде доступно свим категоријама одраслих независно од њихових социо-економских, физичких, узрасних, интелектуалних, регионалних, националних, језичких, етничких, верских и других карактеристика и да је потребно да најмање 7% популације одраслих у Републици Србији буде обухваћено програмима образовања одраслих до 2020. године. При томе треба имати на уму да је проценат популације који прерано напушта образовање (10%) у поређењу с другим земљама југоисточне Европе знатно нижи.

Помаци учињени током последње деценије су видљиви и значајни. Укратко: Влада Републике Србије је усвојила Стратегију о образовању одраслих (2006.), а у марту 2009. усвојила је два акциона плана за спровођење Стратегије за развој стручног образовања и обуке у Србији и Стратегију за развој образовања одраслих, као и Акциони план за спровођење стратегије образовања одраслих (2009). Донет је Закон о основама система образовања и васпитања (2009)⁶; Формиране су нове институције које пружају стручну подршку развоју система образовања одраслих (ЗУОВ⁷, ЗВКОВ⁸, Центар за стручно образовање и образовање одраслих) и формиран је Савет за стручно образовање и образовање одраслих. У припреми је нови Акциони план за 2012-2013, а очекује се доношење Закона о образовању одраслих који треба да регулише неколико кључних ствари: а) Стандардизацију у образовању одраслих, б) Акредитацију квалификација, в) Акредитацију и сертификацију институција и организација у области образовања

⁵ Стратегији развоја образовања у Србији до 2020. године је доступна на следећој адреси: <http://www.mprn.gov.rs/nauka/aktuelnosti.php?id=5287>

⁶ "Службени гласник РС – просветни гласник", бр. 72/2009.

⁷ Завод за унапређивање образовања и васпитања - <http://www.zuov.gov.rs/novisajt2012/index.html>

⁸ Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања- www.ceo.edu.rs

одраслих, г) Признавање претходног учења. Нацрт Закона о образовању одраслих је одобрила Влада и послат је у скупштину крајем 2011. За очекивати је да скупштинска расправа о закону почне након консултација са свим ресорним министарствима. Стога се претпоставља да ће предлози за законске измене и допуне који настану као резултат огледа концепта функционалног основног образовања одраслих, у оквиру пројекта „Друга шанса - Развој система функционалног основног образовања одраслих у Србији“ (2009. – 2013.) постати део реформе образовања одраслих.

У образложењу предлога Закона о образовању одраслих⁹ који се од почетка 2012. године налази у скупштинској процедури, наглашава се потреба хитног доношења овог закона да би се благовремено обезбедили сви потребни услови за организовање активности образовања одраслих од наредне школске године, благовремено припремио Годишњи план образовања одраслих и расписао потребан конкурс, као и да би се спречило да због кашњења у доношењу Закона наступе штетне последице по рад органа и организација које треба да буду укључене у овај процес.¹⁰

2. Правни основ за увођење, праћење и вредновање Програма огледа функционалног основног образовања одраслих

Закон о основама система образовања и васпитања поставио је оквир за увођење, праћење и вредновање програма огледа у систему образовања и васпитања. Програм огледа функционалног основног образовања одраслих (даље: Програм огледа ФООО) уведен је у систем образовања и васпитања Републике Србије у складу са чланом 101. наведеног закона, којим се регулише и надлежност установа и служби надлежног министарства у односу на огледе. У складу са овим законским основом Министарство просвете, науке и технолошког развоја упутило је захтев Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања да изврши процену остварености циљева и исхода Програма огледа ФООО. На основу ове процене и резултата праћења, које је у надлежности просветних саветника, припрема се предлог министру о даљем статусу програма огледа.

Основни подзаконски акт на основу кога се остварује Програм огледа ФООО је Правилник о програму огледа функционалног основног образовања одраслих који је објављен у „Службеном гласнику РС - Просветном гласнику“, бр. 6/2011, од 18. јула 2011. године, чиме су обезбеђене програмске основе за остваривање новог наставног плана и програма основног образовања одраслих и програмске основе за остваривање стручних обука након основног образовања. На тај начин у систем образовања уведен

⁹ Текст Предлога Закона о образовању одраслих који је од јануара 2012. године у скупштинској процедури можете погледати на адреси: www.mprn.gov.rs

¹⁰ Из предлога Закона о образовању одраслих, параграф VII. Разлози за доношење закона по хитном поступку, стр 30.

је модел образовања у коме одрастао истовремено стиче основно и одговарајући облик стручног образовања.

Остваривање Програма огледа ФООО започело је школске 2011/2012. године, праћење се остваривало у континуитету, а поступак вредновања огледа реализован је након друге године примене, иако је Правилником о програму огледа функционалног основног образовања одраслих предвиђено да се оствареност циљева и исхода процењује након три године остваривања. Одлука да се Програм огледа ФООО вреднује једну годину раније донета је од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја, након сагледавања целокупног контекста у коме се оглед остварује и постигнутих резултата. На основу заједничке процене Министарства, Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања и Имплементационе јединице Пројекта „Друга шанса“ утврђено је да се располаже бројним релевантним и репрезентативним подацима који су настали током мониторинга огледа и евалуативних активности различитих аспеката огледа током двогодишње примене и да постоји основ за процену остварености циљева и исхода огледа. Осим тога, све планиране активности у оквиру Пројекта „Друга шанса“ које су биле у функцији развоја и квалитетног остваривања Програма огледа ФООО остварене су у целости, тако да не постоје разлози да се огледни статус продужава још једну школску годину, у којој неће бити промена активности у односу на постојеће стање.

Праћење остваривања Програма огледа ФООО у надлежности је просветних саветника, који су према јединственој методологији прикупљали и анализирали релевантне податке о квалитету реализације огледа у школама. О важним налазима из мониторинга огледа просветни саветници су периодично извештавали, а извештаји су коришћени у припреми процена и предлога о даљем статусу Програма огледа ФООО.

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања доставља извештај¹¹ о процени остварености циљева и исхода Програма огледа ФООО Министарству просвете, науке и технолошког развоја на даљу надлежност.

У целини гледано, огледна примена овог програма подржана је сетом неопходних докумената којима се обезбеђује уједначен приступ учесника, реализација наставног плана и програма и припремљеност наставника и сарадника за учешће у програму. Пре почетка прве фазе огледа сачињена су, усвојена и објављена следећа документа:

1. Правилник о програму Огледа функционалног основног образовања одраслих
2. Правилник о врсти образовања наставника који остварују програм огледа функционалног основног образовања одраслих и
3. Решење министра о „Интегралном програму обуке за остваривање функционалног основног образовања одраслих“.¹²

¹¹ У припреми овог извештаја стручну и финансијску помоћ пружио је Пројекат *Друга шанса - Развој система функционалног основног образовања одраслих у Србији*

2.1. Разлози за вредновање Програма огледа ФООО

Корисници концепта ФООО и резултата његовог пилотирања су: МПНТР, МЕРР, НСЗ, Завод за унапређивање образовања и васпитања, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања и савети. Пилотирани концепт ФООО представља основу за стварање стратегије у области функционалног основног образовања одраслих. Након што се о њему изјасне Национални просветни савет и Савет за стручно образовање и образовање одраслих представљаће обавезујући стратешки документ у спровођењу реформи у области основног образовања одраслих.

Концепт ФООО захтева усвајање читавог скупа појединачних докумената који ће учинити оперативним предложена решења до којих се дошло током процеса пилотирања концепта. Ово се посебно односи на наставни план и програм за основно образовање одраслих, обуку наставника на пољу основног образовања одраслих, финансирање ФООО, побољшавање комуникације и мера управљања у образовању одраслих, као и осигурање квалитета у ФООО.

3. Програм огледа функционалног основног образовања одраслих – концепт, модел образовања и увођење у систем образовања и васпитања

Модел функционалног основног образовања одраслих (даље: ФООО) је нови корак према усклађивању основног образовања одраслих са Европским оквирним програмом знања (Кључним компетенцијама за целоживотно учење), где спадају: комуникација на матерњем и на страним језицима, дигитална писменост, математичка писменост и основне компетенције у науци и технологији, предузимљивости и предузетништво, грађанске и друштвене вештине, културна свест и изражавање, учење учења.¹³

Модел је развијен у оквиру Пројекта „Друга шанса“, чији је општи циљ дефинисан као *Модеран систем функционалног образовања одраслих у Србији који ће на ефикасан начин допринети запошљивости радне снаге, као и смањењу сиромаштва, друштвеној кохезији и економском опоравку у земљи.*¹⁴

Сврха Програма огледа ФООО је да се установи систем функционалног основног образовања одраслих који ће бити приступачан полазницима и одговорити на потребе тржишта рада, у складу са концептом целоживотног учења и са акцентом на животне вештине и компетенције.

Развој модела подразумевао је:

- Развијен и ажуриран концепт троцикласног система функционалног основног образовања одраслих (ФООО), укључујући и 30 стручних профила,

¹² Други периодични извештај, Анекс Б3

¹³ Периодични 1, стр 138

¹⁴ Анекс 1 - Програма огледа ФООО и Пројекат

на основу резултата двогодишње пилот имплементације концепта којом је обухваћено 4000 одраслих полазника и 155 школа.

- Развијену и разрађену методологију и инструменте за мониторинг и евалуацију спровођења концепта ФООО.
- Израђен нацрт предлога законских процедура и нормативних аката, укључујући и меморандуме о сарадњи закључене међу свим одговорним државним институцијама, који омогућавају спровођење концепта ФООО.¹⁵

Концепт је развијен од стране експерата пројектног тима и разматран са Министарством просвете, науке и технолошког развоја, члановима Радних група 1 и 2, а одобрен од стране Одбора за управљање Пројектом. Такође су утврђене надлежности у мониторингу имплементације „Концепта огледа троцикласног функционалног основног образовања одраслих у Србији (2011-2013)“, од стране пројектних Радних група 1 и 2 и Одбора за управљање пројектом.¹⁶

Препреме за примену Модела ФООО обухватиле су низ активности, међу којима сложене процедуре одабира школа и јачања њиховог капацитета за остварење програма. *Одабир школа* вршен је у сарадњи са Министарством просвете и науке Републике Србије, на основу расписаног Конкурса и критеријума постављених од стране Пројекта и усаглашених са МПН. *Јавни позив на Конкурс* за остваривање Програма огледа функционалног основног образовања одраслих у основним школама и школама за основно образовање одраслих, који је расписало Министарство просвете, науке и технолошког развоја, дефинише да право учешћа на Конкурсу имају основне школе и школе за основно образовање одраслих у Републици Србији. Такође, садржи критеријуме за одабир, по којима предност за остваривање Програма огледа имају школе које имају: школске тимове који су савладали „Интегрални програм обуке за остваривање програма Функционалног основног образовања одраслих ” и евидентирани заинтересовани полазници за укључивање у Програм огледа. Конкурс је објављен 21. фебруара 2011. а отворен од 15. до 25. августа 2011. године, а пратећа документација објављена и на сајту Министарства¹⁷

Одабир 80 основних школа завршен је након јавног позива и за сваку годину пилота, одабрано је 40 основних школа од стране Комисије коју је именовао министар. Укључивање првих 40 основних школа отпочело је одмах. 40 локално партнерских радионица са школским и локалним партнерским тимовима одржано је током марта 2011.

Пројектни тим је развио процедуре за укључивање 40 основних школа у пилот ФООО, чија је имплементација започела од септембра 2012. Одговорности школских тимова идентификовани су у смерницама које су им упућене¹⁸

¹⁵ Почетни извештај, стр.9

¹⁶ Други периодични и извештај, стр.20

¹⁷ Други периодични извештај, Анекс Б2, Анекс 4.1, Конкурсна документација, стр.136

¹⁸ Први периодични извештај, Анекс Б3, стр 193

Укупан број школа укључен у обе фазе примене пилота јесте 71, 37 у првој и 34 у другој фази. Разлози одустајања школа леже углавном у недовољном броју наставника или полазника.

4. Наставни план и програма ФООО (укључујући и стручне обуке)

Наставни плани и програм ФООО би требало да доведе до двоструког резултата – свршетка основног образовања и иницијалних стручних обука. Наставни план и програм заснован је на потребама за учење одраслих, као и на њиховим друштвеним улогама. Програми за иницијално стручно образовање припремљени су тако да одговарају потребама локалних тржишта рада, потребама полазника, као и посебним захтевима послова/занимања.

Програми за стручно образовање одраслих развијени су у складу са „Методологијом развоја наставних планова и програма у средњем стручном образовању и образовању одраслих“, коју је одобрило надлежно Министарство.

Наставни план и програм ФООО остварује се две школске године у 80 основних школа, у сарадњи са 75 средњих стручних школа. У овом периоду је тестиран у односу на: трајање, садржај, резултате које су полазници постигли у областима функционалног основног образовања и иницијалних стручних обука, интеракцију између основног образовања и стручних обука, адекватност вештина и знања наставника за спровођење наставног плана и програма ФООО и за олакшавање процеса учења одраслих и квалитет материјала за учење и подучавање, укључујући и приручнике.

Наставни план и програм ФООО тестиран је током обе године спровођења, према индикаторима и инструментима за тестирање који су идентификовани у сврху тестирања, а који су били интегрални део мониторинга и евалуације концепта ФООО. Резултати тестирања чинили су основу за ревизију наставног плана и програма ФООО.

5. Вредновање Програма огледа ФООО – приступ и полазиште

Главни циљ вредновања огледа је провера остварености циљева и исхода на крају периода огледне примене.

Током остваривања огледа обезбеђени су релевантни и репрезентативни подаци из мониторинга и евалуације о квалитету главних аспеката огледа. У фази планирања вредновања утврђено је да постоји довољно доказа који се могу искористити за процену остварености наведених циљева и исхода програма огледа и да није потребно спроводити додатне евалуативне активности. Будући да се располаже са подацима из евалуације и мониторинга подацима за различите фазе огледа и да постоји континуитет у праћењу и независној евалуацији различитих аспеката огледа, донета је одлука да

изврши селекција постојећих података, да се кључни налази „укрсте“ и евентуално допуне новим налазима.

Дакле, у поступку вредновања постоји доминантно ослањање на следеће изворе о квалитету Програма огледа ФООО:

- периодичне извештаје о реализацији пројекта,
- резултате истраживања која су спровођена током огледа (различити предмети истраживања и различите групе испитаника),
- резултате евалуације/тестирања различитих аспеката огледа, као што су курикулуми, наставни материјали и др.
- сумарне извештаји просветних саветника о резултатима праћења огледа.

Будући да су у Правилнику о програму огледа ФООО дати веома прецизни и мерљиви циљеви и исходи огледа за које је било потребно припремити процену о остварености, донета је одлука да се ова процена прикаже посебно за сваки циљ (укупно 6) и сваки исход (укупно 12). У проценама остварености циљева и исхода огледа приказани су и ефекти уведених новина (укупно 17) које су биле у функцији остваривања конкретних циљева и исхода. Процене су биле основ за припрему предлога о даљем статусу Програма огледа ФООО.

6. Методологија мониторинга и евалуације Програма огледа ФООО

Активности мониторинга и евалуације огледа ФООО спроведене у периоду од 1. октобра 2011. до 31. марта 2012. обухватиле су: а) ажурирање методологије и плана имплементације мониторинга и евалуације, б) јасније дефинисање улоге заинтересованих страна у мониторингу и евалуацији засновано на састанцима и континуиране комуникације са представницима заинтересованих страна, ц) припрема за тестирање курикулума ФООО, материјала за наставу и учење и приручника за ФООО и д) процена потреба полазника ФООО што је укључило планирање и спровођење истраживања за почетну процену полазника и истраживања полазника који су напустили програм, као и планирање завршне студије.¹⁹

Мониторинг и евалуација огледа ФООО укључује све аспекте спровођења концепта ФООО. Предмет мониторинга и евалуације у огледу ФООО били су:

- Наставни програми за три циклуса ФООО (укључујући СОО);
- Прелазак у спровођењу ФООО са приступа који се базира на садржајима на приступ заснован на компетенцијама;
- Утицај наставних програма троцикласног ФООО (укључујући стручне обуке за одрасле (СОО) на друштвени и економски живот полазника;
- Друштвене, економске, психолошке и друге баријере са којима се суочавају полазници ФООО пре, током и након спровођења ФООО;

¹⁹ Трећи периодични извештај, Анекс Б1, стр.3

- Потешкоће у учењу са којима се сусрећу полазници ФООО и промене у њиховој мотивацији;
- Обука (наставника за извођење ФООО и СОО, педагошких асистената, тренера, директора школа, тимова локалног партнерства, школских сарадника итд.) за унапређивање рада који ће бити усмерен на одговарање на потребе циљних група;
- Главне потешкоће у учењу са којима се сусрећу наставници и менторство;
- Расподела одговорности међу укљученим заинтересованим странама на националном и локалном нивоу;
- Законска покривеност спровођења огледа ФООО;
- Финансирање и механизми финансирања огледа ФООО;
- Трансформација основних школа у институције које пружају ФООО;
- Интеракција између основних школа, средњих стручних школа, Националне службе за запошљавање и других провајдера образовања који су укључени у спровођење наставних програма за СОО;
- Иззови које са собом доноси спровођење огледа ФООО на финансијском плану;
- Канали за размену информација са потенцијалним полазницима ФООО – коришћење већ постојећих канала и идентификовање нових, још ефикаснијих.²⁰

²⁰ Почетни извештај , 22,23

Резултати вредновања Програма огледа ФООО

Начин приказивања резултата вредновања Програма огледа ФООО

Резултати вредновања Програма огледа ФООО биће приказани у односу на сваки постављени циљ и исход у Правилнику о програму огледа ФООО. Уз процену остварености циља или исхода даје се и конкретна процена ефикасности новине која је била у функцији остваривања датог циља или исхода.

У односу на сваки циљ или исход огледа, на основу података из мониторинга и евалуације, изабрани су они који су релеватни, репрезентативни и који се са високим степеном поузданости могу користити у процењивању остварености циља или исхода. Циљеви (6) и исходи (12) односе се на различите аспекте огледа и због тога било неопходно користити бројне податке и резултате истраживања, при чему се водило рачуна о томе да се за конкретан циљ или исход употребе *кључни* подаци и резултати. Осим тога, повезаност циљева, исхода и уведених новина захтевала је да се одређени подаци из мониторинга или евалуације прикажу у контексту анализе више циљева или исхода да би се добила целовита слика из угла различитих елемената концепта.

У зависности од циља, односно исхода, вршен је избор података који се презентују као докази о степену остварености. Где год је то било могуће, дају се обе врсте података (квантитативни и квалитативни). Дати су прикази резултата о остварености одређених циљева, односно исхода у којима доминирају квалитативни подаци, али има и приказа у којима доминирају квантитативни подаци, а све у зависности од предмета процене, с једне стране и доступности података, с друге стране.

Након приказа резултата вредновања даје се процена остварености на нивоу исхода и циљева, као и препорука за унапређивање утврђеног стања.

Процена остварености циљева и исхода Програма огледа ФООО

ЦИЉ 1: Да се у систем образовања Републике Србије уведе ФООО као организациона и програмска целина у којој одрасли стичу основно образовање примерено својим потребама, могућностима учења и потребама тржишта рада.

Функционално основно образовање одраслих (ФООО) је научно заснован, целовит и савремен модел образовања који представља новину на концептуалном и практичном плану. Модел је развијен уз подршку Пројекта „Друга шанса“ - Развој система функционалног основног образовања одраслих у Србији, чија је сврха да установи систем функционалног основног образовања за одрасле који ће одговарати потребама полазника и тржишта рада, у складу са концептом доживотног учења и фокусирајући се на животне вештине и компетенције.²¹

Двогодишњом реализацијом огледа ФООО у одабраним основним и средњим школама реализован је наставни план и програм образовања за одрасле развијен у складу са потребама одраслих без завршене основне школе, уважавајући њихов породични и социјални контекст, специфичност различитих циљних група, њихову маргинализованост и терет сиромаштва.

Концепт ФООО уноси новине у саму организацију наставе, а подразумева и остваривање програма који је прилагођен потребама полазника. (Табела 1).

Табела 1: Новине и исходи који се односе на циљ 1

Новине:	Исходи:
<ul style="list-style-type: none">→ ФООО траје три године у односу на досадашње четворогодишње основно образовање одраслих;→ ФООО се остварује у три циклуса у трајању од по годину дана тако да се у првом стиче основна функционална писменост, у другом – основа општег образовања, а у трећем – основе кључних и стручних компетенција;→ Организациони облик рада у ФООО је редовна настава;→ Дужина трајања часа је 30 минута;→ Организација наставе прилагођена потребама и могућностима полазника (настава у блоку, за време викенда, вечерња настава, сезонско и дневно прилагођавање потребама полазника);→ Организовање одраслих у одељења са највише 15 одраслих полазника који редовно похађају наставу;→ Уважавање специфичности потреба полазника приликом уписивања у школу и остваривања програма ФООО и процењивање потребе за индивидуализацију и начин организације рада;→ Уважавање специфичности различитих циљних група кроз начин остваривања програма.	<ul style="list-style-type: none">→ Модел ФООО развијен, примењен, праћен и вреднован;→ Трогодишње трајање основног образовања омогућује остваривање предвиђених исхода;→ Концепт програма организованог у три циклуса и предвиђени начин организације наставе одговарају карактеристикама и потребама полазника основног образовања одраслих;→ Модел ФООО омогућава укључивање полазника у основно образовање одраслих без обзира на формалне услове, личне, групне, социјалне и друге карактеристике и разлике међу полазницима.

²¹ Први периодични извештај, Анекс Б1, стр 13

Резултати анализе

Новина: ФООО траје три године у односу на досадашње четворогодишње основно образовање одраслих

Трогодишње трајање ФООО засновано је на научно провереним полазиштима о мотивацији одраслих за образовањем и учењем као и на потребама и карактеристикама недовољно описмењених одраслих полазника посебно. Поред тога, трајање ФООО је пројектовано сходно друштвено економским приликама и специфичностима стања у области основног образовања одраслих у Србији, а пре свега:

- Застарелости наставног плана и програма основног образовања одраслих – неприлагођеног потребама и специфичностима популације одраслих и конструисаног редуковањем осмогодишњег програма намењеног деци на четворогодишњи програм за одрасле;
- Скраћивањем трајања четворогодишњег програма на трогодишњи тако што је стицање основа функционалне писменост планирано у једном циклусу у трајању једне школске године уместо досадашње две школске године;
- Претпоставци креатора концепта да ће код одраслих са непотпуним основним образовањем, иначе ниско мотивисаних за партиципацију, заинтересованост за програм ФООО јачати услед краћег трајања и могућности бржег социјално економског осамостаљења и лакше запошљивости;
- Полазишту да ефикасније укључивање одраслих у њима прилагођен програм и брже стицање услова за запослење или даље школовање, доприноси општим друштвено економским циљевима локалног и националног развоја и остварењу социјалне инклузије;
- Суштина ове новине је ефикасно, адекватно и економично оспособљавање полазника различитих година, предзнања, искустава, порекла и аспирација за што бржи улазак у свет економске самосталности (свет тржишта рада) и/или самосталности у управљању својом перспективом.

Новина: ФООО се остварује у три циклуса у трајању од по годину дана тако да се у првом циклусу стичу се основе функционалне писмености, у другом и трећем – основе општег образовања и стручних компетенција

Тесно повезана са трајањем ФООО, ова новина се односи на организацију наставе у циклусима, од којих сваки циклус одговара једној школској години. Циклуси су организовани по предметима и модулима, а њихов садржај и начин преношења знања је прилагођен потребама одраслих полазника.

Први циклус обухвата прва четири разреда редовног основног образовања а односи се на усвајање функционалне писмености, путем развијања нумеричке, језичке писмености и животних вештина и компетенција. Аутори концепта ближе дефинишу обухват и карактер сваког циклуса у односу на међународни стандард:

Први циклус - Стицање основа функционалне писмености

У поређењу са међународном стандардном класификацијом образовања ISCED 1997 овај образовни ступањ може се сврстати у ниво 1А и одговара програмима прва четири разреда основне школе. Полазници овог нивоа могу наставити образовање у другом циклусу. Први циклус наставног плана и програма ФООО садржи следеће предмете и модуле: а) српски, математику, дигиталну писменост, енглески и б) модул основних животних вештина који обухвата: одговорно живљење, грађанско образовање, предузетништво.

Разлог који је определио експерте да први циклус организују у оквиру једне школске године јесте у томе што научна сазнања и практична искуства потврђују да је то довољан оквир за овладавање вештином писмености, уколико се настава похађа у континуитету.²²

Други и трећи циклус одговарају петом и шестом, односно седмом и осмом разреду редовног основног образовања.

Други циклус – Стицање основног општег образовања

Стицање основног општег образовања на другом нивоу обухвата базичне интелектуалне и социјалне компетенције које могу поспешити социјалну интеграцију полазника, даље учење и транзицију ка тржишту рада. Према ISCED 1997 класификацији образовања, овај образовни ступањ одговара нивоу 1В и програмски се може упоредити са завршених шест разреда основне школе.

Други циклус обухвата следеће предмете: српски, математика, физика, хемија, биологија, историја, географија, одговорно живљење у грађанском друштву, дигитална писменост, енглески, предузетништво.²³

Трећи циклус – Завршетак основног општег образовања

Трећи циклус подразумева стицање основног општег образовања и стручних компетенција које увећавају запошљивост, омогућавају улазак на тржиште рада и даље стручно образовање. Након завршеног трећег циклуса полазници су подједнако оспособљени за даљи наставак образовања, општег и стручног, као и за стицање квалификација за занимања. Према ISCED 1997 класификацији образовања овај би ступањ одговарао нивоу 2 који се односи на „други степен основног образовања“ или „ниже средње образовање“ и програмски се може изједначити са завршених осам или девет разреда основног образовања.

Прва половина трећег циклуса (који отприлике одговара 7. редовном школском разреду) обухвата следеће предмете: српски, математику, физику, хемију, биологију, историју, географију, одговорно живљење у грађанском друштву, дигиталну писменост, енглески, предузетништво.

²² Први периодични извештај, Анекс Б2, стр. 016

²³ Први периодични извештај, Анекс Б2, стр. 016

Друга половина трећег циклуса (који одговара 8. разреду) обухвата следеће предмете, модуле и програме: српски, математика, одговорно живљење у грађанском друштву, дигитална писменост, енглески, предузетништво, модул примењених наука и пакет основних програма стручног образовања одраслих (СОО).

Наставни план и програм развијени су полазећи од општих научних сазнања, европских стандарда, искустава сродних пројеката као и анализе потреба спроведене за потребе развоја концепта и огледа ФООО. Број часова по предметима за сваку школску годину односно циклус представљен је у оквиру наставног плана ФООО²⁴

Наставни план и програм ФООО развијен је од стране ангажованих националних експерата, у сарадњи са Министарством просвете, науке и технолошког развоја, Заводом за вредновање квалитета образовања и васпитања и Заводом за унапређивање васпитања и образовања. Тим за развој програма стручних обука састоји се од експерата из 7 подручја рада, који су развили 35 програма стручних обука за 30 стручних профила, креираних на основу анализе потреба на локалном тржишту рада. Овај део програмирања обављен је кроз активну сарадњу са Центром за стручно образовање и образовање одраслих, као и са Националном службом за запошљавање.

Одредбама Правилника о програму огледа, дефинисана је доступност односно профил полазника који се могу укључити у процес ФООО, дакле у одговарајући циклус: „У основну школу у **први циклус** ФООО уписују се одрасли који нису похађали основну школу и немају ниједно сведочанство о завршеном разреду или имају сведочанство о завршеном првом, другом или трећем разреду. У основну школу у **други циклус** ФООО уписују се одрасли који су завршили први циклус ФООО или прва четири разреда основног образовања. Одрасли такође могу да се упишу у други циклус и са завршених пет разреда основног образовања, ради завршавања другог циклуса, који је еквивалентан шестом разреду, уз индивидуализовани програм допунске наставе. У основну школу у **трећи циклус** ФООО уписују се одрасли који су завршили други циклус ФООО или који имају завршених шест разреда основног образовања. За одрасле који су завршили шест разреда основног образовања, организује се индивидуализована настава из предмета: Дигитална писменост, Одговорно живљење у грађанском друштву и Предузетништво, а ради надокнаде основних садржаја ових предмета из ранијих циклуса. Одрасли који су завршили седми разред уписују се у трећи циклус.

По завршетку ФООО, одрасли полазници стичу диплому о завршеном основном образовању и уверење о завршеној иницијалној стручној обуци што им омогућава наставак образовања и повећава шансе за проналажење посла.

Током имплементације огледа, примењиван је и Правилник о изменама и допунама Правилника о садржају и начину вођења евиденције и издавању јавних исправа у основној школи²⁵, уз посебне инструкције школама, којима се прецизно дефинише начин вођења евиденције о полазницима по циклусима као и врста јавних исправа која

²⁴ Анекс 2 - Наставни план ФООО

²⁵ "Сл. гласник РС", бр. 82/12 од 22. августа 2012. године, који, насланајући се на Правилник о садржају и начину вођења евиденције и издавању јавних исправа у основној школи Објављен у "Сл. гласнику РС", бр. 55 од 28. јуна 2006, 51/07, 67/2008.

се издаје након сваког завршеног разреда, односно циклуса и положених испита (у случају стручне обуке и страног језика).²⁶

Новина: Организациони облик рада у ФООО је редовна настава

Настава се у ФООО одвија као редовна, а не као консултативно-инструктивна, што је у досадашњој организацији основног образовања у школама за одрасле био уобичајен облик рада. Почетак и крај школске године је такође флексибилнији и зависи од различитих фактора који утичу на расположиво време одраслих за образовање. Настава у првом циклусу организована је из два дела у неједнаком временском трајању. Први део од 200 часова у трајању од два месеца, намењен је неписменим одраслим за стицање почетне језичке и математичке писменост. Други део од 355 часова намењен је свима уписаним у 1. циклус. Разлога за то је више. Прво, у оквиру првог циклуса, у трајању од годину дана, интегрисана су сва четири прва разреда основне школе али програм није рађен по аналогији са програмом који постоји за редовну наставу. Друго, овај циклус је намењен полазницима који имају различито развијене компетенције језичке и математичке писмености: од потпуно неписмених до оних који са лакоћом читају, пишу и рачунају или су већ завршили први, други или трећи разред основне школе.

На основу препоруке (односно новине уведене у овај концепт) о блок настави, најмањи број часова једног предмета у једном дану је 2. Максималан број часова у једном дану је 5 (2 предмета), а изузетно их може бити 6. Препоручено је да настава у блоковима може да се организује и суботом и недељом.

За полазнике који показују интересовања, склоности и потребу за повећаним обимом знања из појединих предмета, у програму предмета утврђени су напредни садржаји. Они могу да се остварују у редовној настави или организовањем додатне наставе. За полазнике који имају изразите тешкоће у савладавању појединих наставних садржаја у оквиру појединих наставних предмета, школа остварује индивидуализовану наставу или допунски рад.²⁷

Најновији налази из помињаних извештаја просветних саветника, охрабрују када је реч о поштовању принципа редовне наставе за полазнике: у 48 од 49 праћених основних школа, настава се одвија редовно. У 15 школа организује се допунска настава, а додатна само у 4 школе. Редовност наставе ремете проблеми одсуствовања и/или осипања полазника, док се као разлог организовања додатне наставе у малом броју случајева од стране наставника наводи незаинтересованост полазника.²⁸

Посете школама од стране експерата током прве фазе имплементације огледа, говоре, међутим, о недовољно документованој пракси индивидуализованог рада како у процесу редовне тако и допунске и додатне наставе. Као доказ да се реализује

²⁶ Правилник о изменама и допунама Правилника о садржају и начину вођења евиденције и издавању јавних исправа у основној школи "Сл. гласник РС", бр. 82/12 од 22. августа 2012., стр. 30-31.

²⁷ Правилник о програму Огледа ФООО, стр. 4

²⁸ Извештаји о праћењу огледа од стране просветних саветника, 2013.

индивидуализована настава у неким школама су показане припреме наставника и свеске и материјали полазника, али ови докази су дати на увид у малом броју школа (5-6) иако су сви наставници тврдили да их имају.²⁹

Претходно наведени подаци, поред уважавања реално постојећих и анализираних потешкоћа, наводе и на потребу за додатним радом са наставницима и школским тимовима на поштовању и практиковању принципа индивидуализације наставе и даљем усавршавању за јачање капацитета на овом плану.

Новина: Дужина трајања часа је 30 минута

Према концепту ФООО, предложено је трајање часа од 30 минута, са прецизном инструкцијом школским тимовима да се часови увек држе у блоку. Најмањи блок час је у трајању од 60 минута, тј. два часа.³⁰

Као и свака, и ова новина није одмах прихваћена без потешкоћа у школама. Поједини наставници су држали часове у трајању од само 30 минута, уместо блок наставе. Праћење имплементације и уношење препорука у обуке и комуникацију са наставницима и тимовима, ове су потешкоће превазиђене и трајање часа од 30 минута у блок настави у потпуности је заживело.

Новина: Организација наставе прилагођена потребама и могућностима полазника (настава у блоку, за време викенда, вечерња настава, сезонско и дневно прилагођавање потребама полазника)

Полазећи од потреба и специфичности циљне групе, ова новина је уграђена не само у наставни план, већ и препоруке школским тимовима током обуке и примене огледа. За примену ове новине неопходна је, како је показују налази вредновања огледа, флексибилност и добро функционисање школских тимова, као и континуирано прилагођавање распореда часова.

Истраживањем и праћењем задовољства полазника, у оквиру тестирања курикулума ФООО, показује се да је, међу новинама ФООО које су уведене у организацији наставе, полазницима највише одговарало време одржавања наставе, дужина дневног трајања наставе и распоред часова. Исте новине су високо вредновали и наставници.

Према проценама наставника, новине које су у највећој мери допринеле успешности наставе ФООО су *флексибилан распоред часова* (57%), *организација наставе у блоковима* (56%) и *прилагођавање времена одржавања наставе полазницима* (48%) (графикон 1.1).

²⁹ Трећи периодични извештај, Анекс Б2, Препоруке школских тимова Пројектном тиму, стр. 029.

³⁰ Модул 2/ Материјали за обуку, Школа, школски тим и наставник, стр. 5

Графикон 1.1: Новине које су највише допринеле успешној реализацији

Директори мање од других група испитаника вреднују организацију наставе у блоковима, јер ова новина подразумева променљивост распоред часова, што захтева веће ангажовање у планирању и организацији рада у школи.³¹

Праћењем имплементације огледа ФООО од стране експерата и просветних саветника, уочене су и потешкоће у имплементацији ове новине. У супротности са препорукама које су дате од стране тима који је развијао програм, у појединим случајевима настава из неких предмета (српски језик, математика), одржавана је у једном дану или је број препоручених часова на дневном нивоу био већи од планираног. Након анализе новијих распореда, утисак је да се стање поправља: већина школа је смањила број часова, те сада ни једна школа нема више од 6 часова на дан.

У већини школа настава се одвија у касним поподневним и вечерњим часовима (од 16.00 најраније до 20.00, 20.30 најкасније). Одступање од овог принципа очигледно доприноси осипању полазника, како је уочено на примеру једне београдске школе (Ђуро Салај) у којој је настава организована у преподневној смени.³²

Прилагођавање распореда наставе потребама полазника једна од главних препорука и карактеристика ФООО, а посебна пажња се овом питању поклања и у обукама школских тимова, као делу континуираног унапређења њихове укупне, па и ефикасности у овом погледу.

Према доступним извештајним подацима, 1584 полазника је завршило прву огледну годину. Стопа осипања међу полазницима, укључујући оне који нису заправо ни започели са процесом наставе након уписивања у ФООО, била је висока у школској години 2011/2012. и износила је 41%, односно 1106 од 2700 евидентираних полазника. Подаци за другу годину огледа показују сличну тенденцију: од значајног броја уписаних у септембру 2012. године, 982 полазника је напустило процес образовања до јануара 2013. године. Први циклус је напустило 307 (31,26%), други 387 (39,40%) и

³¹ Четврти периодични извештај, Оширан извештај о тестирању и ревизији, стр. 42-43

³² Трећи периодични извештај, Анекс Б2, стр. 50, 211

трећи 288 (29,32%) полазника. Подаци прикупљени у процесу праћења у овом периоду, показују да је укупна стопа партиципације полазника ФООО 60% .

Табела 1.1. Број полазника по циклусима учења у школској години 2012/13.³³

Циклус	Септембар 2012		Новембар 2012		Децембар 2012		Јануар 2013	
	N	%	N	%	N	%	N	%
I	1156	82,26	951	78,63	909	78,63	849	73,44
II	1707	89,51	1528	82,60	1410	82,60	1310	76,74
III	1574	93,20	1467	86,02	1354	86,02	1299	82,52
Укупно	4437	88,93	3946	82,78	3673	82,78	3455	77,86

Према резултатима истраживања почетног статуса полазника, њихов примарни мотив за упис је стицање знања и вештина и добијање дипломе, док могуће препреке за редовно похађање леже у следећим факторима: а) лични и породични здравствени проблеми и друге потребе (41.8%), б) недостатак новца за путне трошкове и недостатак јавног превоза до школе (22,2%) и ц) потреба да се зарађује за живот (22.1%).³⁴

Истраживање разлога осипања полазника, показује да већина њих гледа позитивно на све аспекте програма и наставе, дајући углавном одговоре да „немају шта да замере“ програму ФООО. У укупној дистрибуцији одговора јасно преовлађују они који указују да су разлози напуштања личне природе, а не потичу од проблема везаних за садржај, начин рада и организацију наставе. Већина полазника који одустају од ФООО, шаљу позитивне и охрабрујуће поруке онима који остају, као и наставницима.

И завршно истраживање статуса полазника који су успешно окончали ФООО показује да, међу разлозима нередовног похађања, нема оних који се односе на курикулум и начин организације наставе. Полазници који су завршили ФООО наводе следеће разлоге као доминантне за могуће осипање из програма: а) лични и породични разлози а посебно здравствени проблеми, умор и недостатак времена услед обавеза у домаћинству; б) недостатак финансијских средстава за живот и в) нерешени проблеми превоза до школе. Подаци такође потврђују да су разлози везани за недостатак финансија за трошкове превоза умањени (од 17.4% на 10.9%), у односу на почетак имплементације ФООО, захваљујући напорима пројектног тима и иницијативи према социјалним партнерима. Смањен је и проценат одговора који исказују незадовољство временом одржавања наставе у односу на почетно истраживање, са 3.1% на 2.6%.³⁵

Ови и други подаци праћења примене огледа послужили су за унапређење функционисања школског тима и сарадника, а посебно процедуре и праксе исплата путних трошкова уз подршку полазницима у превазилажењу других наведених

³³ Пети периодични извештај, Анекс Б2, стр.2

³⁴ Трећи периодични извештај, Анекс Б1, Почетно истраживање полазника, стр.51

³⁵ Извештај о завршном праћењу полазника, стр.17 и 36.

барјера, о чему је реч у анализи рада школских тимова и сарадњи са социјалним партнерима у овом Извештају.

Према налазима просветних саветника, на основу увида у рад 49 основних школа у првом полугодишту школске 2012/2013. године, осипање броја полазника креће се до 10 % и то периодично – дакле, након одређеног периода, један број полазника се враћа у школу.

У пет школа утврђено је повећање броја полазника од почетка школске године, а заслуге се приписују ангажовању андрагошког асистента и школског тима.³⁶

Такође, анализа распореда часова у школама укљученим у другу фазу примене огледа, показује да је он чак у 82% случајева развијен у складу са принципима и препорукама ФООО.³⁷

Упркос уоченим неправилностима у примени ове новине, пре свега у првом периоду имплементације, на основу резултата поменутих истраживања, као и увида просветних саветника и мониторинга примене огледа, можемо закључити да је организација наставе у највећој мери прилагођена потребама и могућностима одраслих а да разлози осипања не леже у квалитету рада нити распореду часова већ у личним или породичним проблемима и социјалним баријерама, односно карактеристичној животној ситуацији полазника.

Новина: *Организовање одраслих у одељења тако да се проверава оптималност броја полазника*

Међу новинама је и величина одељења у којима се реализује настава ФООО. Анализа извора показује да је питање оптималног броја полазника у одељењу најпре разматрано у оквиру припремне фазе која је претходила пилотирању огледа ФООО. У тој фази је планирано да свака школа која буде укључена у пилотирање огледа ФООО треба да формира по 3 одељења са *по 25 одраслих полазника*. Овако велики број полазника по одељењу је планиран због предвиђеног ризика који се односи на слабу заинтересованост и мотивацију одраслих полазника да се упишу у разреде за ФООО, укључујући и стручне обуке, и потенцијално висок степен одустајања.³⁸

Спроведено тестирање курикулума ФООО пружа и резултате који су драгоцени за закључивање о оправданости предложеног броја полазника.

Готово све групе испитаника су сагласне у процени да је за наставу ФООО оптимално да у одељењу буде до 15 полазника. Има и предлога да, посебно у првом циклусу, тај број буде и нешто мањи. Упркос свести и сазнањима о искуствима у раду са одраслима код нас и у другим срединама, који говоре такође да је оптималан број од 14 до 16 полазника по циклусу, предлог експерата да се школе крећу у оквиру 25 полазника при упису очигледно је мотивисан проценом ризика од одустајања – који се показао реалним

³⁶Извештаји о праћењу огледа од стране просветних саветника, 2013.

³⁷ Пети периодични извештај, Анекс Б2, стр. 26

³⁸ Почетни извештај, новембар 2010, стр. 77 и 90

– о чему говоре претходно наведени подаци. Међутим, флексибилност је присутна и у случајевима када у одељењима број полазника падне испод одређеног нивоа, будући да је основно образовање обавезно и бесплатно, а да је задржавање у процесу и подршка сваком полазнику да доврши основно образовање императив приступа ФООО.³⁹

Искуства појединих школа укључених у оглед показују да онда када је број полазника чак и већи од 30, а они редовно похађују наставу, то отежава успешно реализовање наставног процеса.

Истовремено, имајући у виду захтеве квалитета у оквиру ФООО, узимају се у обзир и резултати праћења наставе на основу двомесечних школских извештаја који показују да је просечно присуство полазника у првом циклусу 13,46, у другом 15,17 и у трећем 15,96.

Ови подаци такође наводе на закључак да би за квалитетан рад са полазницима, имајући у виду њихова претходна оскудна знања и вештине, оптималан број у одељењу био 15. Овакво решење изискује већа финансијска издвајања по полазнику, али би, како закључују експерти, истовремено омогућило већи степен индивидуалног рада са полазницима и повећало квалитет образовања.⁴⁰

Новина: Уважавање специфичности потреба полазника приликом уписивања у школу и остваривања програма ФООО и процењивање потребе за индивидуализацију и начин организације рада

Концепт ФООО снажно се ослања и на чињеницу да образовне потребе одраслих проистичу из специфичности животних ситуација и околности у којима они живе. Почетним и завршним праћењем карактеристика одраслих током имплементације огледа прикупљен је низ показатеља драгоцених за интервенције на плану курикулума и укупног приступа у организацији наставе у оквиру ФООО.

Истраживањем статуса полазника на почетку имплементације огледа, спроведеним у 37 школа укључених у прву фазу, уочено је да просечан полазник живи на друштвеној маргини, незапослен је, са месечним породичним приходом који није довољан за преживљавање и оптерећен је различитим животним тешкоћама. Мотив ових људи да се укључе у процес ФООО и заврше удружен је са ризиком да ће их у томе онемогућити неки породични, здравствени или економски проблем.⁴¹

Завршна студија о успешности полазника показује незнатан помак у реалном статусу полазника (с обзиром на запосленост и запошљивост), али и њихово видно напредовање на плану пораста самопоуздања, свести о важности личног и породичног здравља и благостања и спремности за већу активност на решавању индивидуалних и породичних проблема.⁴²

³⁹ Четврти Периодични извештај – стр. 167, Анекс Б4/06 – Опширни Извештај о тестирању и ревизији

⁴⁰ Пети периодични извештај, Анекс Б2, стр.12

⁴¹ Трећи периодични извештај, Анекс Б1, Резултати почетног истраживања полазника, стр.053

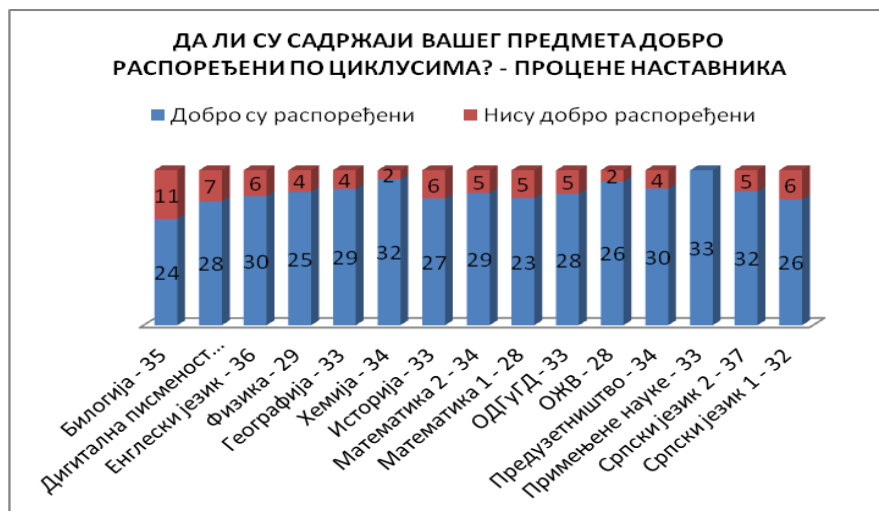
⁴² Пети периодични извештај, Анекс Б1, Извештај о завршном праћењу полазника

Остварење принципа прилагођености ФООО потребама и карактеристикама полазника, праћено је и у оквиру тестирања курикулума и развијених приручника за полазнике и водича за наставнике, обављеног у два наврата – у првој половини 2012. и почетком 2013. године (опширније о приручницима и материјалима за учење и наставу у оквиру анализе остварености циља 4).

Пратећи адекватност курикулума у односу на његову структуру, садржај и тежину предмета, као и њихову међусобну повезаност по циклусима, из угла наставника, полазника, стручних сарадника, директора и андрагошких асистената, експерти су уочили низ важних тенденција као основу за предлагање праваца и корака за ревизију курикулума.

Овде издвајамо следеће резултате тестирања курикулума, који се односе на циклусе ФООО.

Графикон 1.2: Распоред садржаја по циклусима – по предметима – процене наставника

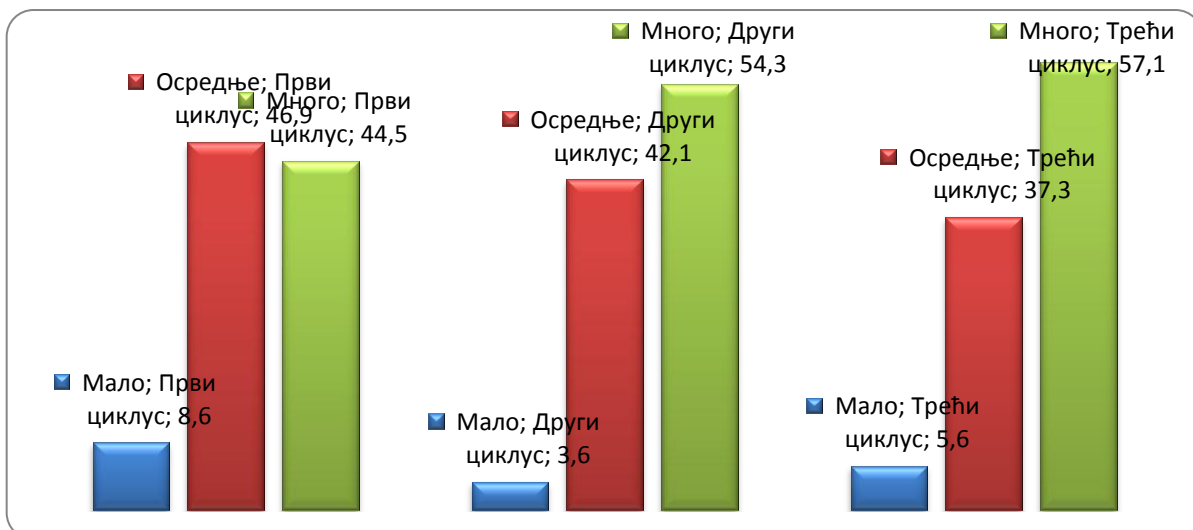

Међу 15% наставника који су проценили да садржаји њихових предмета нису добро распоређени по циклусима, највише је наставника биологије, дигиталне писмености, историје, енглеског и српског језика.

Многи наставници који процењују да је по обиму и тежини курикулум само делимично прилагођен

потребама полазника ФООО, заправо говоре о неравномерном распореду обима курикулума кроз циклусе ФООО, као и да се циклуси разликују по примерености обима и тежине полазницима. На основу коментара наставника и имајући на уму расположиви број часова, у оквиру ревизије курикулума урађене су прерасподеле предметних садржаја по циклусима.⁴³

⁴³ Опширни извештај о тестирању и ревизији, стр.39

Графикон 1.3: Напредовање – по циклусима, полазници (по циклусима)

Резултати показују да са порастом циклуса расте повољна процена полазника о сопственом напредовању. У првом циклусу 44,5% полазника процењује своје напредовање као значајно, 54,3% у другом, а 57,1% у трећем. Сразмерно порасту ових резултата, смањује се процена о осредњем напредовању од првог ка трећем циклусу.⁴⁴

Две трећине полазника процењује да се у ФООО учи баш колико треба, што значи да је **обим** садржаја курикулума примерен њиховим потребама и могућностима. Ако се томе додају и полазници који сматрају да у ФООО нема много да се учи, оцена полазника о обиму курикулума, односно захтеваном степену ангажовања полазника у учењу постаје још повољнија. Дискрепанција у процени обима садржаја курикулума ФООО између **наставника** и **полазника** може се једино објаснити чињеницом да наставници, на основу имплицитне процене могућности полазника да усвоје предвиђени садржај, врше значајније прилагођавање његовог обима, што код полазника ствара осећај „да у ФООО има да се учи баш колико треба“.⁴⁵

Тестирање курикулума кроз индикаторе укључене у варијаблу **садржај курикулума** дало је одговор да је курикулум ФООО у целини, као и у сваком циклусу, предмету и модулу у основи дизајниран тако да одговара потребама одраслих полазника.⁴⁶

Процес припреме за тестирање и ревизију курикулума ФООО у другом кругу, потврђује доследност у настојању да се овај концепт у теорији и пракси усагласи и примери потребама свих учесника. Самој ревизији курикулума претходи низ састанака курикуларних експерата и фокус група са наставницима, чији резултат су препоруке и предлози који су уврштени у унапређену верзију програма, водича и материјала за учење и подучавање у оквиру ФООО.

⁴⁴ Опширни извештај о тестирању и ревизији, стр.59

⁴⁵ Четврти периодични извештај, Анекс Б4, стр.196 09. Тестирање курикулума – обим садржаја

⁴⁶ Четврти периодични извештај, Анекс Б4стр.197, стр.200/013, 201 014

Као најважнији резултат овог процеса, износи се закључак да „...процес имплементације курикулума ФООО показује да он добро функционише у пракси и да је са оваквим курикулумом могуће постићи планиране резултате.“⁴⁷

Сви учесници у овом процесу такође процењују да су интервенције начињене првом ревизијом курикулума допринеле отклањању његових главних недостатака и да је тиме значајно унапређен, а да су сугестије од стране наставника пажљиво разматране и уважене.

Поред уважавања карактеристика полазника као одраслих у одређеној животној ситуацији и са различитим нивоима претходног знања и искуства, модел ФООО конципиран је тако да у пракси омогући уважавање специфичности различитих циљних група.

Новина: *Уважавање специфичности различитих циљних група кроз начин остваривања програма*

Механизми којима се овај принцип настојао остварити кроз примену огледа, леже посебно у отварању ФООО за различите групе с обзиром на пол, социјално економски, породични, професионални статус, етничко порекло и сл. У том правцу, посебни напори улагани су на плану развоја социјалног партнерства и јачања капацитета андрагошког асистента као и читавог школског тима за препознавање и решавање потенцијалних баријера за укључивање различитих циљних група.

На образовне потребе посебних циљних група модел ФООО настоји да одговори како самим концептом курикулума чији су садржаји усмерени на задовољавање образовних потреба ових циљних група, тако и начином имплементације курикулума који се ослања, уважава и користи животно и радно искуство одраслих, њихове животне ситуације и усмерава остваривање исхода образовања ка разрешавању проблема који извиру из непосредних животних ситуација. Потешкоће у остварењу овог приступа леже понајвише у спорости и сложености решавања питања социјалне видљивости (прибављање личних докумената), остварења права на стручну обуку у складу са процедурама Националне службе запошљавања и неадекватном финансирању превоза полазника.

Обуке наставника током примене огледа за имплементацију курикулума као и упутство о начину остваривања програма појединих предмета и области знања, посебно узимају у обзир ова питања. Модел ФООО обухвата и излагање у сусрет различитим циљним групама увођењем изборних садржаја кроз посебан модул који школа остварује у сарадњи са цивилним сектором и који се реализује као посебан пакет у оквиру предмета Одговорно живљење у грађанском друштву. Удружења, организације и други представници и заштитници права одређених циљних група тиме могу добити простор да остваре образовне програме за којима постоји потреба и показан интерес полазника,

⁴⁷ Пети периодични извештај, Анекс Б4, стр.18

у сарадњи са школским тимом и стручним сарадницима школе као и предметним наставницима.⁴⁸

Процена остварености

Исход: Модел ФООО развијен, примењен, праћен и вреднован

Концепт ФООО је развијен од стране експерата пројектног тима и разматран са Министарством просвете и науке, члановима Радних група 1 и 2 а одобрен од стране Одбора за управљање Пројектом Друга шанса.

Дефинисањем критеријума⁴⁹ и применом процедура одабира школа путем јавног Конкурса, извршен је избор 80 основних школа од којих је у првој фази у септембру 2011. године започела примена огледа у 37, а у другој, 2012, још у 34 школе. Тиме је у оглед укључена укупно 71 школа која испуњава постављене критеријуме⁵⁰. Установљен је, у сарадњи са МПН и механизам замене школа у случају одустајања једног броја које не задовољавају услове.

Примена огледаа је такође подржана сетом неопходних докумената којима се обезбеђује уједначен приступ, реализација наставног плана и програма и обученост наставника и сарадника за учешће у програму. Пре почетка прве фазе огледаа, сачињена су, усвојена и објављена следећа документа, у сарадњи са Министарством просвете и науке: Правилник о програму огледа функционалног основног образовања одраслих, Правилник о врсти образовања наставника који остварују програм огледа функционалног основног образовања одраслих и Решење министра о „Интегралном програму обуке за остваривање функционалног основног образовања одраслих“.⁵¹

Остварење финансијских предуслова за примену огледа координирано је континуирано са Министарством просвете и науке. Расподела средстава вршена је на основу Решења министра.⁵²

Концепт троцикласног система функционалног основног образовања одраслих (ФООО), развијен је у складу са модерним европским, стручним и научним трендовима као и искуствима у реализацији претходних сродних пројеката а посебно пројектом Функционалног основног образовања Рома. Концепт је континуирано ажуриран, унапређиван и провераван у сарадњи са партнерима и сарадницима, експертима као и на основу истраживања и анализе података из извора коришћених у мониторингу и евалуацији.

Инструменти и план реализације за мониторинг и евалуацију огледа ФООО сачињени су на самом почетку и ажурирани током реализације огледа. Јасно су дефинисани учесници у овим активностима и остварена континуирана сарадња са партнерским

⁴⁸ Ревидирани приручници – Приручник Школа, школски тим и наставник, стр. 60/61

⁴⁹ Анекс 3 - Критеријуми за одабир школа за примену огледа ФООО

⁵⁰ Списак школа у Анексу 3 : *Листа пријављених и укључених школа у примену ФООО*

⁵¹ (Други периодични извештај, Анекс Б3)

⁵² Пројекат „Друга шанса“ је сагледао и предложио три најоптималнија могућа решења за финансирање ФООО у периоду трајања огледа 2011. - 2014 године. Трећи периодични извештај, март 2012. Анекс Б2: Почетак имплементације и имплементација огледног програма ФООО, 10: Писмо г-дину Зорану Костићу, Министарство просвете и науке, 14. децембар, 2011. године

институцијама. Мониторинг и евалуација огледаа ФООО укључују све аспекте спровођења концепта ФООО. Континуирана сарадња остварена је са водећом националном институцијом за питање евалуације огледа ФООО – ЗВКОВ. Према препорукама МПН, просветни саветници школских управа завршавају мониторинг огледа ФООО.

Као извор података за праћење реализације огледа, поред обављених истраживања статуса полазника и тестирања курикулума, послужили су извештаји школа (двомесечни), састанци са директорима, стручним сарадницима, андрагошким асистентима и наставницима, као и евалуације обука за различите циљне групе.

Главни налази свих активности мониторинга и евалуације показују да је оглед ФООО до сада (у целој школској 2011-2012 и до сада реализованим сегментом школске 2012-2013) успешно спроведен обзиром на то да су резултати остварени у складу са утврђеним индикаторима за праћење.

Налази вредновања показују да је модел ФООО адекватно концептуално заснован, а да је примена обезбеђена развијеним процедурама и континуираном подршком.

Исход: Трогодишње трајање основног образовања омогућује остваривање предвиђених исхода

Посматрајући обе школске године примене огледа ФООО (2011/12. – 2012/13), подаци показују да је, уместо планираних 4000 полазника, у програм уписан/пријављен укупно 6241 полазник.

У оквиру 37 школа у првој фази, укупно је евидентирано као заинтересовано за похађање 2700 полазника школске 2011/2012. године, а 1584 њих је успешно завршило ФООО. Ниво непохађања није превазишао очекивања и био је држан под сталном контролом. Напредак полазника је доказан на завршном испиту на коме је учествовало 517 полазника од укупно 596, колико је завршило трећи циклус ФООО. Укупно 4541 полазник је уписан/пријављен школске 2012/2013 године.⁵³

Поред тога што је у обе фазе огледа ФООО уписало чак 55% више од пројектованог броја полазника, успехом се може сматрати и чињеница да је 86% од уписаних у трећи циклус, успешно положило завршни испит.

Када је реч о успеху полазника, подаци говоре да је највише оних са добрим, затим врло добрим па одличним успехом (17,2%). Мада правило огледа говори да нема недовољних оцена оне се, у малом броју, ипак појављују, на шта се указује у извештајима експерата и препорукама за унапређење наставе.⁵⁴

Према проценама наставника средњих стручних школа, само 4% њих није успело да реализује предвиђени програм у целини због нередовног доласка полазника на обуку. Чињеница да је од 216 полазника који су похађали обуку њих 213 положило испит

⁵³ Четврти периодични извештај, Анекс Б1, стр.4

⁵⁴ Четврти периодични извештај, Анекс Б4, стр. 20, 21, 22

екстерног типа, додатно показује да је исходе достигла убедљива већина наставника и полазника стручних обука.

Пажљиво дефинисани и на основу тестирања курикулума и увида у могућности унапређења, редефинисани исходи – општи, предметни и кључне компетенције као важан елемент концепта ФООО, процењени су повољно од стране свих испитаника у оквиру тестирања општег и стручног курикулума.

Анализирајући успешност полазника као показатељ остварљивости исхода у трогодишњем периоду, видели смо да 86% њих успешно завршава уписани трећи циклус, односно полаже завршни испит, при чему чак 98% полазника успешно полаже испит из стручних обука. Подаци о укупном успеху полазника дистрибуирају се као нормална крива, при чему преовлађују добри, затим врло добри па одлични.

Сумирајући наведене показатеље, може се закључити да је током трогодишњег трајања програма за већину полазника ФООО остварљиво успешно достизање постављених исхода.

Исход: Концепт програма организованог у три циклуса и предвиђени начин организације наставе одговарају карактеристикама и потребама полазника основног образовања одраслих

Примена принципа уважавања карактеристика и потреба одраслих у избору начина организације наставе и прилагођавању програма и метода у раду полазницима, праћена је континуирано од стране експерата на пројекту. Редовне посете школама, као и комуникација са школским тимовима, послужили су за увид у евентуалне потешкоће у примени и препоруке за унапређење.

Поред осталог, установљено је да се, концептом предвиђена, допунска настава организује ретко, осим у неким школама за полазнике првог циклуса и не постоји никаква евиденција о томе (дневник о допунској настави).

Током посета је такође уочено да се у прављењу распореда часова не поштују сви препоручени и Правилником дефинисани принципи, као што је блок настава, број часова по одређеним предметима, број часова по дану и слично. На основу препорука експерата, начињене су корекције, а најновији налази просветних саветника говоре о унапређењу планирања наставе и успешнијем прилагођавању распореда полазницима.

Проблеми у организацији наставе узроковани слабостима у међуресорној координацији, посебно у вези са реализацијом стручних обука, разматрани су на партнерским састанцима и решавани у сталној комуникацији са партнерима а предузето тестирање програма ових обука послужило као основа за давање препорука за унапређење организације овог сегмента ФООО убудуће.

Резултати истраживања почетног и завршног статуса полазника, као и тестирања курикулума, а посебно у односу на његову структуру, обим и тежину, потврђују следеће: 1) да се од стране свих учесника у примени огледа прилагођавање

организације nastave и флексибилност у распореду часова високо вреднује и да се 2) садржај и начин остварења курикулума сматрају адекватним како из угла карактеристика и могућности полазника, тако и из угла њихове остварљивости у трогодишњем периоду и троцикласној организацији ФООО.

Исход: Модел ФООО омогућава укључивање полазника у основно образовање одраслих без обзира на формалне услове, личне, групне, социјалне и друге карактеристике и разлике међу полазницима

Широка доступност и отвореност ФООО за различите циљне групе, односно за полазнике старије од 15 година без обзира на личне, етничке, социјалне и све друге разлике, у највећој мери је остварена посебно када је реч о деловању самих школа у општеобразовним предметима, а главне потешкоће леже у ограниченој могућности полазника да похађају стручне обуке, услед непоседовања адекватне документације и других прописаних услова процедурама НСЗ, као и гломазних механизма процедуре јавних набавки, које успоравају ангажовање средњих стручних школа у организацији обука. Строги предуслови уграђени у захтеве НСЗ пре потписивања појединачних уговора са полазницима - без којих нису могли похађати стручне обуке - допринели су дискриминацији свих који нису и не морају бити на евиденцији као незапослена лица – попут пољопривредника, самосталних занатлија и запослених полазника.

Полазећи од резултата систематског праћења карактеристика полазника и прилагођавања организације, садржаја и метода nastave њима, као и различитим социјалним групама, може се оценити да доступност ФООО пре свега ограничавају фактори чије је порекло ван школе и процеса nastave, било у домену формалних процедура (јавне набавке; НСЗ), било неусклађености друштвених актера који имају одговорност за решавање социјалних и економских питања иначе депривираних и маргинализованих особа.

Имајући у виду наведене налазе и препреке, као и начине њиховог превазилажења, може се констатовати да је у складу са пројектованим моделом ФООО, настава организована у потпуности као редовна, троцикласна и у највећем делу као прилагођена карактеристикама одраслих уопште и потребама конкретних полазника посебно. Резултати тестирања и ревизије курикулума потврђују адекватност и могућност његове практичне примене, као и задовољство свих актера његовим садржајем и начином примене. Подаци такође потврђују остварљивост постављених исхода у периоду од три године колико траје ФООО.

Препоруке

На основу анализираних новина и препознатих потреба полазника, с једне стране и резултата анализе података из мониторинга и евалуације, издвајају се следеће препоруке:

- Будући да је утврђено да трогодишњи концепт обуке више од четворогодишњег одговара потребама одраслих полазника различитог предзнања, искуства и мотивације, потребно је да се задржи организација рада у три школске године.
- Оптималан број полазника по циклусима је 15, ка чему треба тежити, уз флексибилност у случајевима пријављивања већег броја или смањења групе испод овог минимума.
- Неопходно је пронаћи могућности за додатно финансирање школа које имају потребу да упишу више од прописаног броја одељења који је био дозвољен огледом.
- Упркос високом квалитету и задовољству свих учесника моделом и курикулумом ФООО, неопходно је обезбедити континуирану подршку и праћење његове имплементације.
- Неопходно је даље јачати капацитете школских тимова у погледу организације наставе према потребама и могућностима полазника (флексибилан распоред часова, настава у блоку, за време викенда, у вечерњим сатима и др.).
- Редовна настава као организациони облик рада, и дужина трајања часа од 30 минута примерена је остваривању циља образовања ФООО. Развој кључних компетенција и остваривање предметних исхода треба да се дешава учењем одраслих превасходно на настави, уз коришћење погодних метода интерактивне наставе и коришћењем посебно развијеног материјала за учење који прати наставни процес. У том циљу неопходно је да школски тимови буду посебно подстицани да развијају материјал за учење одраслих према инструкцијама и примерима датим у водичима за предметне наставнике као и да даље унапређују и развијају наставничке компетенције за израду различитих типова материјала за учење одраслих.
- Потребно је поједноставити формалне процедуре, посебно када је реч о стручним обукама и осигурати ефикасну и ефективну координацију социјалних партнера на локалном и националном нивоу, јер је то неопходан услов за остварење широке доступности ФООО свим заинтересованим одраслим лицима.

ЦИЉ 2: Обезбеђен је модел образовања у коме одрастао истовремено стиче основно и одговарајући облик стручног образовања

Правилником о програму огледа дефинисан је и програм стручних обука које се реализује у оквиру трећег циклуса програма ФООО. Наиме, полазници у оквиру трећег циклуса програма ФООО остварују право на обуку за једноставна занимања и тиме, након стеченог основног општег образовања, имају могућност избора да ли желе даље да развијају своје радне компетенције или желе да наставе своје образовање.

Правилник о програму огледа ФООО, у том смислу, детаљно прописује начин сарадње између основних и средњих стручних школа водећи рачуна о интересовањима полазника, обавезама (стручних) школа, начину остварења стручних обука и стварању неопходних предуслова за реализацију стручних обука. Ослањајући се у потпуности на потребе и мотивацију полазника, концепт ФООО, поред остваривања општеобразовних функција, омогућава и повезивање општих са садржајима стручних обука и припрему полазника за њихово успешно савладавање, што је једна од суштинских предности ефективног и одрживог образовања одраслих.

У овом одељку је представљена и анализирана новина која се односи на стручне обуке у оквиру ФООО, као и исход у односу на постављени циљ 2 (Табела 2).

Табела 2: Новина и исход који се односи на циљ 2

Новине:	Исходи:
→ <i>Модел ФООО обухвата и обуке као један од облика стручног образовања заснованог на стандардима рада и потребама тржишта рада</i>	→ <i>Полазници који су успешно завршили ФООО, стекли јавну исправу о стеченом основном образовању и исправу о положеном испиту за обуку.</i>

Резултати анализе

Новина: Модел ФООО обухвата и обуке као један од облика стручног образовања заснованог на стандардима рада и потребама тржишта рада

Захваљујући овој новини полазници, на крају завршеног осмог разреда, а у складу са сопственим потребама и интересовањима и могућностима школе, имају могућност одабира једног од 50 програма обуке за занимања.

Сарадња основне и стручне школе, усаглашавање организовања наставе и обуке, али и заједничко решавање других важних питања у циљу успешног остваривања ФООО је од великог значаја за успех полазника. Обавеза стручних школа је да организују и прате реализацију обука, формирају комисију, организују испит за обуку и издају одговарајућу исправу. Обука, у складу са Правилником, траје од 90-270 часова, може да почне у току похађања наставе осмог разреда, а не може да буде завршена пре завршетка разреда.⁵⁵

⁵⁵ Правилник о програму огледа ФООО, стр. 144

Након положеног завршног испита и након похађања обуке, одрасли полазник има право да полаже испит за обуку којим се проверавају постигнућа општих и специфичних исхода програма обуке, односно стручне компетенције. Правилником о програму огледа дефинисан је начин полагања испита, процедура везана за издавање уверења о положеном испиту, али и сам садржај уверења (подаци о стручној школи, кандидату и програму обуке).⁵⁶

Програми стручних обука су засновани на: а) потребама тржишта рада; б) стандардима посла; в) исходима у виду стручних компетенција; г) ефикасности као критеријуму радне успешности, д) модуларној програмској структури и е) ефикасној сарадњи партнера.⁵⁷

Анализом ових принципа, уочава се да су полазишта за развијања програма обука била анализе потреба тржишта рада за радном снагом, односно анализа потреба за знањима, вештинама и компетенцијама у оквиру занимања. Сам садржај, организација наставе и њен квалитет, одређени су и кроз заснованост на стандардима посла, усмереност на исходе у виду стручних компетенција, модуларну програмску структуру којом се обезбеђује и адекватан одговор на брзе промене у свету рада. Квалитет наставног плана и програма одређује и допринос успешности у запошљавању. Коначно, партнерски однос као још један од принципа, усмерава саму наставу у односу на задовољавање потреба различитих заинтересованих страна и још једном показује колико је за успешно функционисање ФООО-а важна сарадња на различитим нивоима (националном, регионалном, локалном и институционалном).

Методологија развоја програма стручне обуке развијена је у оквиру две базичне процедуре: спецификације рада и спецификације учења.⁵⁸ Анализа потреба подразумевала је два приступа: приступ пројектовања потреба за запосленима и приступ идентификовања реалних потреба за запосленима. Ови приступи су дали увид у процену послодаваца о могућностима запошљавања на појединим пословима и радним местима. Природа наше економије, отежала је примену овог приступа, али и захтевала комбиновање са приступом реалних потреба за запосленим, односно са подацима о реалној понуди и потражњи за радним местима и пословима. Тако, анализа потреба као разлика између понуде и потражње за запосленима, имале су за циљ идентификацију места - општина и градова у којима тражња за запосленима превазилази њихову понуду. Поменути приступи у анализи потреба били су усмерени на идентификацију потреба које се могу задовољити путем кратких програма обуке (трајање од 90 до 270 часова), односно обука за помоћне послове у различитим областима рада.

Анализа потреба за обукама у 40 градова, обављена у периоду од фебруара до априла 2011. године, имала је за резултат формирање листе од 85 обука које су потребне тржишту рада. Коначно, након елиминације профила за које већ постоје програми

⁵⁶ Правилник о програму огледа ФООО, стр. 144

⁵⁷ Други периодични извештај, Анекс Б4 - Извештај о активностима спроведеним у оквиру Резултата 2 – израђен и тестиран наставни програми за ФООО, стр. 06

⁵⁸ Други периодични извештај, Анекс Б4 - Извештај о активностима спроведеним у оквиру Резултата 2 – израђен и тестиран наставни програми за ФООО, стр.06

обука, профила који захтевају улазни ниво знања и вештина који је већи од основног образовања одраслих и профила за које се процењује да захтевају обуку изнад 270 часова, ова листа је сведена на 36 профила. Функционалном анализом и идентификацијом компетенција које сваки профил подразумева, неки програми су претрпели мање измене у свом називу, како би рефлектовали садржај послова и компетенција које обухватају, а које полазници могу да савладају у предвиђеном временском оквиру. Коначно, због процене да је сувише захтеван за полазнике, један профил (Терацер) је одбачен.⁵⁹ Листа одабраних 35 врста обука са трајањем као и дефинисан курикулум за стручне обуке уврштени су у Правилник о програму огледа ФООО⁶⁰

Креирањем 35 програма стручних обука, заснованим на спецификацији рада и учења, односно на реалним потребама тржишта рада, уз преузимање 15 програма из понуде програма огледа Функционалног основног образовања, одраслих Рома⁶¹ направљен је баланс између стварних потреба тржишта, али и могућности да полазници пред собом имају широку листу обуку од којих ће одабрати ону која најбоље одговара њиховим интересовањима.

Квалитет реализације стручних обука је потпомогнут материјалима за учење и подучавање за свих 35 обука. Развијени су *Приручник за полазника*, *Водич за наставника* и *Водич за организацију испита за обуку*. Материјали структурирани према општим и специфичним исходима који су развијени у курикулумима представљају подршку и полазницима и наставницима. Приручник за полазника садржи кључне информације о исходима учења, а водич за наставнике основне податке о организацији процеса учења и провере постигнућа полазника. Материјали садрже све неопходне специфичности у односу на подручја рада, врсте обука, опште и специфичне исходе обуке.

Експерти су финализовали прве верзије материјала током октобра 2011. године. Након детаљне анализе првих верзија материјала за учење и подучавање у стручном образовању у оквиру ФООО уследила је њихова ревизија. Прва фаза ревизије реализована је током новембра и децембра 2011. Три основна идентификована проблема указала су на потребу даље ревизије материјала за учење и подучавање за стручне обуке у оквиру ФООО. Основни циљ следеће, друге ревизије, која је обављена у јануару и фебруару 2012, била је стандардизација структуре и обима материјала за сва подручја рада уз поштовање њихових специфичности.⁶²

Налази тестирања програма стручних обука (које је обухватило 28 школа) показују висок квалитет и адекватност садржаја програма, исхода, број часова тренинга, као и дужину трајања обуке. Такође, подаци показују и (стопроцентно) задовољство наставника постављеним исходима. Наставници деле веома позитивно мишљење о

⁵⁹ Други периодични извештај, Анекс Б1- Извештај о анализи потреба, стр. 03

⁶⁰ Службени гласник РС бр. 6/11

⁶¹ Правилник о програму огледа ФООР-а, Просветни гласник, бр. 7/06 и 2/09

⁶² Трећи периодични извештај, Анекс Б4 - Израда материјала за учење и подучавање у оквиру стручних обука, тестирање и ревизија наставног програма ФООО, материјала за подучавање и приручника (укључујући и материјал везан за стручне обуке), стр. 261 02

квалитету приручника за полазнике и квалитету водича за наставнике и смерницама за организацију испита за обуку, те да и Приручник за полазнике и Приручних за наставнике одговарају на њихове потребе и олакшавају саму реализацију обука.⁶³

Коначна ревизија приручника за стручне обуке, материјала за учење и наставу и смерница за завршне испите обављена је након тестирања. Стручне обуке и испити су реализовани у две етапе и то (табела 2.1):

- I од фебруара до маја 2012. године и
- II од фебруара до маја 2013. године.⁶⁴

Табела 2.1. Преглед реализације стручних обука у периоду мај – септембар 2012.⁶⁵

Полазници којима је одобрена обука	439
Полазници са којима није потписан Уговор	122
Полазници са којима је планирано закључивање Уговора	317
Полазници са којима још није потписан Уговор	86
Полазници са којима је потписан Уговор	231
Полазници који су завршили обуку	134
Полазници чија је обука у току	97

На основу извештавања пројектног тима експерата као и записника са састанака радних група, може се закључити да су разлози смањеног броја (за 41%) полазника који ће похађати обуке као и успорености њихове реализације превасходно у следећем:

- Јавна набавка је била једина опција да се обезбеди финансирање и организација стручних обука;
- Стручне обуке могу да се финансирају само за регистроване полазнике, који су у активном статусу на НСЗ и поседују лична документа;
- Стручне обуке ће бити доступне у оним местима где средње школе желе да учествују у процедури јавне набавке.⁶⁶

⁶³ Пети периодични извештај, Анекс Б1 - Извештај о активностима мониторинга и евалуације на пројекту, стр. 03

⁶⁴ Други периодични извештај, Анекс Б4 - Извештај о активностима спроведеним у оквиру Резултата 2 – израђен и тестиран наставни програми за ФООО, стр. 30

⁶⁵ Четврти периодични извештај, Анекс Б3 - Организација и имплементација стручних обука за полазнике ФООО, стр.03

⁶⁶ Трећи периодични извештај, Анекс Б3 - Организација и имплементација стручних обука за полазнике ФООО, стр. 05; Четврти периодични извештај, Анекс Б8 - Записници са састанака Одбора за управљање пројектом и састанака радних група, стр. 08

Процена остварености

Исход: Полазници који су успешно завршили ФООО, стекли јавну исправу о стеченом основном образовању и исправу о положеном испиту за обуку

Значајан број полазника је приступио завршном испиту (табела 2.2).

Табела 2.2. Учешће полазника на завршном испиту и стручним обукама⁶⁷

Врсте полазника	Н	%
Укупан број полазника који су завршили трећи циклус (похађали наставу до краја године и изашли на завршни испит)	504	
Број полазника трећег циклуса који су изашли на завршни испит у јуну	470	93,3
Број полазника трећег циклуса који су изашли на завршни испит у августу	34	6,7
Број полазника трећег циклуса који су похађали наставу, али нису изашли на завршни испит	56	11,1
Број полазника трећег циклуса који су уписали средњу школу	60	11,9
Број полазника трећег циклуса који су почели да похађају стручну обуку од маја/јуна 2012. године	194	
Број полазника трећег циклуса који су почели да похађају стручну обуку од септембра 2012. године	178	

Што се тиче програма за стручне обуке, упркос чињеници да су оне доступне само незапосленим полазницима и онима који имају „потврду“ од НСЗ-а да су испунили услове за обуке, број полазника који их похађа може се сматрати као веома велики.⁶⁸ До краја децембра 2012. године обуку је успешно завршило 243 полазника, што је 40% од броја полазника за које је расписана јавна набавка, односно 51% од броја за које је одобрена реализација обука.⁶⁹

У односу на пројектован приступ и методологију, за потребе огледа развијене су стручне обуке засноване на потребама тржишта рада и стандардима рада. Постигнута је општа стручна сагласност око критеријума за избор стручних обука и њиховог трајања, као и начина реализације. Уз широке консултације и сарадњу са партнерима на Пројекту, развијена су и упутства за испитне процедуре и издавање уверења о положеном испиту за стручну обуку.

Подршка за реализацију обуке постоји и у виду приручника за полазнике, водича за наставнике и водича за организацију испита за обуку, а чији је квалитет оцењен веома високо. Резултати тестирања стручних обука показали су да су и исходи и садржаји и трајање обука изузетно позитивно оцењени. Такође, судећи по високој заинтересованости и успешности у полагању испита након стручних обука, односно завршних испита целог ФООО, исходи, садржаји и начин рада у оквиру овог модела постављени су адекватно карактеристикама полазника.

⁶⁷ Четврти периодични извештај, Анекс Б5 - Развој капацитета школских тимова

\Анекс 03 Модул 2\Материјали за обуку\ Школа, школски тим и наставник, стр. 30/31

⁶⁸ Опширан извештај о тестирању и ревизији, стр. 71/72

⁶⁹ Пети периодични извештај, Анекс Б3 - Организација и остваривање стручних обука за полазнике ФООО, стр. 02

Подршка за реализацију обуке постоји и у виду приручника за полазнике, водича за наставнике и водича за организацију испита за обуку, а чији је квалитет оцењен веома високо. Резултати тестирања стручних обука показали су да су и исходи и садржаји и трајање обука изузетно позитивно оцењени. Такође, судећи по високој заинтересованости и успешности у полагању испита након стручних обука, односно завршних испита целог ФООО, исходи, садржаји и начин рада у оквиру овог модела постављени су адекватно карактеристикама полазника.

Препоруке

На основу анализираних новина и исхода издвајају се следеће препоруке:

- Проблеми у доступности стручних обука, условљени формалним процедурама и критеријумима званичних институција, попут НСЗ и надлежних министарстава, захтевају проналажење ефикаснијих начина остваривања обука. Потешкоће у реализацији односе се на домен међуресорне сарадње, неусклађености Закона о јавним набавкама и услове и правила која су на снази у Националној служби запошљавања. С обзиром на то, као и специфичан статус средњих стручних школа у систему, као могуће решење види се да се одабир и финансирање школа за реализацију стручних обука у оквиру ФООО потпуно постави под надлежност МПНТР. Уз сву заснованост на стандардима рада и потребама тржишта рада и квалитет реализације стручних обука, наведени чиниоци могу довести у ризик остварење укупног концепта ФООО који подразумева повезаност општеобразовних и стручних садржаја и програма, уколико се не примени поменуто решење и не усклади координација социјалних партнера и законска основа за спровођење овог дела програма огледа.
- У складу са тим могућа су два решења у реализацији стручних обука:
 1. Финансирање стручних обука на основу примене члана 7 Закона о јавним набавкама који омогућује директно преговарање са средњим стручним школама које ће реализовати обуку или
 2. Организовање стручне обуке у оквиру МПНТР на основу локалних планова образовања и обуке полазника, за шта није потребна процедура јавних набавки.

Циљ 3: Механизми осигурања међуресорне подршке и сарадње

Широки круг партнерства на локалном, регионалном и националном нивоу, осмишљен је и развијан као једна од стратешких компонената пројекта и примене програма огледа ФООО. Зарад ефикасне и ефективне подршке овом процесу, планирано је и остварено континуирано праћење и евалуација, у сарадњи са партнерима као и за потребе унапређења механизма и функционалности заједничког остварења задатака. Постигнута је сагласност око тога да ће повратне информације добијене од крајњих корисника (одраслих полазника и наставника) бити од пресудног значаја за процену ефикасности подршке коју ће пружати пројекат током огледаа ФООО.⁷⁰

Од самог пројектовања широке структуре партнерства, постојала је свест о њеној сложености, која може да представља ризик за ефикасну координацију и развој јаког осећаја власништва над програмом ФООО и одговорности за имплементацију.⁷¹

Укључивањем главних партнерских институција у тимове и тела социјалног партнерства на националном нивоу, пре свега у Управни одбор пројекта (ОУП), као и у радне групе (РГ): РГ1 „Развој и пилотирање стратегије ФООО“ и РГ2 „Израда и ревизија наставног плана и програма ФООО (укључујући и СОО)“, успостављени су предуслови за подршку спровођењу огледаа концепта ФООО. Укљученост МПНТР, МЕРР, других линијских министарстава, НСЗ, Сталне конференције градова и општина и других заинтересованих страна на националном нивоу у решавању стварних проблема у огледу ФООО утицало је на пораст вероватноће да се идентификују ефикасни приступи и процедуре.

Локални партнерски и школски тимови идентификовани су након одабира основних школа а њихови чланови су представници релевантних општина, локалних филијала НСЗ, центара за социјални рад, послодаваца, итд. Предводници локалних партнерских тимова су директори основних школа и они су одговорни за успостављање локалне мреже заинтересованих страна, чијим радом координирају.⁷²

Огледом су предвиђени и остварени бројни облици подршке партнерима у његовом спровођењу: смернице локалним огранцима националних институција (МРСП, НСЗ и СКГО) од стране њихових званичника; припреме локалних радионица социјалног партнерства и пројектних тимова у градовима и школама које су изабране за први и други циклус имплементације пројекта⁷³; детаљан опис свих активности НСЗ на имплементацији стручних обука на локалном и националном нивоу, зарад неопходне подршке школама у имплементацији ФООО и полазницима у превазилажењу социјалних баријера у учењу и похађању обука.⁷⁴; састанци локалног школског и тима социјалних партнера са представницима пројекта и упутства директорима школа за формирање партнерстава.⁷⁵; циклуси локалних радионица уз присуство локалних медија,

⁷⁰ Почетни извештај, стр. 50

⁷¹ Почетни извештај, стр. 93

⁷² Први периодични извештај, стр. 193

⁷³ Први периодични извештај, стр. 268

⁷⁴ Други периодични извештај, стр. 98

⁷⁵ Први периодични извештај, стр. 269

организовани у свим местима где се налазе школе укључене у оглед, у обе фазе примене⁷⁶; семинар за националне партнере огледа ФООО, у сарадњи са МПН.⁷⁷

Јединица за спровођење огледа се састоји од представника МПНТР, МЕРР и НСЗ. МПН и МЕРР су номиновали своје чланове ове јединице.

Одбор за управљање огледом: Чланове Одбора за управљање пројектом поставило је МПНТР 24. новембра 2010.⁷⁸

До прве половине априла, експерти за развој курикулума су у сарадњи са Центром за стручно образовање и образовање одраслих и Националном службом за запошљавање развили финални предлог програма за 36 стручних профила.⁷⁹

Табела 3: Новине и исходи који се односе на циља 3

Новине:	Исходи:
→ <i>Остваривање интерсекторске сарадње у пружању подршке остваривању модела ФООО и већи обухват одраслих основним образовањем.</i>	→ <i>Успостављени механизми осигурања међуресорне подршке у реализацији програма ФООО на националном и локалном нивоу укључујући и повећање социјалне подршке полазницима ФООО.</i>

Резултати анализе

Новина: Остваривање интерсекторске сарадње у пружању подршке остваривању модела ФООО и већи обухват одраслих основним образовањем

Аспект социјалног партнерства и комуникације односи се на ефикасност: а) локалних партнерских тимова, школских тимова; б) питање поделе одговорности међу укљученим заинтересованим странама на националном и локалном нивоу; в) интеракција између основних школа, средњих стручних школа, Националне службе за запошљавање и других организатора који су укључени у спровођење стручних програма; г) ефикасност мера за видљивост и комуникацију. Уз то, питања мониторинга и евалуације која су разматрана у сарадњи са Заводом за вредновање квалитета образовања и васпитања (ЗВКОВ) односе се на поделу одговорности између националних и локалних институција.⁸⁰

Писма са позивом за подршку оснивању локалних социјалних партнерства са националног нивоа локалним представницима послата су од стране високих званичника МРСЦ, НСЗ и СКГО 25. фебруара. Активности припреме и планирања радионица социјалног партнерства и пројектних тимова у 40 градова и школа које су изабране за први циклус имплементације пројекта (школска 2011/12) завршене су 28. фебруара. Истог датума је почео процес позивања и информисања школа како да формирају

⁷⁶ Трећи периодични извештај, Анекс Б6, стр.8, Четврти периодични извештај, Анекс Б6

⁷⁷ Четврти периодични извештај, стр. 143

⁷⁸ Први периодични извештај, стр. 33

⁷⁹ Први периодични извештај, стр. 132

⁸⁰ Први периодични извештај, стр. 201

школске и тимове социјалних партнера у својој средини и припреме састанак оба тима са представницима пројекта.⁸¹

Основни циљеви састанка локалног школског и тима социјалних партнера са представницима пројекта су били формулисани у припремној фази и директори су у оквиру упутстава за формирање партнерства обавештени о њима.⁸²

На основу уопштених утисака по завршетку посета школама могло би се закључити следеће:

- Директор школе је главна одговорна особа за функционисање оба тима и зависно од његових способности руковођења зависи и општи успех реализације пројекта. Спремност школског и тима социјалних партнера да сарађују у циљу промоције програма ФООО у локалној средини, на пословима прикупљања и селекције будућих полазника била је у директној пропорцији са менаџерским особинама директора...
- Улога социјалних партнера, нарочито послодаваца у погледу интеграције полазника на тржиште рада на основу њихових одговора не обећава много. Неки представници послодаваца су били изричитии у томе да су им потребни радници али су веома резервисани у вези радног потенцијала и запошљавања социјалног слоја који је обухваћен програмом ФООО. Представници локалне заједнице у великом броју случајева нису имали никакав конкретан предлог о томе како би пружили подршку полазницима по завршетку програма ФООО...⁸³

Процена потреба на тржишту рада извршена је током радионица локалног партнерства (РЛП) које су одржане у 40 школа одабраних да учествују у првом циклусу спровођења пројекта. Фокус интервјуи о потребама на локалном тржишту рада обављени су од 4. до 28. марта 2011. На локацијама где се налазе и одабране школе. Интервјуи су обухватили локалне послодавце и тимове локалног партнерства, укључујући представнике филијала НСЗ и невладин сектор у локалу.⁸⁴

Неопходно је да се нађе начин за побољшање сарадње и партнерства међу локалним заинтересованим странама, ако се узме у обзир да је за успех огледа и постизање циљева потребно да се успостави ефикасна сарадња између институција стручног образовања, институција за образовање одраслих које пружају стручно образовање, НВО, послодаваца, Привредне коморе и локалних власти.⁸⁵

Обезбеђено је учешће партнера на локалном и националном нивоу. Свака Радна група је подржана од стране једног или више експерата укључених у Пројекат. Представници јединице за имплементацију пројекта учествовали су у раду обе Радне групе.

Радна група 1 - Развој и пилотирање стратегије ФООО.

⁸¹ Први периодични извештај, стр. 268

⁸² Први периодични извештај, стр. 269

⁸³ Први периодични извештај, стр. 270

⁸⁴ Први периодични извештај, стр. 276

⁸⁵ Први периодични извештај, стр. 279

Главни задатак Радне групе 1 јесте координација пројектних активности везаних за успостављање и развој локалног партнерства (Анекс 3.1).

Радна група 2 - Израда и ревизија наставних програма за ФООО (укључујући и стручно образовање).

Главни задатак Радне групе 2 јесте координација следећих активности огледа: - дефинисање, установљавање и обука тимова партнера на националном и локалном нивоу у оквиру о ФООО.⁸⁶

Детаљан опис свих активности НСЗ на имплементацији стручних обука на локалном и националном нивоу, заједно са списком школа које имплементирају ФООО и списком обука које полазници могу да бирају, упућен је свим локалним филијалама НСЗ. На тај начин обезбеђено је активно укључивање локалних филијала НСЗ у реализацију програма обуке и пружање неопходне подршке школама у имплементацији ФООО и полазницима у превазилажењу социјалних баријера у учењу и похађању обука.⁸⁷

Директорима основних и школа за ООО укључених у имплементацију огледа ФООО су упућене препоруке које се пре свега тичу организације активности са социјалним партнерима са којима су успоставили сарадњу и других активности које су се показале као примери добре праксе јер су дали добре резултате⁸⁸:

- Национална Служба за запошљавање - У сарадњи са представницима НСЗ договорите заједничке информативне састанке за регистроване незапослене који немају завршено основно образовање у оквиру испоставе НСЗ. Организатор ових састанака би требало да буде НСЗ у сарадњи са вама јер ова установа, као и Центар за социјални рад имају законску обавезу заштите личних података својих корисника. На састанку наступите као тим, укључујући директора, асистента и понеке наставнике и објасните потенцијалним полазницима све бенефите укључивања у Другу шансу. Укажите на основне предности ФООО: сажето основно образовање и иницијална стручна обука у циклусима од три године, наставак образовања на основу последњег завршеног разреда, садржаје који су функционални и животни, стручну обуку у трећем циклусу, две дипломе (основног образовања и иницијалне стручне обуке), могућност даљег школовања и веће шансе за запошљавање, бесплатно образовање, плаћен превоз, флексибилну организацију наставе имајући у виду сезонске послове полазника, скраћене часове од пола сата и др.
- Школски тим може мотивисати полазнике афирмативном причом о занимљивом образовању које је прилагођено одраслима и њиховим потребама. Представник НСЗ би у договору са вама, из своје улоге дао обавештења о перспективама обуке и запошљавања по завршеном трећем циклусу.

⁸⁶ Први периодични извештај, стр. 315-318

⁸⁷ Први периодични извештај, стр. 98

⁸⁸ Писмо директорима основних и школа за ООО укључених у имплементацију Огледног програма ФООО, послато 1. септембра 2011. године.

- Центар за социјални рад - Саветници и радници овог Центра упознати су са новим законом о социјалном раду који је ступио на снагу марта ове године.⁸⁹ Једно од тумачење овог закона је да корисници материјалне помоћи неће примати ову помоћ уколико не одговоре на понуђене опције ступања у процес обуке, образовања и запослења (видети члан 7, и 83). У договору са представником Центра обезбедите да социјални радници упуте своје кориснике на школу кроз своје процедуре или да у заједничкој организацији одржите информативни састанак, као у претходно описаној ситуацији са НСЗ.
- Локалне самоуправе - Кроз мрежу локалних месних заједница и других институција (канцеларије за младе, друге школе, испоставе НСЗ и центри за социјални рад), локалне самоуправе могу обезбедити информисање и промоцију „Друге шансе“ у ширем подручју општине. Са чланом партнерског тима из самоуправе договорите дистрибуцију плаката и лифлета као и друге потребне податке за месне заједнице. Тражите повратне информације како би обезбедили да ове канцеларије предузму активности у свом окружењу. Молимо вас да контактирате представнике сектора за друштвене делатности и локалног савет за образовање и запошљавање у вашој самоуправи. Са њима, покушајте да идентификујете заједнички план активности за инклузију у свет рада ваших 75 полазника, по завршетку процеса ФООО.
- Невладине организације, укључујући удружења мањина - Неке школе имају добру сарадњу и волонтерску помоћ ових удружења јер препознају мисију Друге шансе као своју сопствену. Они вам могу помоћи кроз промоцију пројекта кроз своје канале, давање информација о полазницима и волонтирање у тимовима који посећују насеља.
- Сарадња са истакнутим представницима ромске заједнице - У срединама где је очекивана већина будућих полазника из ромских заједница, корисно је успоставити везу са њиховим истакнутим представницима. Поједине школе су известиле да су дошле до великог броја полазника кроз сарадњу и разумевање са овим представницима који имају велики утицај у својој средини.
- Посете насељима, кампања „од врата до врата“ - Овај вид рада на прикупљању полазника се показао као најуспешнији, према тврдњама школа које су евидентирале већи број потенцијалних полазника. Мобилни школски тим састављен од директора, асистента и наставника посећује насеље у унапред договорено место (са месном заједницом, истуреним одељењем школе или слично), житељи су унапред обавештени. Школски тим даје обавештења и мотивише могуће полазнике. Договарају се о процедурама или врше упис. Овде је веома важно напоменути да, уколико упишете полазнике који нису регистровани на НСЗ, обавезно их упутите да се региструју, или

⁸⁹ СЛ. Лист РС 24-11, <http://www.minrzs.gov.rs/cms/sr/component/content/article/89/292-2011-06-02-11-40-20>.

чак организујете групни одлазак и регистрацију одмах по почетку школске године.

- Препоруке за сарадњу са медијима су дате у посебном документу датом у прилогу: „Водич за школе - Комуникација са медијима“.⁹⁰

Уговор између основне школе, НСЗ и извођача обуке мора да регулише имплементацију обуке у сарадњи са трећим правним или физичким лицем. Уговарачи – директор основне школе, начелник локалне филијале НСЗ морају да осигурају да укључено треће физичко и/или правно лице испуњавају уговорне обавезе за спровођење обуке и да средња школа са којом је потписан уговор надгледа процес обуке и организује испит за обуку.⁹¹

За потребе кампање регрутовања учесника, у оквиру које заинтересовани полазници морају добити информацију где треба да се пријаве, а посебно узимајући у обзир чињеницу да има 80 основних школа укључених у имплементацију ФООО, јединица за односе са јавношћу на пројекту остварила је сарадњу са релевантним партнерима на националном и локалном нивоу. Упућена је молба Националној служби за запошљавање да све своје локалне филијале у Србији информише о пројекту и проследи им листу школа, лифлете и постере намењене полазницима. Припремљено је и циркуларно писмо и послато Министарству просвете и науке које је преузело на себе да га пошаље свим регионалним школским управама које су затим ангажоване да обавесте све основне школе.⁹²

Супротно од очекивања, подршка НСЗ показала се као разлог за сегрегацију полазника ФООО, због тога што они који не могу да се региструју у НСЗ аутоматски губе подршку за путне трошкове и, што је још горе, такође и прилику да учествују у стручним обукама. За сваког полазника који нема извод из матичне књиге рођених или који нема пријављено боравиште у Србији, ради се о дуготрајном процесу прибављања истих.

Још увек постоји ризик да они полазници који су се уписали у ФООО без неопходних личних докумената неће бити у стању да добију релевантна документа по завршетку основног образовања или комплетирања одређених разреда.

Још један разлог за повећање броја непохађача јесте озбиљно одлагање или прекид у надокнади путних трошкова за полазнике од стране НСЗ. Пројекат је добио обавештења од великог броја основних школа (Товаришево, Ђуро Салај и Бранко Пешић, Београд, итд) да њихови полазници нису добили надокнаду путних трошкова од НСЗ. Истакли су да због овог проблема може да се догоди да полазници у великој мери одустану од ФООО, као и да би оглед ФООО могао да се заустави. Постоји неколико разлога зашто питање о надокнади путних трошкова није решено. Главни разлози су недостатак ефикасне комуникације између основних школа и локалних филијала НСЗ, недостатак неопходних финансија у НСЗ будући да добијају средства од

⁹⁰ Други периодични извештај, стр. 104

⁹¹ Други периодични извештај, стр. 196

⁹² Други периодични извештај, стр. 310

Владе прилично споро. О могућностима да се ови проблеми реше разговарало се на састанку у НСЗ 21.03.2012, и идентификована су даља решења.⁹³

До сада је постојала веома успешна комуникација са МПН и НСЗ о имплементацији стручних обука. Истовремено, још увек није довољно јасна подела одговорности између МПН као главног партнера на пројекту и подређених институција. То је главни разлог због чега је мноштво суштинских питања било решено прилично касно или није решено успешно, упркос активном учешћу.

Најчешћи проблеми са којима се суочавају школе су:

- Незадовољавајућа сарадња са НСЗ,
- Неупућеност школских управа у активности на спровођењу огледа,
- Неисплаћени путни трошкови и немогућност свакодневног финансирања истих,
- Полазници који имају проблема и сметње у развоју, непостојање интересорних комисија за одрасле полазнике и могућност развоја ИОПа само од стране наставника који су прошли обуку за развој ИОПа у основној школи,
- Недостатак новца да се полазницима изваде лична документа и незаинтересованост локалне заједнице и центара за социјални рад да им се у том смислу помогне,
- Неадекватан превоз полазника из сеоске средине који већином могу да похађају наставу само у преподневним сатима и остану на настави најкасније до 14:30 часова када имају последњи аутобус, што отежава реализацију наставе и усклађивање са обавезама других полазника.⁹⁴

Школе, иако су наводиле да имају добру сарадњу са локалним партнерима, ретко су наводиле сарадњу са другим социјалним партнерима осим са НСЗ. Мали број школа се изјаснио да има добру сарадњу са НСЗ, али по правилу, у случајевима где је та сарадња окарактерисана као добра, постојао је већи број потписаних индивидуалних уговора са НСЗ. Изузев мањег броја школа које су добиле подршку од локалне самоуправе и неких невладиних организација које делују у окружењу, ретко су наведени други социјални партнери као важни актери у мрежи подршке школи приликом имплементације пројекта.⁹⁵

Процес саветовања и вођења полазника у избору стручних обука организован је у оквиру предмета Предузетништво. Током наставе из тог предмета представници локалних филијала НСЗ реализовали су обуку о активним мерама тражења посла (АТП) за полазнике ФООО у сарадњи са наставницима за предмет Предузетништво и андрагошким асистентима. Основне школе су у сарадњи са локалним филијалама НСЗ идентификовале средње стручне школе као потенцијалне провајдере за реализацију

⁹³ Трећи периодични извештај, стр. 18

⁹⁴ Трећи периодични извештај, стр. 190

⁹⁵ Трећи периодични извештај, стр. 211

стручних обука у оквиру прве фазе Програма огледа ФООО, у школској 2011/2012 години.⁹⁶

Успешна реализација огледа ФООО која подразумева значајан број заједничких активности МПНТР и МЕРР, односно НСЗ и алокацију значајних новчаних средстава за њихово спровођење, захтева успостављање врло формалних канала комуникације и стабилних механизма сарадње између МЕРР и НСЗ са једне, и МПНТР са друге стране. Предложено је да базична форма системског и одрживог начина решавања ових питања буде Меморандум о разумевању између МЕРР и МПН, израдивши при том и предлог Меморандума. Нажалост ова иницијатива није прихваћена па је тиме изостало и успостављање системских механизма сарадње између МЕРР и МПН на пословима и задацима који су предмет заједничких обавеза и одговорности, што је значајно отежало остваривање активности везаних за стручне обуке, посебно у делу припреме школа за реализацију стручних обука.

Кључне активности огледа у односу на подршку основним и средњим школама, школским тимовима и партнерима односиле су се на: а) праћење спровођења процедуре јавне набавке од стране НСЗ, б) уговарање стручних обука између НСЗ и средњих стручних школа; в) сарадњу са партнерима на националном нивоу МПНТР, МЕРР, НСЗ, ЗУОВ на имплементацији огледа ФООО.⁹⁷

У априлу 2012. године окончан је процес формирања локалних партнерских тимова који је започео још 21. новембра 2011. Пројектни експертски тимови су посетили последњих 12 школа које су селектоване за другу фазу имплементације огледа и одржали састанке са школским и локалним партнерским тимовима са основним циљем да процене њихов капацитет и на основу тога их уведу у процес остваривања огледа ФООО. На свим састанцима су присуствовали репрезенти локалних партнера: локалне самоуправе, локалне филијале НСЗ, центра за социјални рад, директори или заменици директора средњих стручних школа које су потенцијални реализатори стручних обука и представници заинтересованих НВО.

Састанци су се одржавали у управним зградама локалних заједница, чиме је наглашена одговорност локалне самоуправе за ФООО и обезбеђено присуство већег броја локалних лидера на овим састанцима... од 29 – 30. марта 2012. године организован је семинар за националне partnere огледа ФООО. У сарадњи са МПНТР, у оквиру огледа је организован семинар под називом *„Имплементација ФООО у оквиру развоја целоживотног учења и образовања одраслих у Србији: главни изазови и решења“*. Овај семинар је био од суштинске важности за сарадњу између националних и локалних партнера у наредном шестомесечном периоду, као и за обликовање заједничке платформе за одрживост ФООО.

Основни циљ семинара односио се на информисање националних партнера, укључујући и начелнике школских управа, о пројектним активностима, и њихово и њихово активно укључивање у пројектно стратешко планирање и решавање питања у вези са укључивањем ФООО у образовни систем Републике Србије. Посебна пажња је

⁹⁶ Трећи периодични извештај, стр. 239

⁹⁷ Четврти периодични извештај, стр. 141

посвећена обезбеђењу активног учешћа ШУ у: припреми огледа ФООО у 2012/2013, формирању школских тимова за 2012/13 школску годину, учешћу ШУ у мониторингу и евалуацији огледа ФООО, решавању актуелних проблема школа које учествују у имплементацији ФООО.⁹⁸

Исплата путних трошкова се током периода спровођења огледа у многоме побољшала. Неке школе су навеле да постоји кашњење у исплатама, што указује на неуједначеност на терену. Наиме, одређени школски тимови су написали у својим извештајима да имају веома лошу комуникацију са представницима Националне службе за запошљавање. Ово је посебно изражено у местима где постоји само канцеларија НСЗ, а може се повезати са непотпуним информацијама које запослени у НСЗ имају о огледу.⁹⁹

Спровођење читавог огледа заснива се како на партнерству са заинтересованим странама на локалном и националном нивоу тако и на креирању јаког осећаја власништва који државне институције треба да имају у односу на пројектне резултате и њихове одрживе ефекте на ФООО. Већ самим предлогом огледа наглашава се потреба за законским изменама и допунама којима ће се у образовање одраслих (ОО) укључити различити провајдери образовања (приватни провајдери образовања за одрасле, укључујући НВО) и којима ће се побољшати прописи о унапређивању квалитета ОО. Ово посебно да би се повећао приступ ФООО различитим социјално искљученим и угроженим групама одраслих и осигурале мере социјалне подршке за ове групе.

Сложена институционална структура која је присутна већ по себи носи извесни ризик да би осећај власништва над програмом ФООО могао да буде низак. Стога све пројектне активности прожима напор да се постигне јасан договор са свим социјалним партнерима а посебно МПН о потпуном разумевању, придржавању и посвећености установљеној расподели одговорности између пројекта и других укључених институција.

Представници заинтересованих страна на националном нивоу, укључени су у Управни одбору пројекта (ОУП), и у радне групе (РГ) пројекта: РГ1 „Развој и пилотирање стратегије ФООО“ и РГ2 „Израда и ревизија наставног плана и програма ФООО (укључујући и СОО)“. Главне функције ОУП и радних група 1 и 2 јесу пружање подршке спровођењу огледа концепта ФООО, укључујући и смернице намењене локалним партнерским тимовима, као и осигурање одрживости исхода пројекта у релевантним подручјима. Састанци ових тела одржавали су се редовно и разматране теме директно су дотичале актуелне проблеме и могућности њиховог решавања.

Укљученост МПНТР, МЕРР, других линијских министарстава, НСЗ, Сталне конференције градова и општина и других заинтересованих страна на националном нивоу у решавању стварних проблема у огледу ФООО подстакнуто је и редовним састанцима као и семинаром за социјалне partnere крајем прве фазе имплементације огледа..

⁹⁸ Четврти периодични извештај, стр. 143

⁹⁹ Четврти периодични извештај, стр. 152

Чланови локалних партнерских тимова - представници релевантних општина, локалних филијала НСЗ, центара за социјални рад, послодаваца, итд. из места у којима раде школе укључене у оглед, предвођени су од стране директора основних школа, одговорних за успостављање локалне мреже заинтересованих страна.¹⁰⁰

Успостављање локалних тимова у првој фази имплементације огледа трајало је читавих шест месеци (новембар 2011-април 2012), упркос подстицајима пројектног тима кроз директне одласке, посете школама, састанке са локалним партнерима и деловање на развој капацитета школских тимова и директора за овај вид сарадње путем организованих обука. Састанци и анимирање локалних представника за будуће тимове у местима у којима се налазе школе укључене у другу фазу имплементације, претходили су почетку друге школске године.¹⁰¹ Састанци са локалним партнерима најчешће су праћени од стране локалних медија, анимираним од стране пројектног експерта за односе са јавношћу. Тиме је промовисан не само програм ФООО, већ су мотивисани одрасли да се укључе у образовање, подстакнути личним причама приказаним кроз спотове или репортажама о успешним случајевима у дотадашњој реализацији програма.

Имајући у виду карактеристике одраслих који се укључују у ФООО, од самог почетка постојала је свест о неопходности координисане сарадње на пружању социјалне подршке која је саставни део деловања пројектног као и партнерских тимова. Мониторинг имплементације огледа и континуирани контакти са школама, потврђују да су проблеми у несметаном похађању наставе углавном социјално – економског карактера: недостатак новца за покривање трошкова превоза, недостатак личних докумената, недостатак материјалне подршке, породична ситуација, здравствени проблеми, сезонски послови, промена места пребивалишта и некомплетан упис полазника.¹⁰²

Судећи према школским извештајима, назиру се разлози спором решавању ових проблема, који леже у сарадњи са локалним партнерима:

- Неадекватна сарадња између школа и локалних филијала НСЗ, посебно у малим местима где НСЗ има само локалне канцеларије.
- Нередовна исплата путних трошкова и свакодневни проблеми полазника да дођу у школу.
- Недостатак новца да се полазницима изваде лична документа и недостатак интереса локалне заједнице и центара за социјални рад да им се у том смислу помогне.¹⁰³

Стални напори на решавању ових проблема показали су одређене резултате. На плану исплате путних трошкова, извештава се о побољшању и ефикаснијој исплати у готово две трећине школа у односу на почетак имплементације.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Први периодични извештај, стр. 193

¹⁰¹ Четврти периодични извештај, стр. 141

¹⁰² Трећи периодични извештај – Анекс Б.2, стр.5

¹⁰³ Трећи периодични извештај – Анекс Б.2, Извештај школа из Прве фазе имплементације Огледа ФООО, октобар – новембар 2011, стр.40

¹⁰⁴ Четврти периодични извештај, стр. 143

У сарадњи са организацијом *Praxis*, остварен је напредак у обезбеђењу личних докумената за 223 полазника, мада тај процес захтева време и сталну координацију пројектног тима са школским тимовима и социјалним партнерима.¹⁰⁵

Мада спремни на сарадњу у анализи потреба за радницима, послодавци са локалног нивоа су показали резерве у погледу запошљавања профила радника обухваћених програмом ФООО. Такође ни представници локалне заједнице немају често конкретне предлоге о томе како би пружили подршку полазницима по завршетку програма ФООО.¹⁰⁶

Резултати завршног праћења полазника јасно показују значај снажне социјалне подршке одраслима уколико желимо да успешно стекну основно образовање и шансе за запослење и укључивање у живот заједнице: наиме, они који су стигли до краја односно завршили ФООО, припадају групи млађих, из породица са солиднијим економским статусом, који имају неки извор прихода и чланове породице са завршеном основном школом, у стању да их подрже у учењу. Истовремено, већина припадника ромске популације, као и остали полазници који долазе из социјално угрожених слојева и без прихода или породичне подршке, нису у стању да редовно похађају па ни да заврше ФООО.¹⁰⁷

На узорку извештаја просветних саветника о праћењу огледа ФООО из 49 школа, може се закључити да су школе имале одређене проблеме у реализацији огледа због тога што је изостала подршка из других ресора. Иако је ангажовање андрагошких асистената и школских тимова усмерено и на сарадњу са службама које су надлежне за остваривање права полазника у области социјалне и здравствене заштите и запошљавања, школски тимови нису увек били задовољни постигнутим, а нису имали механизам да утичу на решавање проблема.

У току првог полугодишта школске 2012/2013. године учињен је озбиљан напор школа да се помогне полазницима у обезбеђивање личних докумената, што је основа за регулисање низа права, не само из области образовања. Школе које су обухваћене огледом веома су се разликовале у броју полазника који нису имали лична документа. У пракси то је значило да се значајни ресурси усмеравају на обезбеђивање личних докумената, што се некада одражавало на квалитет образовања полазника. Уместо да им помажу у настави, андрагошки асистенти су, заједно са полазницима били на теренском раду у локалним службама.

У 6 од 49 школа, постоје озбиљни проблеми полазника у вези са личним документима и пријавом становања, док су у остале 43 школе решавани појединачни случајеви.

Дакле, према извештајима о праћењу огледа ФООО може се закључити да међуресорна сарадња може утицати на квалитет реализације програма огледа у школама, будући да захтева преусмеравање ресурса у правцу решавања социјалних питања полазника.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Трећи периодични извештај, стр. 18

¹⁰⁶ Први периодични извештај, стр. 270

¹⁰⁷ Извештај о завршном праћењу полазника, стр.33

¹⁰⁸ Сумирање праћења просветних саветника, стр. 5

Процена остварености

Исход: Успостављени механизми осигурања међуресорне подршке у реализацији програма ФООО на националном и локалном нивоу укључујући и повећање социјалне подршке полазницима ФООО

Интерсекторска сарадња и партнерство међу локалним актерима је од суштинског значаја за будуће укључивање полазника, смањивање њиховог осипања и њиховог општег успеха у оквиру програма ФООО.

Улога социјалних партнера, нарочито послодаваца у погледу интеграције полазника на тржиште рада би требало да буде значајнија. Неки представници послодаваца су били изричитии у томе да су им потребни радници али су веома резервисани у вези радног потенцијала и запошљавања социјалног слоја који је обухваћен програмом ФООО. Представници локалне заједнице у великом броју случајева нису имали конкретан предлог о томе како би пружили подршку полазницима по завршетку програма ФООО.

Остваривање интерсекторске сарадње у пружању подршке остваривању модела ФООО и већи обухват одраслих основним образовањем изазов је који ће остати присутан и након завршетка програма огледа ФООО. Дисперзија одговорности подразумева да сваки партнер доприноси одржању система квалитетом свог ангажовања. У сваком случају, интерсекторска сарадња је била у довољној мери развијена да не заочи процес извођења програма огледа ФООО.

Директоре укључених школа и андрагошке асистенте неопходно је растеретити највеће одговорности за успостављање и спровођење партнерске сарадње на локалном нивоу. То не подразумева ослобађање од ове одговорности, већ јачање капацитета за ову улогу директора као и осталих чланова школског тима, највише стручних сарадника и андрагошког асистента. У различитим срединама потребно је применити и разноврсне варијанте основног модела партнерске сарадње, у чије креирање је неопходно да буду укључени школски тимови.

Имајући у виду налазе о карактеристикама полазника који успешно завршавају ФООО, очигледно је да би заједница у целини, а посебно непосредни сарадници у остварењу овог огледа на локалном и националном нивоу, требало да се знатно активније укључе и подрже посебно сиромашне и социјално депривирани особе са незавршеном основном школом како би превазишли баријере за социјално укључивање и остварили основна права чланова нашег друштва. То нужно захтева организоване иницијативе са националног нивоа, који укључују и законске промене и чвршће договоре међу институцијама надлежним за образовање, социјалну заштиту, запошљавање и економски развој.

Стабилна и континуирана сарадња између различитих сектора, на хоризонталном и вертикалном нивоу је кључни предуслов за остваривање одрживих резултата у образовању одраслих. Механизми осигурања међуресорне подршке у реализацији програма ФООО на националном и локалном нивоу јесу успостављени, али нису довољно развијени и учвршћени.

Напори на координацији сарадње свих партнера након завршетка огледа неопходно је да се замене институционализованим механизмима и јасном расподелом улога између социјалних актера на националном и локалном нивоу.

Препоруке

На основу анализираних новина и исхода издвајају се следеће препоруке:

- Успешна имплементација ФООО нужно мора почивати на интензивној сарадњи између школског тима, школске управе, МПНТР, НСЗ, центара за социјални рад и других партнера на локалном нивоу.
- Партнерство је једно од кључних предности ФООО али и једно од његових највећих изазова, јер са повећањем броја партнера на пројекту долази до дисперзије одговорности међу њима. Због тога би директори основних школа, уз подршку школског тима, требало да развијају програм сензибилизације партнера за улоге и одговорности које имају на огледу.
- Сарадња између различитих сектора на локалном и националном нивоу је од суштинске важности за бољу ефикасност и ефективност социјалних, правних, организационих врста подршке и мера усмерених на полазнике ФООО.
- Социјално партнерство на локалном нивоу треба да буде успостављено и предвођено од стране органа јединице локалне самоуправе - неопходно је дати мандат локалним социјалним, партнерским тимовима у свакој општини. Ови тимови треба да буду задужени за решавање питања незапослених и оних који доживљавају сиромаштво и неједнакости. Мандат тих локалних тимова такође треба да обухвати израду локалних акционих планова за образовање одраслих (ЛАП). Ови ЛАП-ови треба да буду инкорпорирани у локалне буџете и да обухвате и формиран тим за праћење имплементације ЛАП-а.
- Неопходно је концентрисати средства која се издвајају за образовање, социјалну подршку и запошљавање ове циљне групе, јер је то најефикаснија финансијска стратегија за ефикасно коришћење јавних финансија. Наставак плаћања за социјалну помоћ без конкретних задатака за лични развој и образовање корисника значи трошење новца без икаквог значења за ове особе и друштво у целини.

Циљ 4: У систему образовања оспособљен је довољан број школа и школских тимова за остваривање модела ФООО доступног већем броју одраслих људи.

У настојању да се Програм огледа функционалног основног образовања одраслих (ФООО) што успешније угради у рад основних и средњих школа у Србији било је неопходно остварити низ предуслова. Један од кључних је свакако пажљив одабир школа. Како је у анализи Циља 1 већ помињано, формиран су критеријуми за избор школа и у сарадњи са МПН објављен Јавни позив. Као неопходна правно – формална потпора, објављен је Правилник о програму огледа ФООО¹⁰⁹, којим се дефинише да „Оглед остварују основне и средње школе које имају школске тимове који су савладали „Интегрални програм обуке за остваривање програма ФООО» и примерене услове за учење одраслих“, односно капацитет за примену модела ФООО (укључујући и 30 стручних профила) који ће одговарати потребама 4000 одраслих полазника као и тржишта рада у местима у којима живе.

Поред адекватног избора школа, у складу са наведеним циљем и томе примереним предузетим активностима, примена огледа подразумевала је иницијалну обуку школских тимова и наставника, као и континуиран рад на одрживости њиховог функционисања и унапређењу самих програма за јачање капацитета свих актера.

Полазећи од постављеног циља, овим су концептом дефинисане и уведене новине у ФООО, а достизање исхода праћено на основу унапред предвиђених показатеља. У наредном тексту анализирају се за овај циљ релевантне новине и остварење исхода.

Табела 4: Новине и исходи који се односе на циља 4

Новине:	Исходи:
<ul style="list-style-type: none"> → <i>Обучавање наставника за рад са одраслима и за остваривање функционалног основног образовања одраслих</i> → <i>Израда приручника за наставнике за први, други и трећи циклус, за обуке у стручном образовању, за основне андрагошке вештине и израда материјала за наставу и учење за сваки предмет и модул, намењених наставницима и полазницима</i> → <i>Успостављање и функционисање школског тима за остваривање ФООО да би се обезбедила његова одрживост</i> 	<ul style="list-style-type: none"> → <i>Оспособљено за остваривање програма ФООО 80 основних и 75 средњих стручних школа и школских тимова</i> → <i>Донет програм обука за остваривање ФООО за наставнике и андрагошког асистента и оспособљено 50 тренера за обуку школа и школских тимова</i> → <i>Израђени приручници за наставнике и материјали за учење за наставнике и полазнике</i>

¹⁰⁹ Правилник о програму Огледа ФООО, јули 2011

Резултати анализе

Новина: *Обучавање наставника за рад са одраслима и за остваривање функционалног основног образовања одраслих*

Правно – формалну основу за ову активност чине два документа, развијена и званично усвојена: Интегрални програм обуке за остварење ФООО¹¹⁰ као и Правилник о врсти образовања наставника који остварују програм огледа функционалног основног образовања одраслих.¹¹¹

Интегрални Програм обуке се налази на Листи обавезних програма за стручно оспособљавање наставника, а Решење министра представља основу за издавање уверења члановима школских тимова о савладаној обуци. Уверења се издају посебно за сваки модул обуке. Адекватна обука се наводи као неопходан услов за учешће наставника и осталих сарадника у раду школског тима а тиме и у примени огледа ФООО. Интегрални Програм обуке сачињен је од следећих модула:

- Модул 1 – Основне андрагошке вештине и развој школског тима за директоре, стручне сараднике, наставнике и андрагошке асистенте за остварење Функционалног основног образовања одраслих (ФООО) у трајању од 24 часа,
- Модул 2 – Обука наставника за остварење наставног плана и програма ФООО у трајању од 16 часова по предмету,
- Модул 3 – Обука андрагошких асистената за остварење ФООО – у трајању од 16 часова (обавезан модул),
- Модул 4 – Обука наставника за остварење стручних обука у ФООО – у трајању од 8 часова.¹¹²

Као предуслов за квалитетну обуку наставника, регрутован је и обезбеђен планиран број (укупно 50) тренера, за сваки од предвиђених модула. За обуке за Модул 1 ангажовано је 16, за Модул 2 такође 16, за Модул 3 укупно 7 а за Модул 4 - 11 тренера. Сви одабрани тренери похађали су обуку развијену од стране експертског тима, и то: обуку у основним андрагошким вештинама (Модул1), тренинг за реализацију предметних обука (Модул2), тренинг за реализовање стручних обука за наставнике средњих стручних школа хетерогене по областима у којима предају (Модул 4). Тренинг у оквиру Модула 3 развијен је и реализован од стране експерата са пројекта Друга шанса и осим састанака за њих није било потребно организовати посебну обуку. Између обука, континуирано се радило на обезбеђивању повратне информације од тренера и експерата у циљу ревизије и унапређења програма обуке наставника и школских тимова.

Један од извора у прикупљању повратних информација зарад унапређења програма обуке и квалитета примене огледа, јесте евалуација обука од стране учесника – наставника и чланова школских тимова.

¹¹⁰ Решење министра о „Интегралном програму обуке за остваривање функционалног основног образовања одраслих“, Други периодични извештај, Анекс Б3, стр.19

¹¹¹ Други периодични извештај, Анекс Б3, стр. 18

¹¹² Први периодични извештај, Анекс Б2, стр. 13

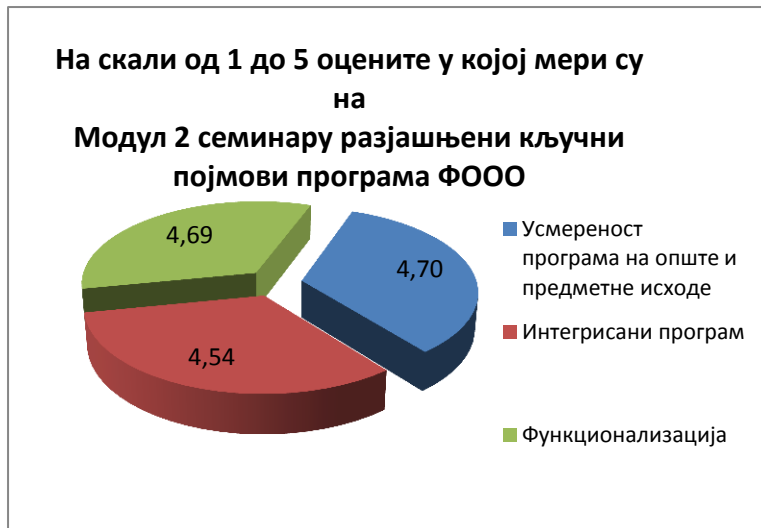
У припремама за имплементацију друге фазе огледа ФООО, процене учесника обука за школске тимове сличне су повољним проценама претходног циклуса обука (2011). Укупно задовољство обукама у оквиру Модула 1 приказано је на следећој слици:

Графикон 4.1: Укупно задовољство обукама у оквиру Модула 1

Чак 90% учесника ових обука процењује да је њихов допринос унапређењу знања о успешном

функционисању школског тима висок.¹¹³ Препоруке тренера и експерата на основу искустава у обукама школских тимова иду посебно у правцу оснаживања компетенција наставника за усмеравање наставе ка исходима, индивидуализацију наставе, континуирано праћење и формативно оцењивање полазника. Закључци размене мишљења тренера и експерата ангажованих на реализацији Модула 1 и 2, резултирали су и стављањем посебног нагласка на поједина питања, посебно кључних појмова везаних на наставни план и програм ФООО. Ефекти евалуације видљиви су у резултатима процена предметних наставника који су похађали обуке у оквиру Модула 2 (графикон 4.2).

Графикон 4.2: Процена обука у оквиру Модула 2 од стране предметних наставника

Када је реч о самопроценама спремности наставника да и примене захтеве курикулума у пракси, она је нешто нижа у односу на процену њиховог разумевања. И овај податак указује на неопходност континуиране подршке

наставницима, било кроз контакте са колегама из школа са искуством у примени огледа и/или у раду са одраслима, било од стране експерата који су развијали програм и тренера на будућим обукама.¹¹⁴

На основу просечних оцена евалуација свих тренинга у оквиру реализованих модула, може се стећи утисак о високом задовољству учесника – наставника, стручних

¹¹³ Четврти периодични извештај, Анекс Б5, стр.7

¹¹⁴ Четврти периодични извештај, Анекс Б5, стр.15

сарадника, директора и андрагошких асистената (Модул 1,2,3) као и наставника средњих стручних школа (Модул 4), обукама уопште а посебно начином рада и тренерским компетенцијама. Наставници и сарадници показују мотивисаност за рад али и опрез и забринутост у погледу остварења свих предуслова за успешну реализацију огледа (попут довољног броја полазника, остварења адекватне недокнаде и задовољавајуће норме као и услова за рад).

Као посебно значајно за даљу обуку наставника средњих стручних школа издваја се скуп основних знања и вештина за рад са одраслим полазницима, уз посебан нагласак на развоју стручних компетенција и особеностима организовања испита за стручну обуку. Такође, за директоре и представнике средњих стручних школа неопходно је да буду посебно припремљени за пријављивање на тендере за имплементацију стручних обука, које објављује НСЗ.¹¹⁵

Други важан извор информација о обучености учесника у примени огледа ФООО представљају извештаји из посета школама (од стране експерата, просветних саветника), као и извештаји школских тимова. Када је реч о наставницима, они говоре о потреби даљег усавршавања у домену индивидуализације наставе, као и неопходности адекватније употребе материјала за учење и подучавање. Истовремено, из извештаја се види и да су наставници прихватили сугестије експерата везане за превенцију осипања полазника¹¹⁶.

Током каснијих извештавања школа, видљив је и напредак у ставовима и пракси наставника када су у питању наставне методе. Већина школских тимова истиче да је интерактивна настава много примеренија и ефикаснија за ову популацију од традиционалног типа наставе. У извештајима се посебно истиче да им одговара групни рад, а као основни разлог за то наводе неуједначеност групе с обзиром на претходно знање и могућност да се у рад укључи сваки полазник. Они такође наводе да на овај начин максимално може да се искористи нека врста вршњачког учења (peer learning) а да се кроз тимски рад такође постижу одлични резултати.

Овакав начин рада се сматра корисним и када је у питању индивидуализација наставе. Најинтересантнији часови су, према овим исказима, били они на којима су наставници повезивали садржаје различитих предмета – односно тематски планирали – чему је посвећен значајан простор у обукама за Модул 1 и 2.¹¹⁷

Према резултатима истраживања разлога напуштања програма, ни у једном случају није наведено да полазник одустаје због незадовољства радом наставника. Њихове сугестије наставницима су једногласно позитивне: скоро сваки други полазник (48.5%) који је одустао од ФООО тврди да су наставници веома добри, да добро предају и да би требало да наставе да раде као што су и до сада радили¹¹⁸.

¹¹⁵ Трећи периодични извештај, Анекс Б5, стр. 11

¹¹⁶ Трећи периодични извештај, Анекс 6, Анекс 7

¹¹⁷ Четврти периодични извештај, Анекс Б2, стр 14

¹¹⁸ Четврти периодични извештај, Анекс Б1, стр 28, 29

Новина: Израда приручника за наставнике за први, други и трећи циклус, за обуке у стручном образовању, за основне андрагошке вештине и израда материјала за наставу и учење за сваки предмет и модул, намењених наставницима и полазницима

Израда приручника и материјала за наставу и учење заснована је на функционалном и развојном концепту основног образовања одраслих, савременим схватањима организације образовног процеса и учења одраслих, као и стандардима квалитета дидактичког материјала за одрасле.¹¹⁹

Материјали за учење и подучавање у оквиру концепта ФООО обухватају материјал намењен заједничком раду наставника и полазника и представљају саставни део наставног плана и програма.

Развијајући материјале за учење и подучавање у оквиру ФООО, експерти се руководе следећим концептуалним опредељењима:

- Материјали за учење и подучавање прате предмете/модуле
- Материјали за учење и подучавање служе и наставнику и полазнику
- Материјали за учење и подучавање имају за циљ да унапређују наставу и процесе учења и постизање исхода учења
- Материјали за учење и подучавање су састављени на такав начин да полазницима и наставницима буду доступни у сваком тренутку
- Материјали за учење и подучавање служе као референтна тачка како наставнику тако и полазнику у смислу постизања исхода учења¹²⁰

Материјал за учење и подучавање је организован у две систематски повезане целине и са пратећим CD-ом са материјалима.

Водич за наставнике је припремљен за сваки предмет (модул) као подршка остварењу иновативне наставе, укључујући и материјале за полазнике. Он је креиран као модел који сваки наставник може даље да користи у организацији наставе и развоју материјала за садржаје предмета који водичем нису обухваћени.

Материјал за учење и подучавање у стручном образовању структуриран је према исходима и састоји из три дела: 1. део – материјал намењен полазнику (приручник за полазника); 2. део – материјал намењен наставнику (приручник за наставника - упутство о начину реализације обуке); 3. део – задаци и начин оцењивања на испиту за обуку (водич за наставника и комисију за испит за обуку).¹²¹

Поред тога, за потребе огледа ФООО развијени су и следећи приручници, намењени превасходно наставницима и школским тимовима:

- Приручник за наставнике - Школа, школски тим и наставник
- Приручник за наставнике – Основне андрагошке вештине
- Приручник за развој програма стручне обуке.

¹¹⁹ Први периодични извештај, Анекс Б2, стр. 28

¹²⁰ Други периодични извештај, Анекс Б4, стр.8

¹²¹ Други периодични извештај, Анекс Б4, стр. 11

Прва ревизија курикулума и материјала за учење и наставу у ФООО је изведена на основу дефинисаних показатеља. Ове процене су добијене кроз истраживање у које су били укључени наставници који су реализовали иницијалну верзију курикулума, полазници ФООО, андрагошки асистенти, стручни сарадници и директори школа укључених у прву фазу имплементације пројекта. За потребе овог истраживања пројектни тим ФООО је израдио упитнике за сваку од поменутих група испитаника.

У склопу овог, првог тестирања и ревизије курикулума ФООО, прикупљени су и подаци о процени наставних материјала и приручника од стране корисника – наставника, сарадника и полазника.

Главно питање тестирања садржаја водича за наставнике и материјала за полазнике је: **да ли је садржај водича за наставнике и материјала за полазнике тако дизајниран да је користан и за наставнике и за полазнике.** Само су наставници процењивали структуру материјала и корисност садржаја водича за наставнике. Све групе испитаника процењивале су примереност материјала за учење и наставу за полазнике одраслим полазницима.

Свеукупно гледајући, садржај водича за одређени предмет наставници су већином проценили врло повољно. Више од половине наставника (53%) сматра да је водич у великој мери користан за наставу њиховог предмета.

Пилагођеност материјала за учење одраслом полазнику испитивана је преко примерености **језика, адекватности изабраних слика, илустрација и текстова.** Најбоље је оцењен **језик** - 48% наставника сматра да је језик примерен у великој мери.

Резултати ове три процењиване карактеристике материјала за полазнике из угла њихове примерености, показују да по питању језика, избора илустрација и текстова, скоро у свим водичима постоји потреба за побољшавањем и даљим унапређивањем.

Са годинама старости полазника опада процена да им је у учењу материјал од користи. Истовремено, око 50% полазника узраста између 26 и 36 година сматра да им је материјал **много помогао у учењу.** Овој старосној групи материјал за учење је истовремено и **најзанимљивији**¹²².

На основу наведених налаза, у периоду јул-август 2012. Године урађена је ревизија свих (15) водича и свих материјала за полазнике. У ревизији материјала је посебна пажња посвећена прилагођавању језика, избору слика и текстова за полазнике. Водичи су обogaћени новим примерима из реалних животних ситуација, уважавајући различитости међу полазницима. Такође се приступило ревизији задатака за проверу постигнућа и самоевалуацију полазника.¹²³

Процењујући корисност приручника за школске тимове, чак 90% наставника сматра да приручник у својој иницијалној форми у великој мери или донекле одговара на питања и проблеме са којима се наставници суочавају у реализацији програма ФООО. Сугестије наставника иду у правцу разраде постојећих тема (индивидуализација,

¹²² Четврти периодични извештај, Анекс Б4, стр. 23

¹²³ Четврти периодични извештај, Анекс Б4, стр. 30

завршни испити, праћење напредовања и оцењивање, одговорности чланова школског тима, посебно ментора и андрагошког асистента).

У ревидираној верзији приручника допуњена су поглавља у складу са претходним сугестијама, а уведени и сегменти који третирају планирање, организовање и спровођење завршног испита и начин вођења евиденције и јавним исправама полазника ФООО. Тимови су подржани и припремом образаца за годишње и разредно планирање и планирање блок наставе у реализацији програма ФООО који су приложени у електронском издању (на ЦД-у).¹²⁴

Наведени подаци прикупљени квантитативним истраживањем, као и резултати континуираног мониторинга примене кључних елемената концепта и курикулума ФООО у школама, дали су и увид у могућности наставника за даљи рад на развоју и унапређењу материјала за наставу и учење. Како смо претходно навели, извештаји из школа као и посета експерата указују да наставници не користе и не развијају даље у довољној мери материјале за учење, у чему им је очигледно потребна стручна подршка и оснаживање.

Друга фаза тестирања осмишљена је као процес квалитативне анализе курикулума ФООО укључујући и водиче за наставнике и материјале за наставу и учење за полазнике који су коришћени током школске 2012/13. Завршна ревизија курикулума ФООО, водича за наставнике, материјала за наставу и учење за полазнике и приручника за наставнике је заснована на четири извора: резултатима консултативних састанака са наставницима из првог круга школа ФООО у оквиру регионалних семинара, подацима добијеним током мониторинг посета имплементације предмета/модула ФООО, односно часова у школама обе имплементационе фазе, анализи међупредметне корелације и резултатима дискусије у фокус групама организованим за сваки од предмета.¹²⁵

Обрађени подаци о ставовима учесника у примени огледа потврђују да су њихове процене о могућности коришћења ових материјала повољне а да је присутно и задовољство могућношћу властитог учешћа у сугерисању њихових измена и унапређења. Даља обрада података тестирања и завршна ревизија водича за наставу и учење и материјала за полазнике ФООО одвија се још увек – у време завршетка овог извештаја.¹²⁶

У изради и ревизији курикулума, водича и материјала за наставу и учење, очигледно је комбинован квантитативни са квалитативним методолошким приступом, а рад аутора верификован и унапређиван на основу партиципативног приступа и прикупљања повратних информација од наставника и сарадника који учествују у њиховој практичној примени.¹²⁷

¹²⁴ Четврти периодични извештај, Анекс Б4, стр.31

¹²⁵ Пети периодични извештај, Анекс Б4, стр. 8

¹²⁶ Пети периодични извештај, Анекс Б4, стр. 18

¹²⁷ Пети периодични извештај, Анекс Б4, стр.35

Новина: Успостављање и функционисање школског тима за остваривање ФООО да би се обезбедила његова одрживост

Стожер примене огледа ФООО, према концепту овог програма, јесте школски тим.

Како је већ наведено, одредбама Правилника о програму огледа, постојање и обученост школских тимова, уз адекватне услове у школама, представља неопходан предуслов за учешће школе у имплементацији ФООО.

Школски тим чине наставници, стручни сарадници, андрагошки асистент и директор основне школе а по потреби се може комплетирати доступним наставницима из других школа у региону, за оне предмете које школа не може да покрије.¹²⁸ У том случају, школски тим такође могу формирати две или више школа из истог округа/региона.

Након завршене процедуре Јавног конкурса и одобрења МПН за учешће школа у огледу, Школске управе (ШУ) доносе решење о учешћу оних школа у чијим су тимовима наставници чије укупно ангажовање (и у редовној настави са децом и у ФООО) не прелази 100% *уговорене* норме часова. Овај критеријум је уведен током евалуације конкурса у септембру – октобру 2011. што је довело до значајних промена у школским тимовима и непланиране обуке за 65 нових наставника.¹²⁹ Школски тим у целини присуствује обукама (Модул 1 и 2) док су андрагошки асистенти осим ових (за њих уводних), дужни да похађају и посебно дизајниран, 16-часовни, обавезни модул (3) обуке, како је предвиђено концептом ФООО¹³⁰.

За формирање школског тима одговорни су директор школе и надлежна ШУ. Једно од битних питања остваривања целокупног огледа ФООО повезано је са претходно наведеним условом да норма наставника не може да пређе укупно 100%, што за последицу има ангажовање технолошких вишкова или наставника који и ако раде преко норме за то не могу бити плаћени. Обе ситуације утичу на неадекватну мотивисаност наставника као и на честе промене састава тимова. На несметано функционисање школских тимова, судећи према извештајима, значајно утиче проблем доступности средстава односно кашњења у исплатама зарада андрагошких асистената.¹³¹

Низ других потешкоћа са којима се суочава школски тим извиру како из недовољног ранијег искуства школе и појединача у раду са одраслима, тако и из сложености координације активности између просветних власти и школа, као и социјалних партнера, а посебно локалних партнерских тимова, филијала НСЗ и центара за социјални рад¹³². Посете школама као пракса у раду експертског тима као и просветних саветника, допринеле су ублажавању проблема у примени огледа, пре свега на плану изостајања односно осипања полазника, усклађивања распореда рада могућностима полазника и отклањању баријера за похађање¹³³.

¹²⁸ Први периодични извештај, Б3, стр 191

¹²⁹ Трећи периодични извештај, Анекс Б2, стр. 2

¹³⁰ Детаљније о андрагошком асистенту у оквиру анализе циља 6

¹³¹ О томе детаљније у анализи новина и исхода релевантних за Циљ 6

¹³² Више о питањима социјалног партнерства у оквиру анализе остварености циља 3

¹³³ Трећи периодични извештај, Анекс Б2, стр. 5

Посете школама и увид у евиденцију такође говоре да је фреквентност састајања школског тима разнолика а да преовлађује динамика од 2-3 састанка месечно. Позитивни ефекти примене мера групне кохезије, попут организовања заједничких дружења или културних програма за полазнике, видљиви су у школама у којима је цео школски тим веома ангажован. То се такође одражава на пораст броја полазника, односно смањено осипање¹³⁴.

Посебно у почетку имплементације огледа, како показују двомесечни извештаји из школа, велики број школских тимова има формалне састанке, са циљем информисања о неким проблемима и одлукама или закључивања оцена. Само у 38% школа, састанци школског тима третирају се као саставни део спровођења ФООО, а већина чланова одлучује о свим важним питањима организације рада на остваривању ФООО.¹³⁵

Позитивни ефекти посета школама огледају се и у каснијим школским извештајима, који показују напредак у раду тимова, односно остварењу огледа, применом мера попут:

- Поделе одговорности међу свим члановима тима
- Расподеле одговорности за комуникацију са полазницима међу члановима тима (наставницима)
- Интензивнијег састајања
- Организовања социјалних активности и дружења.¹³⁶

Припреме за другу фазу примене огледа ФООО обухватиле су и посебне активности подршке директорима школа као најодговорнијима за формирање и функционисање школских тимова, праћене припремљеним писаним материјалима:

- Упутство - опис свих базичних активности ФООО и начин њиховог остваривања;
- Акциони план за имплементацију огледа – детаљан преглед активности на имплементацији ФООО и динамика њиховог обављања;
- Образац за школски тим са начином израчунавања норме часоова за сваког члана школског тима;
- Опис послова андрагошког асистента.¹³⁷

У другој, као и првој фази имплементације огледа, кључни проблем за формирање и функционисање школског тима представља расположивост наставника, будући да се инсистира на захтеву да се школски тим формира само од наставника са листе технолошких вишкова. То отежава успешну имплементацију друге фазе ФООО у већем броју школа.¹³⁸

Процена остварености

¹³⁴ Четврти периодични извештај, Анекс Б2

¹³⁵ Трећи периодични извештај, Анекс Б2, стр.37

¹³⁶ Трећи периодични извештај, Анекс Б2, стр. 34

¹³⁷ Трећи периодични извештај, Анекс Б2, стр. 10

¹³⁸ Трећи периодични извештај, Анекс Б2, стр. 11

Исход: Оспособљено за остваривање програма ФООО 80 основних и 75 средњих стручних школа и школских тимова

У односу на планирани број – 80 основних и 75 средњих стручних школа – пред крај друге фазе имплементације огледа, може се закључити да се укључио незнатно мањи број основних школа (71). Када је реч о средњим школама, у првој фази примене огледа их је укључено 28, за другу фазу примене обучени су наставници из 54 школе а као потенцијални провајдери стручних обука у 2013. години појављује се 76 школа.

Разлози за одустајање леже у капацитетима школа односно (не)испуњавању основних, Правилником постављених услова, због чега је од учешћа одустало три школе у првој и шест школа у другој фази. Значајан допринос недостатку услова за учешће – довољном броју адекватних наставника у статусу технолошких вишкова – дао је чврст став МПНТР и ШУ по овом питању.

То се такође одразило и на велики број неопходних замена у школским тимовима, а ово опет на динамику унутар тима и неопходност организовања додатних обука за чланове тимова.

Резултати праћења реализације ФООО чији су носиоци били просветни саветници, показују да су у свакој школи са огледним програмом формиран тимови за ФООО (наставници, стручни сарадници, директори и андрагошки асистенти) чији су чланови савладали потребну обуку за спровођење ФООО.

Исход: Донет програм обука за остваривање ФООО за наставнике и андрагошког асистента и оспособљено 50 тренера за обуку школа и школских тимова

Сви тимови укључених школа у имплементацију две фазе огледа ФООО су обучени од стране за то пажљиво селектованих и обучених тренера и у складу са развијеним модулима (1-4) примереним различитим улогама наставника, андрагошких асистената, директора, стручних сарадника и наставника стручних обука. Без обзира на флукуацију и честе замене чланова школских тимова, захваљујући адекватним интервенцијама и организовању додатних обука, није угрожена Правилником дефинисана одлука да ФООО могу да реализују они школски тимови чији су чланови прошли адекватне обуке. Свим спроведеним обукама тако је обухваћен 71 школски тим а број наставника већи од планираног услед поменутих честих замена.

Редовним и додатним обукама обухваћено је 1373 учесника Модул 1 тренинга, 1236 учесника Модул 2 тренинга, 86 учесника Модул 3 тренинга и 109 учесника Модул 4 тренинга.¹³⁹ То знатно превазилази првобитно планиран број наставника који је требало да буду обучени (960).

Резултати евалуација учесника свих обука говоре о њиховом квалитету и доприносу припремљености чланова школских тимова за имплементацију огледа. Евалуације обука, али и састанци тренера, кључних и краткорочних експерата, коришћени су за

¹³⁹ Подаци о броју семинара-радионица за тренера и чланове школских тимова-наставнике у Анексу 1: *Преглед остварених обука тренера, експерата и школских тимова у оквиру огледа ФООО*

прикупљање корисних сугестија и унапређење материјала за обуку и саме њихове реализације. Ревизија програма обуке вршена је између свих циклуса обуке и најчешће праћена радионицама и састанцима за припрему тренера за даље обуке и унапређење њиховог квалитета.

Посебну вредност за учеснике у другој фази имплементације огледа имају искуства претходно укључених школа, те су размене ових искустава уврштене у програм обуке и подстицане између тимова, директора и сарадника. Примери добре праксе и искуства колега су вредновани највише као компоненте обуке у свим модулима, поред квалитета рада тренера.

Претходно наведени подаци потврђују да је за реализацију огледа обезбеђен довољан број обучених наставника, односно чланова школских тимова. Планирани број тренера (50) који су реализовали обуке је селектован, обучен и ангажован не само у њиховом остварењу већ и евалуацији и унапређењу.

Исход: Израђени приручници за наставнике и материјали за учење за наставнике и полазнике

Приручници и материјали за наставнике и полазнике ФООО израђени су у складу са принципима модерног приступа учењу и настави одраслих¹⁴⁰. Њихов садржај и укупна примереност процењивани су у оквиру тестирања курикулума како општеобразовног сегмента тако и стручних обука у оквиру ФООО. Налази овог тестирања, који су обухватили перспективу и наставника и полазника, служе као путоказ за ревизију материјала, која је обављена у оквиру укупних ревизија курикулума.

У свим аспектима у којима је идентификована делимична или недовољна прилагођеност материјала полазницима када је реч о општеобразовним предметима, предложене су мере ревизије ауторима материјала. У случају стручних обука, установљено је опште задовољство наставника материјалима за полазнике и водичима за њихов наставни рад и организовање испита.

Имајући у виду претходно наведене налазе, пре свега податке о броју обучених наставника и чланова школских тимова из укључених школа, квалитет обуке о коме говоре резултати евалуације и континуиран рад на ревизији програма и материјала за учење и подучавање чији је ефекат позитивно процењен од већине учесника у процесу примене огледа, може се закључити да је постављени циљ – упркос потешкоћама у обезбеђењу и задржавању довољног броја наставника одабраних према критеријуму фонда часова– у највећој мери остварен.

¹⁴⁰ Листа развијених материјала за наставу и учење и приручника у оквиру Огледа ФООО у Анексу 2

Препоруке

Искуства у примени огледа ФООО и резултати евалуација говоре у прилог следећим препорукама:

- Школски тимови за реализацију ФООО треба да буду стабилни – неопходно је спречити флукуацију наставника из школских тимова који мењају свој састав у зависности од тога ко постаје технолошки вишак или губи фонд часова у редовном образовању. Флукуација тимова онемогућава да се континуирано развијају компетенције наставника за рад у ФООО . Са друге стране потребно је стално иницијално оспособљавање нових наставника за укључивање у школске тимове за ФООО што је ризично по квалитет рада школских тимова тј, квалитет реализације наставе за одрасле.
- Током припреме нових школских тимова за примену ФООО, веома је важно обезбедити могућност размене искустава са члановима других школских тимова са искуством у реализацији овог програма;
- Школама и школским тимовима је потребна континуирана подршка у раду – стога је неопходно обезбедити редовни мониторинг и механизме стручне подршке школама у примени ФООО;
- Неопходно је јачање компетенција наставника за примену и даљи развој материјала за учење намењених полазницима;
- У складу са постојећом регулативом о сталном стручном усавршавању неопходно је донети или акредитовати програме обука наставника за ФООО.
- На основу резултата праћења рада наставника на обукама и током реализације ФООО, потребно је развити критеријуме за селекцију посебно успешних наставника који би били додатно обучени и стављени у функцију тренера – ментора својим колегама;
- Посебну пажњу треба обратити на припрему и подршку директора школа у остварењу одговорне функције формирања и управљања школским тимом; неопходно је подржати ефикасну сарадњу са социјалним партнерима, а посебно ШУ у избору наставника и праћењу реализације ФООО;
- Потребно је значајније ангажовање стручних сарадника (андрагога) у школама које реализују ФООО у руковођењу и развоју ове делатности у школама зато што школски тимови, због свог променљивог састава не могу успешно обављати овај део послова;
- У срединама у којима постоји потреба за ФООО, како би се обезбедила његова доступност потенцијалним полазницима, неопходно је обезбедити оспособљавање школа и школских тимова.
- Неопходно је даље јачати капацитете наставника и школских тимова посебно на плану индивидуализације наставе и прилагођавања њене организације потребама полазника, као и примене интерактивних метода наставе.

- Наставити рад на развоју програма обука за континуиран развој наставничких компетенција за рад у области образовања одраслих које се односе на коришћење интерактивних метода наставе, индивидуализован и групни рад са одраслима, функционализацију садржаја предмета, развој материјала за наставу и учење одраслих полазника, праћење постигнућа одраслих полазника, портфолије и др.

Циљ 5: Обезбеђивање остваривања исхода основног образовања потребних за унапређивање квалитета личног и породичног живота, већу социјалну укљученост и запошљивост одраслих

Захваљујући утицају огледа ФООО просечан полазник овог програма образовања са стеченим сертификатом је доживео значајан осећај побољшања личног благостања и развоја, задовољан је стицањем стручних вештина, мотивисан да самостално учи, а сигурно ће подстаћи друге да уче, иако још сам није наставио да се образује; осећа се мање или више спремним да тражи нови посао, али није сасвим сигуран да ли ће ускоро моћи да нађе посао, нити је сигуран да ли да почне сопствени бизнис, као и да није сасвим сигуран о алтернативним могућностима за запослење и каријеру, али верује да ће некако моћи да повећа свој и породичне приходе; је у потпуности свестан важности очувања личног и здравља чланова породице, сасвим је задовољан сопственим физичким здрављем и много је приврженији члановима породици и деци; се упознаје са више људи, има више пријатеља, поштује мишљење других људи, може да се заузме за сопствена уверења ако је потребно, не осећа се више изоловано, нешто је спремнији да учествује у волонтерским активностима, није сигуран да ли да верује другима или не или да се више ангажују у локалној заједници и није заинтересован за политику уопште, због недостатка поверења у оне који одлучују.¹⁴¹

Табела 5: Новине и исходи који се односе на циља 5

Новине:	Исходи:
<p>→ Наставни план и програм ФООО заснован је на исходима који омогућавају развој знања, вештина и вредносних ставова неопходних за квалитетан и одговоран живот и рад у савременом друштву.</p> <p>→ Интегрисан наставни план и програм ФООО садржи: међусобно повезане циклусе, међусобно повезано опште образовање и обуке, дефинисане опште исходе који се остварују у свим предметима и модулима, узајамно повезане и функционално рационализоване садржаје различитих предмета, функционално повезане опште и практичне садржаје, хоризонтално и вертикално повезане предмете и модуле.</p> <p>→ Нови предмети и модули у програму (Предузетништво, Дигитална писменост, Одговорно живљење у грађанском друштву и модули – Животне вештине и Примењене науке и 30 програма обука и њихови испити)</p>	<p>→ Остваривање програма ФООО обезбеђује повећан квалитет личног и породичног живота, социјалну укљученост и запошљавање</p> <p>→ Нови предмети, модули и обуке повећавају мотивисаност одраслих за образовање и запошљавање</p>

¹⁴¹ Извештај о завршном праћењу полазника, стр. 10

Резултати анализе

Новина: Наставни план и програм ФООО заснован је на исходима који омогућавају развој знања, вештина и вредносних ставова неопходних за квалитетан и одговоран живот и рад у савременом друштву

ФООО је један од начина остваривања мера које Европска комисија предлаже за подизање општих стручних и социјалних вештина грађана ради повећања запошљивости, очувања посла, смањења сиромаштва и осигурања квалитета рада какав је потребан у друштву чија се привреда заснива на знању. ФООО интегрише све типове активности препоручене од стране Европске комисије: тако што развија програм прилагођен потребама људи и тржишту рада, чиме се охрабрује укључивање свих потенцијалних полазника. Флексибилност наставног плана и програма ФООО отвара могућност препознавања и вредновања претходног учења и искуства одраслих која су стечена у формалном или неформалном образовању, на радном месту и у социјалним активностима; ФООО се посебно усмерава ка рањивим циљним групама и кроз образовање пружа подршку за инклузију. Модел ФООО је нови корак према усклађивању основног образовања одраслих са Европским оквирним програмом знања (Кључним компетенцијама за целоживотно учење), где спадају: комуникација на матерњем и на страним језицима, дигитална писменост, математичка писменост и основне компетенције у науци и технологији, предузимљивости и предузетништво, грађанске и друштвене вештине, културна свест и изражавање, учење учења.

Као интеграција и веза општег и стручно образовања, ФООО обезбеђује сведочанство о завршеном општем основном образовању и сертификат о завршеној стручној обуци. Са становишта развоја курикулума, интегрални модел значи да се основно образовање усмерава како на развој општих личних и социјалних компетенција тако и на подршку одраслима за развој професионалних компетенција и повећање запошљивости.

Наставни план и програм ФООО је интегрисан и у неколико других димензија:

- a) организован је кроз три заокружена међусобно повезана образовна циклуса,
- b) интегрише области знања усмеравајући их ка остваривању кључних компетенција,
- c) интегрише опште и стручно образовање,
- d) интегрише претходно искуство и нова знања и вештине релевантне за животну ситуацију одраслих,
- e) интегрише посебне методе учења одраслих у начин остваривања образовних програма,
- f) интегрише животно искуство полазника у ситуацију учења.¹⁴²

У правилнику о програму огледа наводи се: Очекивани општи исходи, односно кључне компетенције наставног програма функционалног основног образовања одраслих као интегрисане целине су:

- језичка писменост;

¹⁴² Концепт наставног плана и програма ФООО „Друга шанса“ – Нови приступ основном и средњем стручном образовању одраслих, Први периодични извештај, март 2011, стр. 13.

- математичка писменост;
- основе научне писмености;
- дигитална писменост;
- управљање сопственим учењем;
- решавање проблема;
- социјалне интеракције и сарадња са другима;
- грађанска одговорност у/за демократију;
- здравствене компетенције;
- еколошке компетенције;
- иницијативност и предузетништво;
- културна свест, мултикултуралност и креативност.¹⁴³

Табела 5.1: Листа општих исхода/кључних компетенција¹⁴⁴

ЈЕЗИЧКА ПИСМЕНОСТ	Способност да се изразе идеје, осећања, чињенице и мишљења у усменом и писаном облику на матерњем језику у различитим друштвеним, културним и комуникацијским контекстима (рад, породица, друштвено окружење и слободно време). Ова способност обухвата и комуникацију на страном језику у областима слушања, говора, читања и писања.
МАТЕМАТИЧКА ПИСМЕНОСТ	Коришћење математичког размишљања и основних математичких операција у решавању проблема у ситуацијама у свакодневном животу.
ОСНОВЕ НАУЧНЕ ПИСМЕНОСТИ	Коришћење стечених знања, вештина и умења у уочавању, разумевању и објашњавању природних појава.
ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	Ефикасно, функционално и одговорно коришћење различитих савремених информационих средстава у раду, слободном времену и комуникацији.
УПРАВЉАЊЕ СОПСТВЕНИМ УЧЕЊЕМ	Способност организовања сопственог учења, самостално или у групи и спремност за целоживотно учење у различитим ситуацијама. Укључује и умешност у отклањању и савладавању препрека успешном учењу.
РЕШАВАЊЕ ПРОБЛЕМА	Препознавање, објашњавање и решавање проблема уз коришћење знања и вештина из различитих области.
СОЦИЈАЛНЕ ИНТЕРАКЦИЈЕ И САРАДЊА СА ДРУГИМА	Свако понашање које је у служби ефикасне и конструктивне комуникације у друштвеном животу појединца и у циљу ненасилног решавања конфликта.
ГРАЂАНСКА ОДГОВОРНОСТ У/ЗА ДЕМОКРАТИЈУ	Активно и одговорно учешће у грађанском животу засновано на знању о друштвеним и политичким вредностима, концептима и структурама.
ЗДРАВСТВЕНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	Преузимање одговорности за сопствено здравље и здравље породице, чување здравља и препознавање утицаја различитих начина живота и животних навика на одржање и унапређивање здравља.
ЕКОЛОШКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	Активан однос према очувању и унапређењу околине.
ИНИЦИЈАТИВНОСТ И	Спремност да се идеја преточи у активност, да се покрене промена, да

¹⁴³ Правилник о програму Огледа, стр.8

¹⁴⁴ Пети периодични извештај?

ПРЕДУЗЕТНИШТВО	се прилагоди иновацијама, да се преузме ризик, да се планира и управља активностима ради остварења постављених циљева.
КУЛТУРНА СВЕСТ, МУЛТИКУЛТУРАЛНОСТ И КРЕАТИВНОСТ	Осетљивост, прихватање постојања и позитивно вредновање различитости у социјалном, културном, етничком, религијском и стваралачком домену, уз разумевање значаја и уважавање креативног изражавања идеја, искустава и емоција кроз различите медије (музика, покрет, литература и визуелне уметности).

Курикулум ФООО је оријентисан на исходе. Њиме се остварују две врсте исхода:

1. општи исходи, односно кључне компетенције и који су резултат целокупног процеса наставе и учења у ФООО;
2. предметни исходи/исходи модула који су чвршће везани за појединачне предмете/модуле.

Општи исходи, односно кључне компетенције су резултат целокупног курикулума ФООО, односно кумулативног дејства свих појединачних предмета који се реализују у ФООО. С обзиром на то, главно питање тестирања се односило на утврђивање степена доприноса појединачних предмета у успостављању и развоју општих исхода.¹⁴⁵

Тестирање курикулума реализовано је у два наврата, током априла-јуна 2012. године и током фебруара-марта 2013. године. Главно питање којим се руководило тестирање квалитета курикулума је *да ли је курикулум дизајниран тако да, кроз процес имплементације, омогућава полазницима да стекну предвиђена знања и вештине*. Квалитет курикулума ФООО је тестиран кроз три кључне варијабле: а) садржај курикулума, б) процес имплементације курикулума и ц) постигнућа полазника.

Садржај курикулума је тестиран преко индикатора: исходи (Општи исходи/кључне компетенције и исходи предмета/модула), обим, тежина, корисност (употребљивост) и структура курикулума. С обзиром на варијаблу садржај, тестирани су и курикулум у целини и појединачни предмети.

Процес имплементације је тестиран преко индикатора: организација наставе, оријентисаност наставе на полазника и међупредметна сарадња школског тима.

Постигнућа полазника су тестирана кроз индикаторе: напредовање полазника, оствареност планираних исхода (општих и исхода предмета/модула) и школске оцене.¹⁴⁶

Када је реч о општим исходима, како се наводи: Добијени подаци показују да су наставници повољно проценили могућност и допринос својих предмета успостављању и развоју општих исхода/ компетенција код полазника ФООО. Наставници су већином проценили да њихови предмети учествују у остваривању општих исхода/компетенција или у великој мери или донекле. За сваки од општих исхода/компетенција најмање 30%

¹⁴⁵ Извештај о резултатима тестирања курикулума, материјала за наставу и учење и водича за наставнике ФООО, стр. 5. Преглед главних активности тестирања и ревизије током периода извештавања Четврти периодични извештај, Анекс Б4, стр 3, 4. Што се тиче конкретних активности, њихов редослед у процесу тестирања и ревизије курикулума, водича за наставнике и полазнике, Приручника за наставнике и школски тим, програма стручних обука и приручника за наставнике који изводе стручне обуке полазника ФООО, као и главни продукти тих активности, у периоду од 1. априла до 30. септембра 2012. приказани су у табели 1.

¹⁴⁶ Четврти периодични извештај Анекс Б4, стр. 8.

наставника сматра да им њихов предмет доприноси у великој мери. Повољна укупна процена о доприносу предмета развоју општих исхода/компетенција компетенција види се и по томе што ни за једну од њих не преовлађује процена да им предмет доприноси у малој мери.¹⁴⁷

На основу ових података, изнета је и препорука (бр.1) за ревизију курикулума и обуке наставника: Где год су удео предмета развоју општих исхода/ компетенција наставници проценили као низак, курикуларни експерт треба да: 1) У ревизији програма и упутству за остваривање програма нагласе развој компетенција, а мање усвајање садржаја. 2) У циљу повећања учешћа појединих предмета у успостављању и развоју општих исхода/ компетенција предност се даје новим начинима обраде постојећих садржаја који су примерени развоју појединих компетенција, а мање додавању нових садржаја у постојећу програмску структуру. 3) Садржајима предмета појача удео у остваривању таквих компетенција. 4) Појача избор материјала у Водичу за наставника усмерених ка развоју општих исхода/ компетенција. 5) Јаче усмери обуке наставника на остваривање општих исхода/компетенција.¹⁴⁸

Највећи допринос својих предмета наставници виде у развоју *социјалне интеракције и сарадња са другима, решавање проблема, културна свест, мултикултуралност и креативност*, док су *дигитална писменост, предузетништво и математичка писменост* компетенције у чијем развоју најмањи проценат наставника препознаје значајан удео свог предмета. Компетенције у чијем развоју наставници препознају мали допринос свог предмета су математичка писменост, грађанска одговорност, здравствене компетенције, иницијативност и предузетништво, дигитална писменост и еколошке компетенције. Овакве процене наставника могу да се тумаче најпре тиме да се на математичке компетенције и друге компетенције и даље гледа као на специфична математичка или друга знања, те наставници тешко препознају учешће свог предмета у развоју тих компетенција.¹⁴⁹

Од свих индикатора садржаја курикулума ФООО његова корисност и употребљивост у односу на потребе полазника су све групе испитаника процениле најповољније. Како се ради о високим процентима повољних процена у свим групама испитаника (55% наставника, преко 80% полазника, 73% андрагошких асистената и скоро 60% стручних сарадника и директора), може се рећи да је, као целина, курикулум ФООО испунио нека од главних очекивања и захтева у домену функционализације.¹⁵⁰

Постигнућа полазника се односе на то колико су остварени општи и исходи предмета/модула у оквиру ФООО. Питање на које се тражи одговор кроз варијаблу постигнућа полазника је ***да ли је курикулум тако дизајниран да полазници могу да напредују и остваре планиране исходе.*** Индикатори кроз које се тестира ова варијабла су: напредовање полазника, оствареност планираних исхода и школске оцене полазника.¹⁵¹

¹⁴⁷ Четврти периодични извештај, Анекс Б4, стр. 8

¹⁴⁸ Четврти периодични извештај, Анекс Б4, стр. 9.

¹⁴⁹ Четврти периодични извештај, Анекс Б5, стр. 9.

¹⁵⁰ Четврти периодични извештај, Анекс Б5, стр. 10.

¹⁵¹ Четврти периодични извештај, стр. 17.

Напредовање полазника се односи на добит у знањима и компетенцијама коју су полазници остварили у односу на стање у коме су се укључили у ФООО. Процене о напредовању су давале све групе испитаника. Наставници су боље проценили опште напредовање полазника него напредовање у свом предмету. Полазници су по процени 66% наставника напредовали задовољавајуће и веома значајно, како су проценили и стручни сарадници, док је такву процену дало 80% директора. Кад је реч о проценама наставника о напредовању полазника у појединачним предметима, 50% наставника сматра да је напредовање значајно, насупротив 2% који мисле да је незнатно. Највећи број наставника који процењују да су полазници значајно напредовали у њиховом предмету јесу учитељи првог циклуса. За њима следе наставници дигиталне писмености и предузетништва. Најкритичнији према напредовању полазника у својим предметима су наставници српског у другом и трећем циклусу, енглеског језика и историје.

Најзначајнији фактори који су по мишљењу наставника, андрагошких асистената, директора и стручних сарадника ометали напредовање полазника су: ниска мотивација полазника за учење, незаинтересованост полазника за програм и превелика тежина и обим програма.¹⁵²

У процени свог укупног напредовања полазници су се поделили у две групе. Већу групу чине они који сматрају да су много напредовали (52%), а нешто мању (42%) они који сматрају да су напредовали осредње. Процене полазника се не разликују по полу, али их млађи дају више него старији, а полазници виших више него полазници нижих циклуса. По сопственој процени, полазници су највише напредовали у српском језику и математици. После њих следе енглески језик, историја, дигитална писменост, хемија, биологија, географија, а најмање су напредовали у предузетништву и одговорном живљењу. Слично наставницима, андрагошки асистенти процењују да је укупно напредовање полазника било задовољавајуће или веома значајно (62%).

Напредовање полазника је по процени андрагошких асистената највеће у српском језику (први циклус), математици (други и трећи циклус), дигиталној писмености (други и трећи циклус) и одговорном живљењу. Полазници су, према проценама андрагошких асистената, најмање напредовали у физици, математици (први циклус), српском језику (други и трећи циклус) и хемији. Према сопственој процени, андрагошки асистенти су полазницима највише помагали у предметима српски језик (у првом циклусу), енглески језик (у другом и трећем циклусу), одговорно живљењу у грађанском друштву и предузетништву. Најмању помоћ су им пружили у географији, примењеним наукама, биологији и хемији.¹⁵³

Процена наставника о остварености општих исхода/компетенција је у основи повољна. Око 80% наставника процењује оствареност свих општих исхода/компетенција у категоријама значајно, задовољавајуће и донекле.

Општи исходи/кроскурикуларне компетенције су један од најзначајних градивних елемената курикулума ФООО, који јасно дефинишу његову функционалну природу, доприносе његовој унутрашњој повезаности и воде ка интегрисаном приступу у

¹⁵² Четврти периодични извештај, Анекс Б5, стр 17.

¹⁵³ Четврти периодични извештај, стр 18, 19

његовој имплементацији. Стога процене о степену њихове остварености представљају поуздан индикатор укупног квалитета курикулума у домену постигнућа полазника (табела 5.2).

Табела 5.2: Општи исходи, односно кључне компетенције остварене у највећој мери (+) и компетенције остварене у најмањој мери (-) – процене свих група испитаника:

Компетенција- Општи исход	Наставници	Полазници	Андрогошки асистенти	Директори Стр. сарадници
Језичка		+	+	+
Математичка	-	+	-	
Научна	-	-	-	-
Дигитална		+		
Учења	-	-	-	-
Решавања проблема	+			
Социјалне	+		+	+
Грађанске				-
Здравствене	+		+	+
Еколошке		-		
Предузетничке	-			
Мултикултуралне	+			

Поједностављени преглед процена о остварености општих исхода, односно кључних компетенција укључује по три компетенције остварене у највећој и по три компетенције остварене у најмањој мери, према проценама свих група испитаника. Компетенције које су процењене као остварене у највећој мери су социјалне, здравствене и језичке. Око овога се слажу наставници, андрагошки асистенти, директори и стручни сарадници. Сами полазници међутим, од ове три компетенције само језичку препознају као ону коју су остварили у великој мери. Преостале две које су остварили у великој мери су за полазнике математичка и дигитална компетенција. Разлика у проценама између полазника и других група испитаника би се могла разумети као израз чињенице да полазници највише вреднују оспособљеност коју добијају кроз језичку и математичку писменост и због тога високо вреднују сваки облик напредовања који у том погледу осећају. Са друге стране, наставници, андрагошки асистенти, директори и стручни сарадници се у процени у већој мери руководе објективним показатељима остварености општих исхода.

Међу компетенцијама развијеним у најмањој мери су се процене свих група испитаника подудариле око научне компетенције и управљања сопственим учењем. Трећа најмање развијена компетенција за наставнике и андрагошке асистенте је математичка, за полазнике еколошка, а за директоре и стручне сараднике грађанска компетенција.

Понуђено објашњење за неподударност између полазника и свих других у процени највише остварених компетенција има додатну потврду у управо супротним проценама наставника и полазника око математичке писмености, коју једни процењују из домена стечених знања а други из домена сопственог напредовања. Повољан укупни налаз о степену остварености општих компетенција је да међу компетенцијама нема ни једне

коју је већина испитаника у било којој групи идентификовала као остварену у малој мери.¹⁵⁴

У вези са овим резултатима, изнета је још једна препорука (бр. 22) за ревизију курикулума: Како је један од главних задатака ФООО остваривање свих општих исхода/кроскурикуларних компетенција код свих полазника и у што већем степену, то је потребно видљивије, јасније и чвршће повезати опште исходе/ компетенције и предмете исходе и садржаје у курикулуму ФООО.¹⁵⁵

Новина: Интегрисан наставни план и програм ФООО садржи: међусобно повезане циклусе, међусобно повезано опште образовање и обуке, дефинисане опште исходе који се остварују у свим предметима и модулима, узајамно повезане и функционално рационализоване садржаје различитих предмета, функционално повезане опште и практичне садржаје, хоризонтално и вертикално повезане предмете и модуле

Наставни план и програм ФООО обухвата међусобно повезане циклусе, хоризонтално и вертикално повезане предмете и модуле и функционално рационализоване садржаје различитих предмета. У креирању *троцикласног наставног плана и програма*, аутори концепта ФООО руководили су се како друштвено – економским потребама за развојем и социјалним укључивањем маргинализованих и недовољно образованих грађана, тако и стручним проценама о капацитетима одраслих да одређене исходе достигну у предвиђеним интервалима. Концепт троцикласног образовања осмишљен је тако да сваки циклус траје једну школску годину.¹⁵⁶

Како је дефинисано Правилником о програму огледа, први циклус обухвата основно описмењавање и основе функционалне писмености, други – основе општег основног образовања, а трећи – основно образовања и обуку за једноставна занимања, односно послове.¹⁵⁷ Овим је документом прецизно прописано када се и у који сегмент циклуса могу уписати одрасли и са каквим претходним образовањем. Први циклус еквивалент је четворогодишњем, други и трећи двогодишњем трајању редовног основног образовања. За разлику од претходног, четворогодишњег, модела, ово решење из угла одраслих полазника представља ефикаснију (краће време потребно за завршетак школовања) и флексибилнију (нпр. могућност уписивања на половини редовне школске године у другом циклусу, уколико полазник има завршених пет разреда основне школе) опцију.

О томе говоре и подаци о осипању полазника наведени у извештајима школа укључених у Прву фазу огледа, према којима је одустајање највеће у првом циклусу - 40 % (228 полазника), затим следи други циклус -35% (204) и у трећем 25 % (143).¹⁵⁸ Краће време предвиђено за школовање делује очигледно мотивишуће на полазнике.

¹⁵⁴ Четврти периодични извештај, Анекс Б5, стр. 19.

¹⁵⁵ Четврти периодични извештај, Анекс Б5, стр. 19.

¹⁵⁶ Први периодични извештај, Анекс Б2, стр. 016

¹⁵⁷ Правилник о програму Огледа, стр.3

¹⁵⁸ Трећи периодични извештај, Анекс Б2, стр.186.

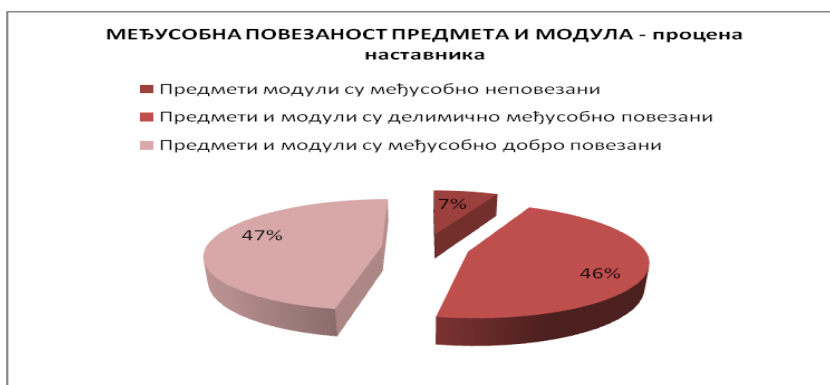
Повезаност предмета једна је од главних карактеристика интегрисаног програма ФООО. Овај концепт развоја наставног плана и програма представља идеју да садржаји предмета не могу бити изоловани једни од других. Ови садржаји треба да се повежу у кохерентне структуре, да буду усклађени једни с другима и да заједно формирају уравнотежени образовни програм за полазнике. Да би заживео такав наставни план и програм неопходно је да постоје везе између оних предмета који се уче у истом тренутку (хоризонтална повезаност) и мора постојати и логички след међу предметима који следе једни друге у низу (вертикална повезаност).

Поред ових предмета, наставни план и програм ФООО садржи модуле који су посебно осмишљени „пакети“ интегрисаног знања, личних и друштвених вештина, ставова и вредности за одрасле које треба да им омогуће успешно, конструктивно, рационално и ефикасно суочавање са проблемима у свакодневним животним и пословним ситуацијама.¹⁵⁹

Полазећи од значаја повезаности модула, предмета, садржаја и исхода као индикатора квалитета и интегрисаности курикулума, праћење остварености овог параметра уврштено је у тестирање курикулума, обављено у 37 школа у Првој фази огледа.

Процене наставника о томе како су предмети и модули повезани у курикулуму ФООО су приказане на графикону 23.

Графикон 5.1: Међусобна повезаност предмета и модула, наставници

У проценама унутрашње повезаности садржаја курикулума ФООО наставници су се поделили између одговора делимично повезани (46%) и добро повезани (47%). Само 7% наставника сматра да предмети и модули курикулума нису

међусобно добро повезани.

Као разлоге што су се определили за оцену да су предмети и модули ФООО делимично повезани, наставници наводе разлике међу појединачним предметима. Такође процене варирају и у односу на циклусе - тако у првом циклусу има мање предмета и модула, па су самим тим више и боље повезани, док их у другом и трећем има више и разнороднији су; такође, процењује се да неки предмети јесу повезани (нпр. природне науке), док други нису.¹⁶⁰

Мада општа слика коју дају одговори наставника није неповољна, њихове резерве према повезаности модула и предмета, с обзиром на значај који се у концепту придаје интегрисаности програма, наводи експерте да предложе следеће мере у ревизији

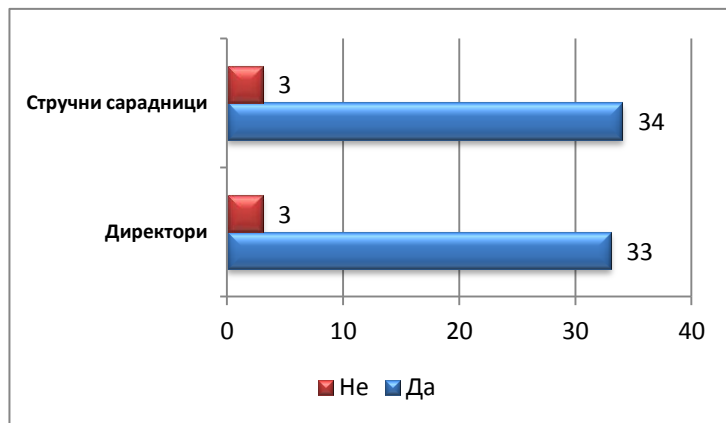
¹⁵⁹ Први периодични извештај, Анекс Б2, стр.20

¹⁶⁰ Опширан извештај о тестирању и ревизији.

курикулума: „Посебна пажња у ревизији, а посебно у завршној верзији курикулума ФООО треба да буде посвећена дубљем и чвршћем међусобном повезивању предмета и модула ФООО, интеграцији њихових садржаја кроз отварање према општим исходима/међупредметним компетенцијама и јачање веза између предметних и општих исхода. Ово треба да буду приоритетни задаци за курикуларне експерте у процесу ревидирања и финализације курикулума ФООО.¹⁶¹

О међусобној (хоризонталној) и повезаности по циклусима (вертикалној), изјашњавали су се у оквиру овог тестирања и андрагошки асистенти, процењујући их преко распореда његових садржаја кроз три циклуса курикулума ФООО. Процене андрагошких асистената приказане су на графикону 28 (Анекс 5.1).

Графикон 5.2: Распоређеност предмета и модула кроз циклусе

Међу директорима и стручним сарадницима постоји потпуна подударност у процени дистрибуције садржаја и предмета у структури курикулума и унутар и међу циклусима ФООО.

Према налазима тестирања, између 80 и 90% испитаника сматра да у структури курикулума ништа не недостаје, да ништа није сувишно, да су предмети и модули добро распоређени кроз циклусе.¹⁶²

Наставни план и програм заснован на исходима наглашава оно што би полазници требало да добију након свог учешћа у образовном процесу; стога је нагласак мање на садржајима учења него на процесу учења који је углавном регулисан оним што се очекује као његов дугорочни резултат.

Допринос реализације предложеног наставног програма остварењу дефинисаних општих исхода/ компетенција, праћен је кроз тестирање курикулума, пре свега питањима која се односе на учешће предмета у остваривању општих компетенција и напредовање полазника.

Опште исходе ФООО процењивали су само наставници и то, како је већ речено, с обзиром на допринос предмета које предају њиховом успостављању и развоју.

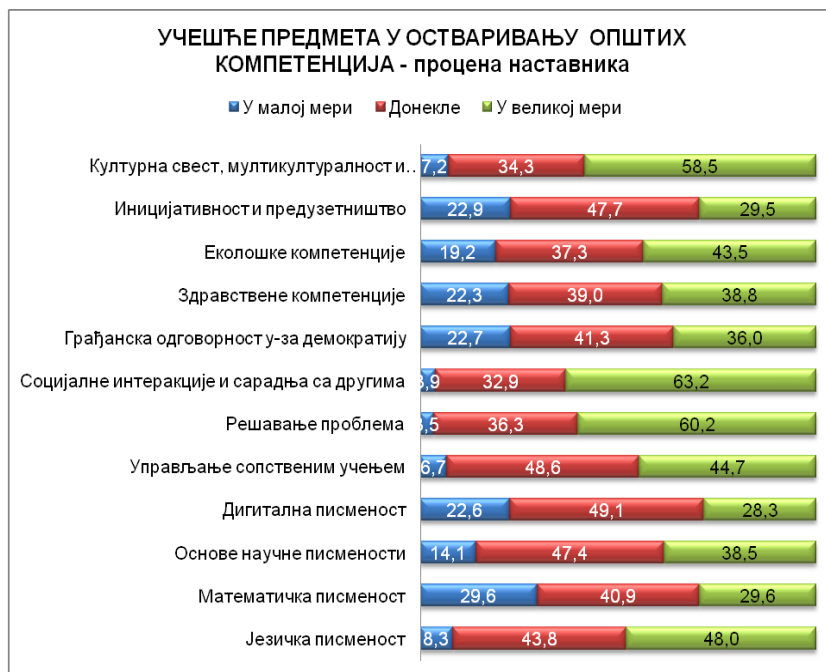
Добијени подаци показују да су наставници повољно проценили могућност и допринос својих предмета успостављању и развоју општих исхода/ компетенција код полазника

¹⁶¹ Опширни извештај о тестирању и ревизији, стр.21

¹⁶² Опширан извештај о тестирању и ревизији, стр.25.

ФООО. Процене наставника о доприносу предмета у развоју општих компетенција приказане су на графикону 1.

Графикон 5.3: Учешће предмета у остваривању општих компетенција - наставници

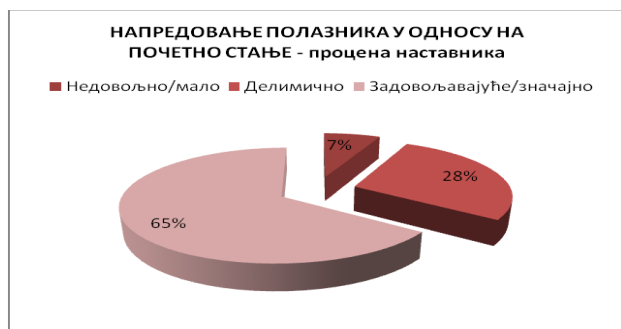
Између 34 и 49% наставника сматра да њихов предмет донекле доприноси успостављању и развоју општих компетенција. Повољна укупна процена о доприносу предмета развоју општих исхода/компетенција види се и по томе што ни за једну од њих не преовлађује процена да им предмет доприноси у малој мери.¹⁶³

Постигнућа полазника се дакле прате такође као

показатељ остварености општих исхода предмета/модула у оквиру ФООО. Напредовање полазника су процењивале све групе испитаника. Према њиховим проценама, укупно гледано, полазници ФООО су остварили напредак током похађања наставе ФООО

Занемарљиво мали број полазника (5,85%) своје укупно напредовање у односу на оно што је знао и умео пре укључивања у ФООО сматра малим. Сви остали полазници су се по проценама поделили у две групе. Већу групу чине они који сматрају да су много напредовали (52,20%), а нешто мању (41,95%) они који сматрају да су напредовали

Графикон 5.4: Напредовање полазника у односу на почетно стање, наставници

Графикон 5.5: Напредовање, полазници

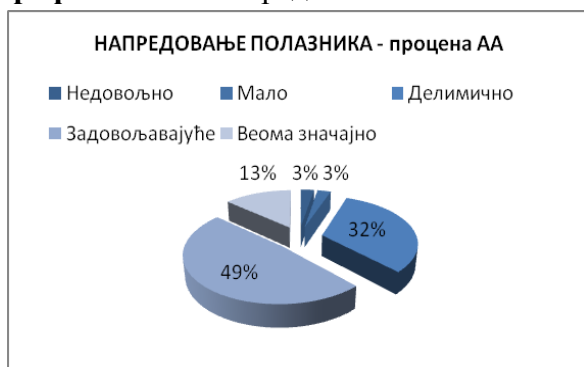

осредње.¹⁶⁴

¹⁶³ Опширан извештај о тестирању и ревизији, стр.6

¹⁶⁴ Опширан извештај о тестирању и ревизији, стр.56 - 58

Графикон 5.6: Напредовање полазника

Укупно напредовање полазника у односу на почетно стање АА процењују веома слично наставницима. 62,6% АА сматра да је оно било задовољавајуће или веома значајно, а само 5,14% да је било недовољно или мало.¹⁶⁵

Троцикласним моделом Концепта ФООО и наставним програмом осмишљен је трећи циклус који, у последњој години основног образовања (еквивалент 8. разреду), отвара полазницима могућност за стицање основног општег образовања и стручних компетенција које увећавају запошљивост, омогућују улазак на тржиште рада и даље стручно образовање. Након завршеног трећег циклуса полазници су подједнако оспособљени за даљи наставак образовања, општег и стручног, као и стицање квалификација за занимања.¹⁶⁶

Примарна сврха стручног оспособљавања је стицање знања, вештина и ставова који су релевантни за свет рада. Релевантност у односу на свет рада подразумева да програми стручне обуке садрже она знања, вештине и ставове (компетенције) које послодавци траже и за које су спремни да плате путем запошљавања. Имајући то у виду, полазну основу у развоју програма обуке, односно програма стручне обуке чини скуп следећих принципа:

Заснованост на потребама тржишта рада – Програми стручног образовања и обуке се првенствено заснивају на анализама потреба тржишта рада за радном снагом и анализи потреба за знањима, вештинама и компетенцијама у оквиру датог занимања, односно посла.

Заснованост на стандардима посла, односно занимања – Стандард рада је очекивани учинак на послу, односно радном месту. Он представља договорени минимум квалитетног рада и начина његовог обављања. У ужем и прецизнијем значењу, стандард је прецизан опис активности која се обавља у оквиру одређеног занимања или посла и начина њиховог обављања. Квалитет стандарда је кључна детерминанта квалитета наставног плана и програма, ефикасности наставе и валидности система евалуације и оцењивања постигнућа.

Усмереност на исходе у виду стручних компетенција – Усмереност на исходе представља концепт или приступ образовању и развоју наставног плана и програма у коме је нагласак више на исходима, а мање на „улазима“, на „производу“ а не на процесу. То је усмереност на крајњи резултат, атрибуте и перформансе које се морају „изнети“ из ситуације и процеса учења.

¹⁶⁵ Опширан извештај о тестирању и ревизији, стр.60

¹⁶⁶ Први периодични извештај, Анекс Б2, стр. 016-017

Критеријум успешности је радна ефикасност – Мада је основни циљ стручне обуке

постигнуће исхода учења, релевантност и ефикасност наставног плана и програма се процењује не само у односу на постигнуће појединачних исхода, већ на основу њихових ефеката у свету рада. Другачије речено, коначан суд о успешности наставног плана и програма не доноси се на основу постигнућа у учењу, већ на основу успешности у запошљавању и радних постигнућа у реалном радном окружењу;

Модуларна програмска структура – С обзиром на сложеност занимања и послова, програми стручних обука могу бити организовани у посебне пакете учења, односно модуле који рефлектују сложеност занимања и послова и који се могу комбиновати на различите начине, што омогућује флексибилност у структурирању и реализацији учења; модуларни програми образовања и обуке су најадекватнији одговор на брзу променљивост света рада и социјалног окружења, неопходност усклађивања образовања са потребама привреде и јавног сектора и креирање персоналног образовног пута и каријерног развоја.¹⁶⁷

Новина: Нови предмети и модули у програму (Предузетништво, Дигитална писменост, Одговорно живљење у грађанском друштву и модули – Животне вештине и Примењене науке и 30 програма обука и њихови испити)

Правилником о огледу, дефинисани су нови предмети уведени у наставни план и програм ФООО у свим циклусима: у наставу другог дела програма за први циклус укључени су предмет дигитална писменост и модули основних животних вештина који садржи теме везане за одговорно живљење, грађанску партиципацију и активизам, као и предузетништво.¹⁶⁸

Међу новим предметима у другом циклусу, уведени су Одговорно живљење у грађанском друштву, Дигитална писменост, Енглески језик и Предузетништво.¹⁶⁹

Правилник о огледу такође садржи детаљан опис циљева и исхода за сваки од новоуведених предмета, ажуриран након тестирања и ревизије курикулума.

Циљ предмета Дигитална писменост дефинисан је као „...оспособљавање полазника за самосталну употребу рачунара и информатичких сервиса као претпоставке за активну партиципацију одраслих у свакодневним ситуацијама у приватном и радном окружењу.“¹⁷⁰ Прецизно дефинисани исходи прате основне компетенције које полазници стичу у овом предмету према циклусима.¹⁷¹

Модул Основних животних вештина усмерен је, како је одређено Правилником, према стицању „...елементарних знања, вештина и ставова неопходних за унапређење квалитета живота у подручјима здравља, породичног функционисања, животних ситуација, грађанске партиципације и предузимљивости.“¹⁷² У првом циклусу, овај

¹⁶⁷ Други периодични извештај, Анекс Б4, стр.06

¹⁶⁸ Правилник о Огледу, стр.7

¹⁶⁹ Исто, стр.8

¹⁷⁰ Правилник о Огледу, ревидирани курикулум, стр.31

¹⁷¹ Правилник о Огледу, стр.31,стр.107

¹⁷² Правилник о Огледу, стр.35.

модул обухвата и области које су у следећим покривене предметима Одговорно живљење и Предузетништво.

Циљ наставе предмета Одговорно живљење у другом и трећем циклусу постављен је као „...стицање знања, вештина и вредносних ставова за одговоран, компетентан, квалитетан и активан живот и рад у грађанском друштву на принципима толеранције и поштовања људских права и слобода.»¹⁷³ Исходима су за овај предмет обухваћене веома широке области људског живота – од породице преко локалне заједнице до личног, породичног и јавног здравља и партиципације у друштву.

За наставу из предмета Предузетништво Правилником је формулисан следећи циљ:“... да оспособи полазнике/це за спровођење активности из контекста породичног, макро и микро социјалног окружења и развој компетенција потребних за успешно укључивање у свет рада и стицање економске и бизнис писмености.”¹⁷⁴ Дефинисаним исходима за крај основног образовања обухваћене су компетенције од samozapošljavanja и пословања до тимског рада и иницијативности у различитим животним и професионалним контекстима.

Циљ модула Примењене науке је формулисан Правилником као „...оспособљавање полазника за разумевање и примену основних знања, законитости и принципа из физике, хемије и биологије у свакодневном животу и раду.”¹⁷⁵ Садржај овог предмета и постављени исходи повезују природно научна сазнања са практичним животним улогама одраслих у домену здравља, домаћинства и исхране.

Редовним праћењем остварења огледа у укљученим основним школама путем извештаја на двомесечном нивоу, долази се и до података о адекватности броја часова у оквиру различитих предмета. Према извештају из школа укључених у Прву фазу имплементације огледа у новембру 2011. године, од нових предмета само се модул примењених наука сврстава међу оне чији је планирани број часова недовољан за успешну реализацију предвиђених исхода са конкретним полазницима ФООО.

Када је реч о новоуведеним предметима, посебно модулу Основне животне вештине и предметима Одговорно живљење у грађанском друштву и Предузетништво, наставници у овим извештајима истичу да „...имајући у виду проблеме са којима живе полазници (социјални, образовни, културни, комуникацијски, здравствени) и изазове са којима се полазници сусрећу (zapošljavanje, samozapošljavanje, преузимање одговорности и заузимање проактивног става), је увођење ових предмета и модула прави потез“, али и да су им из ових предмета потребне обуке које би их више упознале са садржајима јер се ради о новим садржајима образовања а не прилагођавању постојећих. Такође је видљиво да готово сви наставници истичу да ученици најрадије похађају ове часове и да је одсуствовање са ових часова минимално, а разлог не виде само у интересантним и животним темама већ и у могућности да се ове теме реализују кроз радионичарски рад

¹⁷³ Правилник о Огледу, стр.120

¹⁷⁴ Правилник о Огледу, стр.129

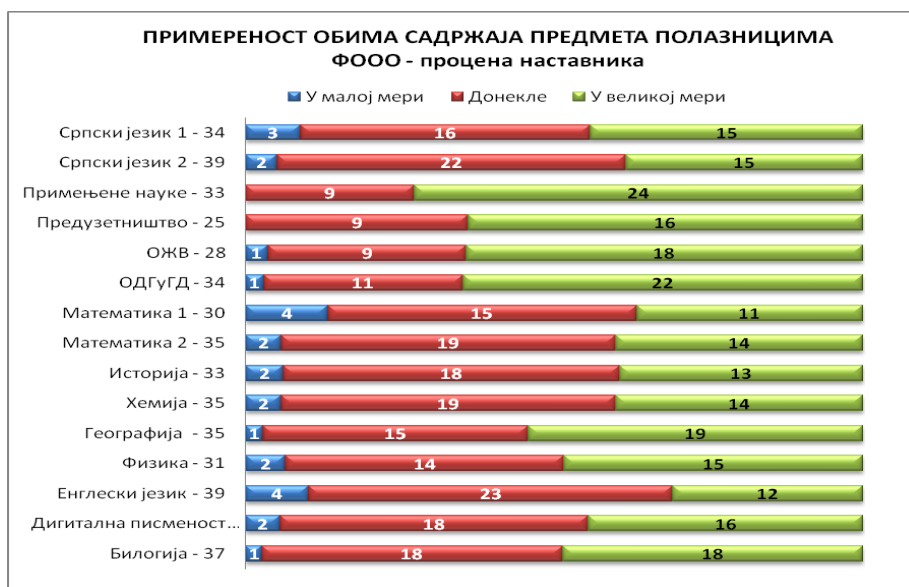
¹⁷⁵ Правилник о Огледу, стр.136

који (иако представља новину како за полазнике тако и за наставнике) даје одличне резултате.¹⁷⁶

Тестирањем курикулума у циљу унапређења и ревизије, обухваћен је такође читав низ аспеката процене успешности увођења ових предмета, из угла наставника, полазника, стручних сарадника, директора и андрагошких асистената у 37 школа уврштених у Прву фазу огледа.

У односу на *обим предмета*, као најпримереније своје предмете су проценили управо наставници примењених наука, основних животних вештина, одговорног живљења у грађанском друштву и предузетништва. Овај податак говори не само о успешној реализацији програма од стране наставника, већ, како сами аутори курикулума и пројектни експерти закључују, "... о томе да је овако недвосмислено издвајање нових предмета бар једним делом последица веће слободе коју њихови аутори имају за иновативан, функционални приступ, него што је имају аутори традиционалних, општеобразовних школских предмета. Аутори програма за традиционалне школске предмете се теже одвајају од концепта, структуре и садржинских захтева одговарајуће науке, дубоко укоревених у механизме израде и вредновања програма за ученике у основном образовању, било редовном, било оном намењеном одраслима, и у том погледу трпе и већи притисак из својих стручних удружења." На основу тога, аутори и предлажу као једну од препорука за ревизију, да би у изради програма за традиционалне школске предмете требало би у већој мери користити приступ који се користи за нове предмете и искуства стечена у њиховој реализацији.¹⁷⁷

Графикон 5.7: Обим предмета/модула – наставници, по предметима

Из угла полазника, резултати процене обима садржаја предмета у другом и трећем циклусу показују да све традиционалне школске предмете полазници опажају као

¹⁷⁶ Трећи периодични извештај, Анекс Б2, стр.026-027

¹⁷⁷ Опширан извештај о тестирању и ревизији, стр.28

обимније од свих нових предмета/модула. На графикону 38 приказани су рангови обима свих предмета модула у курикулуму ФООО према проценама полазника.

Графикон 5.8: Предмети по обиму, полазници, ранг

И према критеријуму *тежине садржаја за учење*, нови предмети су према проценама полазника добили позитивне оцене. На основу резултата приказаних на наредном графикону, може се закључити да су, осим биологије, нови предмети по тежини боље усаглашени са специфичностима полазника ФООО него стандардни школски предмети (Графикон 41 - Анекс 5.2).¹⁷⁸

У односу на *корисност предмета* у свакодневном животу полазника, своје предмете такође најбоље процењују наставници предузетништва, учитељи (тј. Српског и математике у првом циклусу), основних животних вештина, примењених наука, одговорног живљења и биологије.¹⁷⁹

Графикон 5.9: Најкориснији предмети, полазници

¹⁷⁸ Опширан извештај о тестирању и ревизији, стр.33

¹⁷⁹ Опширан извештај о тестирању и ревизији, стр.35

Подаци приказани на графикону 45 показују да, осим српског и математике, стандардне школске предмете многи полазници ФООО не опажају као корисне у свом свакодневном животу. Они у том погледу предност дају већини нових предмета које је укључио курикулум ФООО. Међутим, два од тих предмета имају ранг вредност приближну вредности већине стандардних предмета. То су предузетништво и одговорно живљење, што показује да је у првој години примене курикулума ФООО прилика да се садржаји и главне поруке ових предмета „дубље инсталирају у свакодневницу полазника ФООО једним делом пропуштена“.¹⁸⁰ Низак положај примењених наука не показује и стварну вредност процене статуса овог предмета по питању корисности, јер су је процењивали само полазници трећег циклуса.

Програми обуке

На основу анализе потреба за обукама у 40 градова која је обављена периоду од фебруара до априла 2011. године, формирана је листа од 85 обука потребних тржишту рада Србије. У сарадњи са представницима Центра за стручно образовање и образовање одраслих ова листа је финализована на основу три корективна фактора. Са листе су елиминисани профили:

- за које већ постоје развијени програми обуке,
- профили који захтевају улазни ниво знања и вештина који је већи од основног образовања и
- профили за које се процењује да захтевају обуку изнад 270 часова.¹⁸¹

Конечна листа обука формирана на горе описан начин, садржи 35 обука чија су врста и трајање уврштени у Правилник о огледу које су дате у табели 5.3.

Табела 5.3: Врсте обука и њихово трајање

НАЗИВ ОБУКЕ	ТРАЈАЊЕ ОБУКЕ У ЧАСОВИМА
1. ОБУКА ЗА ЛИВЕЊЕ У ПЕШЧАНИМ КАЛУПИМА	240
2. ОБУКА ЗА ИЗВОЂАЧА МАШИНСКОГ МАЛТЕРИСАЊА	240
3. ОБУКА ЗА ИЗВОЂАЧА ТЕРМОИЗОЛАЦИОНИХ (ДЕМИТ) ФАСАДА	240
4. ОБУКА ЗА МОНТАЖЕРА БИТУМЕНСКЕ ШИНДРЕ	240
5. ОБУКА ЗА МОНТАЖЕРА ПОДНИХ ОБЛОГА	126
6. ОБУКА ЗА ПРИПРЕМУ ОТПАДА ЗА РЕЦИКЛАЖУ	90
7. ОБУКА ЗА ПОМОЋНОГ АУТОЛАКИРЕРА	240
8. ОБУКА ЗА ИЗВОЂАЧА ПРИПРЕМНО-ЗАВРШНИХ РАДОВА У БРОДОГРАДЊИ	240
9. ОБУКА ЗА МОНТАЖЕРА РОЛЕТНИ И ЗАСТОРА	220
10. ОБУКА ЗА ВУЛКАНИЗЕРА ПНЕУМАТИКА	220

¹⁸⁰ Опширан извештај о тестирању и ревизији, стр.36

¹⁸¹ Други периодични извештај, Анекс Б1

11. ОБУКА ЗА ЗАВАРИВАЊЕ ГАСОМ	240
12. ОБУКА ЗА ОДРЖАВАЊЕ МОТОРА И МОТОРНИХ ВОЗИЛА	240
13. ОБУКА ЗА ПОМОЋНОГ ГРАЂЕВИНСКОГ ЛИМАРА	210
14. ОБУКА ЗА ПОМОЋНОГ СТРУГАРА	264
15. ОБУКА ЗА РУКОВАОЦА СНС МАШИНАМА	240
16. ОБУКА ЗА ИЗРАДУ ЧАЈНОГ ПЕЦИВА И БИСКВИТА	180
17. ОБУКА ЗА ИЗРАДУ ПЕЦИВА	180
18. ОБУКА ЗА ИЗРАДУ ПИЦА	120
19. ОБУКА ЗА ИЗРАДУ ПРОИЗВОДА ОД ВОЋА И ПОВРЋА	180
20. ОБУКА ЗА ИЗРАДУ ТЕСТЕНИНА	90
21. ОБУКА ЗА БАШТОВАНА	240
22. ОБУКА ЗА КАЛЕМАРА	90
23. ОБУКА ЗА ПРОИЗВОДЊУ САДНОГ МАТЕРИЈАЛА У ПЛАСТЕНИЦИМА	252
24. ОБУКА ЗА САКУПЉАЊЕ, СУШЕЊЕ И СКЛАДИШТЕЊЕ ЛЕКОВИТОГ БИЉА	72
25. ОБУКА ЗА ДРВОЛАКИРЕРА	192
26. ОБУКА ЗА КОРПАРА	144
27. ОБУКА ЗА УРАМЉИВАЧА	120
28. ОБУКА ЗА ХЕМИЈСКО ЧИШЋЕЊЕ, ПРАЊЕ И ПЕГЛАЊЕ ТЕКСТИЛНИХ ПРОИЗВОДА	120
29. ОБУКА ЗА ИЗРАЂИВАЧА РУЧНИХ РАДОВА	222
30. ОБУКА ЗА ИЗРАЂИВАЧА ТЕКСТИЛНИХ ПРОИЗВОДА ЗА ДОМАЋИНСТВО	180
31. ОБУКА ЗА РУЧНО ТКАЊЕ	210
32. ОБУКА ЗА ХОТЕЛСКОГ ПОРТИРА	200
33. ОБУКА ЗА ОРГАНИЗАТОРА СМЕШТАЈА У СЕОСКОМ ДОМАЋИНСТВУ	180
34. ОБУКА ЗА ПОМОЋНОГ КУВАРА	264
35. ОБУКА ЗА СОБАРИЦУ/СПРЕМАЧИЦУ	198

За сваку од наведених врста обуке, Правилником о огледу дефинисани су и описани: сврха, циљ, општи и предметни исходи, садржај, специфични захтеви, трајање и начин остваривања обуке.¹⁸²

У сваком циклусу, зависно од избора програма обуке, планирано је да буде укључено између 40 и 60 средњих стручних школа.¹⁸³

Експерти су финализовали прве верзије материјала за учење и подучавање за свих 35 обука током октобра 2011. године. Након детаљне анализе првих верзија материјала за учење и подучавање у стручном образовању у оквиру ФООО уследила је њихова ревизија. Прва фаза ревизије реализована је током новембра и децембра 2011.¹⁸⁴

У периоду мај – септембар 2012. године, реализоване су стручне обуке за 134 од укупно 231 полазника са којима је закључен Уговор са Националном службом запошљавања.¹⁸⁵

До кашњења у спровођењу обуке у односу на план, дошло је због импликација одредби Закона о јавним набавкама на процедуру учешћа средњих стручних школа у тендеру, као и сложености корака и обезбеђења предуслова за полазнике постављених од стране Националне службе запошљавања, за закључивање Уговора.

¹⁸² Правилник о Огледу

¹⁸³ Други периодични извештај, Анекс Б4, стр.030

¹⁸⁴ Трећи периодични извештај, Анекс Б4, стр. 261 02

¹⁸⁵ Четврти периодични извештај, Анекс Б3, стр.3

Пројектни тим је направио детаљно упутство за организацију и остваривање испита за обуку са обрасцима за оцењивање постигнућа који су намењени појединим члановима испитне комисије. Њиме се прописује: предуслов који полазници испуњавају за излазак на испит; начин формирања испитне Комисије од стране школа; процедура полагања испита, начин вођења евиденције и издавање уверења о положеном испиту. Водичи за сваку појединачну обуку постављени су и на сајт Пројекта Друга шанса.¹⁸⁶

Правилником о изменама и допунама Правилника о садржају и начину вођења евиденције и издавању јавних исправа у основној школи, дефинисане су исправе и начин њиховог попуњавања и за трећи циклус ФООО, који укључује стручне обуке. Школе се тиме обавезују да: „...за завршени трећи циклус издају сведочанство на обрасцу број 16а; уверење о обављеном завршном испиту у основном образовању и васпитању и сведочанство о завршеном основном образовању и васпитању на обрасцу број 17а, а уверење о положеном испиту за обуку издаје стручна школа на свом обрасцу.“¹⁸⁷

Процена остварености

Исход: Остваривање програма ФООО обезбеђује повећан квалитет личног и породичног живота, социјалну укљученост и запошљавање

Тренутни радни и економски положај ФООО полазника који су завршили трећи циклус и добили сведочанство, на први поглед се много не разликује од оног у коме су били приликом уписивања. Ипак, подаци говоре о спором, али сигурном напретку: проценат полазника који живе испод границе сиромаштва је мањи за 2,4% (са 72% у почетном истраживању на 70% у завршном). Штавише, број стално запослених полазника порастао је за 3,3% (са 6,8% у почетном истраживању на 10,1% у завршном), а проценат samozапослених показује мали пораст (0,2% на 0,8%) у односу на почетне податке. Број свршених ФООО полазника који се баве домаћим пословима или се старају о деци пуно радно време је опао (са 10,4% на 7,1%). Истовремено, број незапослених је у малом порасту (са 62% у почетном истраживању на 62,9% у завршном), а званичан број запослених на пуно радно време је смањен са 23,3% на 16,1% (Графикон 12). Зато је проценат свршених ФООО полазника који раде на сезонским пословима повећан за 15,3% (са 37% на 52,3%, по завршном истраживању).

Наизглед контрадикторни подаци о малом порасту запослености као и незапослености потврђује да је повољније промене економског статуса ове групе људи немогуће очекивати у условима економске кризе и општег суочавања са незапосленошћу становништва.

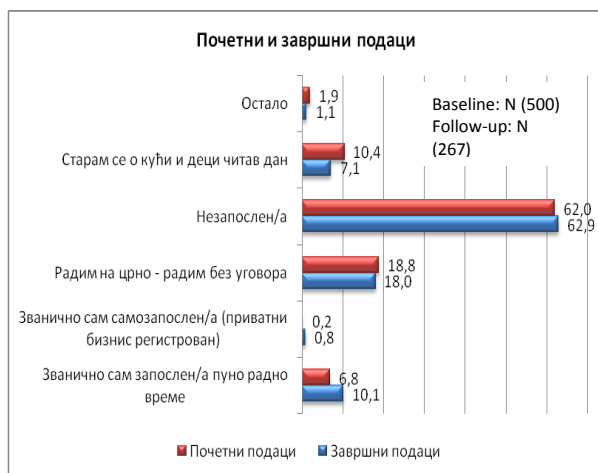
У целини гледано, самопроцена квалитета породичног живота је изразито ниска. Живећи у просеку у петочланим породицама, скоро две трећине полазника у почетном истраживању (67.2%) изјављује да њихов породични приход није довољан за преживљавање, док сваки пети полазник каже да је његов породични приход довољан

¹⁸⁶ www.drugasansa.rs. Водич за организацију испита за обуку за полазнике ФООО.

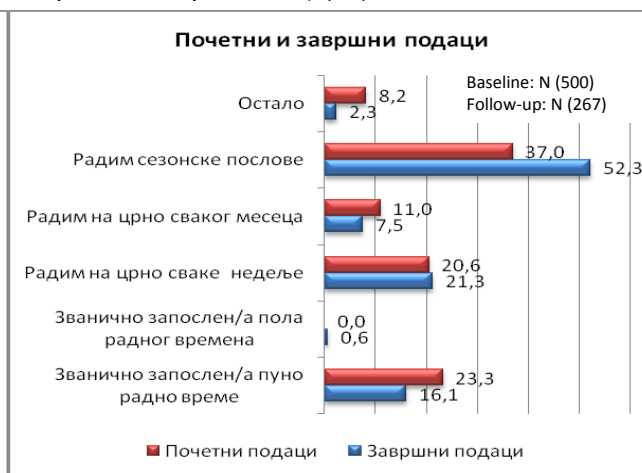
¹⁸⁷ Сл. гласник РС, бр. 82/12 од 22. августа 2012. године, стр.13.

само за преживљавање. Свега 7.8% полазника има породични приход који је довољан за осредњи живот или за више него добар живот.

Графикон 5.10: Радни статус полазника од када је уписао програм ФООО (%)

Графикон 5.11: Главне дневне активности од када је уписао програм ФООО (само запослени полазници: 146 (29%) у почетном и 174 (65.2%) у завршном истраживању (%))

Већина полазника на почетку похађања ФООО је најчешће у контакту само са основном школом (19.1%), бироом за запошљавање (18.6%), домом здравља (15.1%), поштом (11.8%) и центром за социјални рад (10.9%). Контакти са осталим локалним институцијама су веома ретки, што може бити повезано са чињеницом да општине, у којима се налазе школе, немају нпр. музеје, библиотеке, старачке домове, туристичке бирое, итд. С друге стране, одређени број школа из прве фазе се налази у великим градовима попут Београда, Новог Сада, итд, и иако ови градови обилују разноврсним институцијама полазници ФООО програма не долазе у контакт са њима онолико колико би могли. Општи утисак је да су сви контакти полазника са институцијама на одређеном локалитету повремено и много више су резултат неопходности него што су потенцијални знак социјалне кохезије. Може се закључити да без обзира колико је инфраструктура на локалитету школе богата полазници долазе у контакт само са уским кругом институција и то само са оним које не може избећи – као што су поште, домови здравља, бирои за запошљавање, итд.

У поређењу са почетним подацима, они који су завршили ФООО су повећали контакт са следећим институцијама: са Националном службом за запошљавање за скоро четвртину, са здравственим центрима (15.9%), са банкама (9.9%), са средњим школама (4.7%), са библиотекама (1.3%) (Графикон 16 - Анекс 5.3).

Поређење са подацима из почетне студије и истраживања о полазницима који су завршили ФООО о њиховом друштвеном активизму, на први поглед показује да је степен формалне укључености у НВО смањен (са 92,6% на 98,9%), Ипак, позадина ових података говори о томе да су полазници ФООО били у потпуности заокупљени свакодневним дужностима (зарађивање више новца за живот; тражење посла; старање о члановима породице; похађање часова у ФООО, учење итд.) и да нису могли да

издвоје време за веће укључивање у друштвени живот њихове заједнице. Очигледно је да је њихов приоритет био завршавање ФООО у коме су часови организовани у поподневним или вечерњим сатима – у време када почиње друштвени живот запослених или када су организоване НВО активности.

Само су 3 (1,1%) од 267 интервјуисаних полазника који су завршили ФООО, чланови неке невладине организације или неке друге организације. Подаци из завршне студије показују да полазници који су завршили ФООО, нису у контакту само са ужим кругом институција (за разлику од почетног статуса полазника), већ са много више институција, а колико им околности то дозвољавају.¹⁸⁸

Исход: Нови предмети, модули и обуке повећавају мотивисаност одраслих за образовање и запошљавање

Подаци показују да су нови предмети и модули уграђени у концепт ФООО значајни у великој мери за полазнике јер повећавају мотивисаност одраслих за образовање и повећавају запошљивост и током имплементације програма огледа ФООО.

И према критеријуму *тежине садржаја за учење*, нови предмети су према проценама полазника, добили позитивне оцене - нови предмети боље усаглашени са специфичностима полазника ФООО него стандардни школски предмети.¹⁸⁹

У односу на *корисност предмета* у свакодневном животу полазника, своје предмете такође најбоље процењују наставници предузетништва, учитељи (тј. Српског и математике у првом циклусу), основних животних вештина, примењених наука, одговорног живљења и биологије.¹⁹⁰

У односу на *обим предмета*, као најпримереније своје предмете су проценили управо наставници примењених наука, основних животних вештина, одговорног живљења у грађанском друштву и предузетништва. Према проценама полазника, *обим садржаја* нових предмета је примеренији него традиционалних. Полазници поред тога сматрају да садржаји нових предмета такође спадају међу најмање тешке за учење.¹⁹¹

Судећи према извештајима наставника, предмети Одговорно живљење, Предузетништво и модул Основне животне вештине, привлаче полазнике не само садржајима који обухватају животна питања, већ и начином реализације, односно применом интерактивних метода које су овде изгледа заступљеније него у већини традиционалних предмета.¹⁹²

У односу на 30 програма колико је Пројектом планирано, у оквиру огледа ФОО, на основу анализе потреба тржишта рада развијено је 35 програма стручне обуке. У циљу проширења могућности избора, овим програмима је придодато и 15 програма стручне обуке који су развијени у оквиру пројекта Функционалног основног образовања

¹⁸⁸ Извештај о завршном праћењу полазника, стр. 14

¹⁸⁹ (Опширан извештај о тестирању и ревизији, стр.33)

¹⁹⁰ (Опширан извештај о тестирању и ревизији,стр.35)

¹⁹¹ Опширан извештај о тестирању и ревизији, стр. 92 и 93

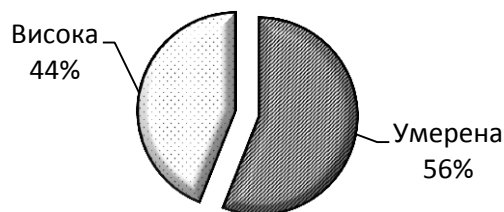
¹⁹² Трећи периодични извештај, Анекс Б2, стр.026-027

одраслих Рома („Просветни гласник”, бр. 7/06 и 2/09), тако да интегралну листу чини 50 програма стручне обуке који су могли да се реализују у оквиру ФООО током 2012. године.

Подаци о реализованим обукама, добијени на основу упитника за директоре школа, у склопу тестирања курикулума стручних обука, показују да је број од 50 програма обуке, иако је избор стручних обука мултидетерминисан, више него довољан за адекватан избор обука. Подаци говоре да су од 50 могућих полазници изабрали 20 различитих врста обуке, односно да је изабрано 40% од могућег броја обука и то 11 новоразвијених и 9 раније развијених програма.

Наставници стручних обука процењују да на обукама није било немотивисаних, односно ниско мотивисаних полазника. Напротив, према процени наставника, обука се одвија у условима високе (44%) или умерене (56%) мотивације полазника за учење. Високу мотивацију полазника за учење вероватно, поред очекивања запослења, обликују сама организација обуке и јасна програмска очекивања у смислу постигнућа општих исхода (стручних компетенција) током обуке.

Графикон 5.15: Мотивација полазника за учење

О мотивисаности полазника говори и податак о високом проценту оних који завршавају стручне обуке (96%), као и оних који полагају завршне испите (85%).¹⁹³

Према налазима завршног праћења полазника, најјачи мотивациони фактор и даље, као у почетном истраживању, јесте могућност да се задржи или нађе посао, при чему проценат оних који су завршили ФООО са таквим очекивањима благо расте у односу на почетну слику (38.7%) у односу на 35.8%).

Логично, индивидуалне аспирације расту, те мотив да заврши школу и стекне диплому сада испољава трећина у односу на четвртину с почетка а занимљив је и податак да значајно опада проценат полазника који пре свега желе да „науче да читају и пишу“ (са 3,7% на 1%). Мотив да се настави школовање опада код оних који завршавају ФООО, највероватније суочени са реалношћу у којој се морају борити са егзистенцијалним проблемима.

Посматрајући кумулативно, најјачи утицаји ФООО курикулума огледају се у порасту свести о важности личног и породичног здравља, отворености за социјалне контакте, бољем разумевању деце и осталих чланова породице и јачању самопоуздања; умерени утицаји одражавају се у сфери доживљаја личне запошљивости, задовољства новостеченим стручним вештинама, спремности на покретање свог бизниса и

¹⁹³ Извештај о тестирању и ревизији програма стручних обука

артикулисање својих права, док су слабији утицаји уочени у домену интересовања за политику, ангажмана у локалној заједници и наставка школовања.¹⁹⁴

Током периода мај-јул 2012, на основу испитивања 1046 наставника, полазника, андрагошких асистената, директора и стручних сарадника, спроведена је **прва ревизија** наставног програма ФООО. **Друго тестирање и ревизија курикулума** је обављена током фебруара-марта 2013.године. Резултати оба тестирања курикулума су интегрисани у програме обука Модула 1, 2 и 3 за школске тимове, у планирање спровођења наставног програма, имплементација часова у блоковима, процене постигнућа полазника, као у материјале за учење и наставу и приручнике.¹⁹⁵

Резултат оба тестирања је ревидиран и унапређен наставни програм ФООО који је коришћен у огледу ФООО у школској години 2012/2013.

Препоруке

На основу анализираних новина и исхода издвајају се следеће препоруке:

- У континуирано припремање наставника потребно је уврстити програме обука за остваривање наставе која је усмерена ка исходима учења у оквиру предмета и за остваривање наставе која се планира, остварује и вреднује у односу на стандарде постигнућа који су донети да Програм ФООО¹⁹⁶.
- Неопходно је да се обука за наставнике новоуведених предмета продужи због потребе да се више ради на садржајима предмета који су за наставнике новина - потребне су обуке које би наставнике више упознале са садржајима нових предмета јер је код ових предмета реч о новим садржајима образовања, а не прилагођавању постојећих.

¹⁹⁴ Извештај о завршном праћењу полазника, стр.22-24

¹⁹⁵ Пети периодични извештај, стр. 28

¹⁹⁶ Стандарди постигнућа усвојени су на седници Националног просветног савета, 10. априла 2013. године.

ЦИЉ 6: Да се унапреди квалитет образовног рада подизањем стручних капацитета педагошког асистента који ради са одраслима (у даљем тексту: андрагошки асистент).

Увођење андрагошког асистента представља једну од најзначајнијих новина у огледу ФООО и његова улога, обим и врста послова је дефинисана и у самом Правилнику о програму огледа. Андрагошки асистент је виђен као значајан људски ресурс ФООО, а важност његове улоге огледа се у чињеници да је он у директној вези са различитим актерима у реализацији огледа ФООО.

У овом одељку је представљена и анализирана новина која се односи на увођење андрагошког асистента, његово оспособљавање и исход у односу на наведени циљ.

Табела 6: Новине и исходи који се односе на циља 6

Новине:	Исходи:
→ Увођење андрагошког асистента и програма обуке за његово оспособљавање	→ Дефинисан обим, врста послова, услови рада за андрагошког асистента

Резултати анализе

Новина: Увођење андрагошког асистента и програма обуке за његово оспособљавање

Правилником је дефинисано да „послове андрагошког асистента, сагласно Закону, може да обавља наставник, стручни сарадник и лице које испуњава услове утврђене Законом за пријем у радни однос, има најмање средње образовање и савладало је програм обуке за андрагошког асистента.“¹⁹⁷ Процедуру предселекције андрагошког асистента, започиње сама школа која прелиминарно одабраног наставника пријављује за похађање обуке. За предселекцију и пријем андрагошког асистента у основним школама укљученим у оглед задужен је директор као руководиоца школског тима, чији је андрагошки асистент један од чланова. Школама је дата могућност да на радно место андрагошког асистента распореде некога од наставника или стручних сарадника са завршеном обуком за андрагошке асистенте, или, уколико не располажу таквом особом, да распишу конкурс за пријем особе са адекватним формалним образовањем (најмање завршеном средњом школом) и сертификатом о завршеној обуци за андрагошког асистента, на одређено време, за школску годину, у радни однос.

Правилником о програму огледа, између осталог, дефинисане су улоге и задаци андрагошког асистента из којих се може видети како је и зашто андрагошки асистент важан када је реч о подизању квалитета образовног рада и успешног функционисања ФООО.¹⁹⁸ Анализа тих улога и задатака, показује да је андрагошки асистент задужен за читав сет активности које се односе на пружање помоћи полазницима и наставницима,

¹⁹⁷ Правилник о програму огледа, стр. 269/270

¹⁹⁸ Правилник о програму огледа, стр. 4

на остваривање сарадње са социјалним партнерима и на помоћ у остваривању важних новина у настави ФООО. Задаци које андрагошки асистенти имају када је реч о полазницима, протежу се од самог информисања полазника о ФООО, мотивисања да се укључе у ФООО и да га успешно приведу крају. Андрагошки асистент би требало директно да пружа полазницима помоћ и у учењу и касније, у одабиру обука. Из сета ових задатака који се односи на директну помоћ полазницима, јасно је да андрагошки асистент мора да разуме ко су полазници ФООО, да разуме важне аспекте учења и образовања одраслих, а како би правовремено успео да отклони различите врсте баријера са којима се полазници ФООО суочавају. С друге стране, посредну подршку полазницима, андрагошки асистент би требало да пружи и кроз својеврсну подршку наставницима за успешно остваривање ФООО. У том смислу, андрагошки асистент би требало да помаже наставницима да остварују наставу која је примерена полазницима ФООО, да помаже у остваривању индивидуализоване, допунске и додатне наставе. Тако, долази се и до још једне важне улоге коју би андрагошки асистент требало да остварује, а реч је о повезивању и јачању сарадње између чланова школског тима, а све ради остваривања наставе у ФООО на начин на који је замишљена. Коначно, сарадња коју школа преко андрагошког асистента остварује са социјалним партнерима подразумева и низ задатака за андрагошког асистента (од заступања полазника, прикупљања документације,...), а који су изузетно важни за функционисање ФООО-а.

Из управо приказаних улога и задатака андрагошких асистената, може се видети да је од изузетне важности обучавање андрагошких асистената за остваривање свих ових захтева. Обука у Модулу 1 и Модулу 3, представља и један од „улазних“ захтева за позицију андрагошког асистента. Анализа програма обуке за андрагошког асистента (Модул 1- Уводни модул и Модул 3-Обавезни модул)¹⁹⁹, показује да су самим програмом обуке обухваћене све релевантне теме за андрагошког асистента и улоге које он остварује. Тако, кроз Модул 1, андрагошки асистенти се упознају са самим концептом ФООО, његовим циљевима и очекиваним исходима, али и са свим важним карактеристикама одраслих полазника и са њиховим импликацијама у самој настави. Такође, Модул 1 обухвата и упознавање са свим специфичностима наставе у ФООО. Модул 3 оснажује андрагошке асистенте за остваривање сарадње са социјалним партнерима, за помоћ полазницима у одабиру обука, али и у превазилажењу различитих баријера са којима се полазници, из различитих разлога суочавају. Коначно, андрагошки асистент се кроз овај Модул упознаје и са сопственом улогом у школском тиму, као и са задацима које та улога собом носи. Модул 1 је модул који андрагошки асистент похађа са школским тимом, те је важна прилика да сви заједно сагледају нове улоге које их у остваривању ФООО очекују. Такође, овај Модул је значајна прилика да чланови школског тима створе заједнички контекст разумевања ФООО и улоге коју андрагошки асистент у њему заузима. Са друге стране и сам андрагошки асистент је кроз овај Модул у прилици да разуме које су то важне (и квалитативно другачије) улоге самих наставника када је реч о остваривању наставе за одрасле и увиди начине на које може да им пружи неопходну помоћ. Током двогодишње реализације огледа свака од

¹⁹⁹ Програм Уводног и обавезног модула налази се у Анексу 1 овог циља

71 укључених школа обезбедила је андрагошког асистента²⁰⁰, највише из невладиног сектора или међу наставницима укључених школа са недовољним фондом часова. У првој години реализације огледа, андрагошки асистенти су похађали Интегрални програм обуке за ФООО током јуна (уводни модул) и обавезни модул током августа (2011). На основу препорука које су произашле из евалуације обука од стране полазника и мишљења ангажованих експерата²⁰¹, обуке за андрагошке асистенте су у припремама за другу годину огледа организоване раније, садржај је ревидиран тако да буде у складу са потребама ученика обуке, а обуке је пратио и интензивнији практичан рад.

Дводневна обавезна обука за андрагошке асистенте у припремама за другу годину огледа (2012-2013), одржана је у мају 2012. године,²⁰² док су са осталим члановима школских тимова, у оквиру тродневне Интегралне обуке за ФООО, они учествовали у периоду јуни-јули 2012.

Процена остварености

Исход: Дефинисан обим, врста послова, услови рада за андрагошког асистента

Квалитет рада андрагошких асистената праћен је и из угла самих полазника, у чијем информисању, мотивисању и задржавању у огледу су андрагошки асистенти имали веома важну улогу. Према проценама полазника у почетном истраживању, само 1 од 500 испитаних је о раду асистента дао негативно мишљење.²⁰³ Сумирајући процене ангажмана андрагошког асистента, односно доприноса реализацији ФООО, од стране полазника, наставника, стручних сарадника, директора и самих андрагошких асистената из 37 школа из прве фазе имплементације, може се рећи да је допринос андрагошких асистената значајан кад је реч о задржавању полазника на настави, у разумевању проблема полазника и унапређењу комуникације између полазника и наставника.²⁰⁴

Графикон 6.1:1 Најкорисније активности андрагошког асистента - ранг, наставници²⁰⁵

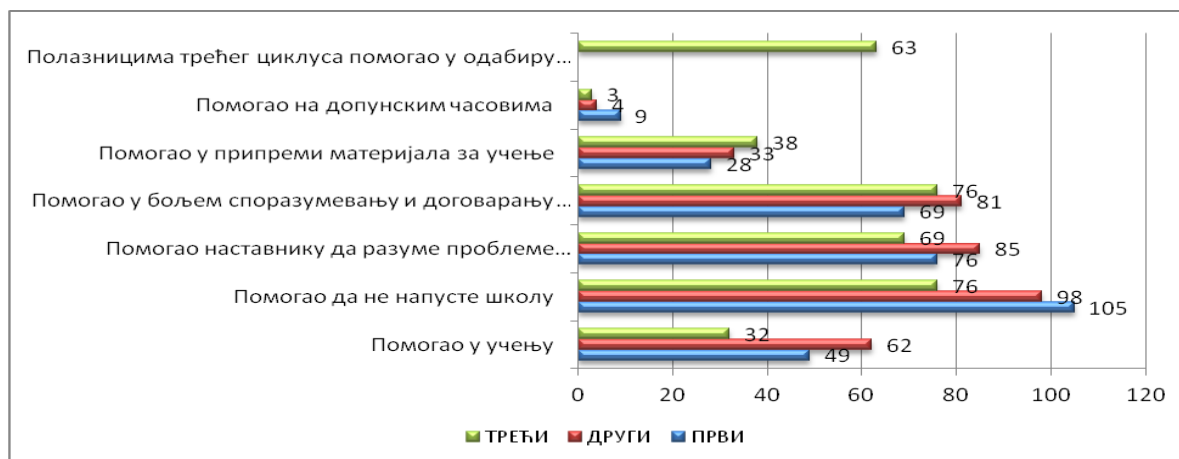
евалуацију (Анекс 6 – Извештај о резултатима истраживања почетног статуса полазника ФООО, стр. 51

²⁰⁴ Детаљнији приказ резултата истраживања налази се у Анексу 2 овог циља

²⁰⁵ Извештај о резултатима тестирања курикулума, материјала за наставу и учење и водича за наставнике ФООО, стр. 44

Такође, андрагошки асистенти су према процени полазника били значајна подршка полазницима приликом одабира стручних обука. Значајне су биле и активности социјалног карактера. Ипак, андрагошки асистенти нису били ангажовани у довољној мери када је реч о активностима које су везане за наставу у ФООО или на пружању помоћи и подршке полазницима у учењу. Посебно, изостала је ангажованост андрагога у допунској настави.

Графикон 6.2: Допринос андрагошког асистента, полазници (по циклусима)²⁰⁶

И сами андрагошки асистенти су проценили да су се највише ангажовали на пружању помоћи у задржавању полазника на настави и помагању наставницима у разумевању проблема полазника. Са друге стране, најмањи обим ангажовања био је у допунској настави и учествовање у индивидуализацији наставе. За недовољну ангажованост андрагошких асистената и недовољан допринос квалитету наставе, наводи се неколико потенцијалних разлога: већа ангажованост андрагошких асистената на организационим и техничким пословима; недовољна спремност наставника да сарађују са андрагошким асистентима или недовољна упућеност у могућности које пружа сарадња са андрагошким асистентима; неспремност и некомпетентност андрагошких асистената за учествовање у активностима који се односе на овај део њиховог посла, недовољан и неадекватан рад наставника на остваривању ФООО.²⁰⁷ Поред представљених резултата истраживања, анализа извештаја експерата након посета школама показује да андрагошки асистенти остварују одличну сарадњу са наставницима, а опет се појављује сличан податак - андрагошки асистенти су недовољно ангажовани у учионици, а њихова улога је виђена као административна.²⁰⁸

Даље, сажети резултати о ангажману андрагошких асистената, показују да планиран обим и врста послова андрагошких асистената није у потпуности остварен. Како показују различити извори података, андрагошки асистенти су већим делом били

²⁰⁶ Извештај о резултатима тестирања курикулума, материјала за наставу и учење и водича за наставнике ФООО, стр. 44

²⁰⁷ Детаљније у: Извештај о резултатима тестирања курикулума, материјала за наставу и учење и водича за наставнике ФООО, стр. 45-48

²⁰⁸ Трећи периодични извештај, Анекс Б2 - Почетак и имплементација огледа ФООО, стр.51, Четврти периодични извештај, Анекс Б4 - Тестирање и ревизија наставног програма ФООО, водича за наставнике, материјала за учење и подучавање, приручника (укључујући стручне обуке), стр. 31

ангажовани на пословима „ван учионице“, а мање од онога што је било потребно и планирано на пословима подршке полазницима у процесу учења и функционализацији наставе у складу са посебним интересовањима и потребама различитих циљних група полазника.²⁰⁹ Односно, планиран обим активности и врста послова у учионици није остварена у довољној мери. Ипак, искуство из имплементације ФООО показује да је ангажман андрагошких асистената као подршке полазницима, потребан у планираном обиму и врсти, али је неопходно открити због чега до тог и таквог ангажмана није дошло.²¹⁰ Разлог због кога су андрагошки асистенти у великој мери ангажовани ван учионице, односи се на тешкоће везане за сарадњу на локалном нивоу. За успешну реализацију ФООО је неопходна јака, организована и развијена мрежа социјалних партнера који знају и разумеју своје улоге и испуњавају дужности које произилазе из тих улога. У условима у којима партнери не преузимају одговорност, не пружају неопходну помоћ и подршку, андрагошки асистент који би требало да „учествује, прати и пружа неопходну подршку у реализацији свих активности које мрежа социјалних партнера треба да организује“ суочава се са сложеним и много већим обимом посла.²¹¹

Са друге стране, квалитет функционисања школских тимова и квалитет наставе ФООО, није оставио могућност да се андрагошки асистенти на прави начин ангажују „у учионици“ и пруже полазницима предвиђену помоћ у учењу.²¹² Најчешћи проблеми који се наводе када је реч о саставу школског тима јесу: обиман посао директора и ангажованост стручних сарадника на редовним пословима у школи, или на новим предметима не остављају могућност за њихов адекватан ангажман за развијање ФООО; коначно, различите позиције наставника из којих се они укључују у ФООО узрочник су променљивих школских тимова и недостатка мотивације за рад са одраслима.²¹³ Овакви школски тимови често не могу да створе контекст у коме се ФООО развија на начин на који је замишљен и у коме се на прави начин користе све његове „специфичности“ које јесу важне када је реч о задовољавању потреба полазника. Такође, у овом контексту се не ствара могућност да андрагошки асистент оствари своју улогу везану за „рад у учионици“, па се они углавном парцијално и повремено укључују у пружању подршке полазницима у савладавању програма.

Како се наводи, први имплементациони период је значајно искуство за успостављање адекватнијих механизма сарадње на локалном нивоу, а то би требало да утиче и на регулисање ангажмана андрагошких асистената у овој области.²¹⁴ Са друге стране, проблеми везани за школски тим и квалитет реализације ФООО захтевају озбиљнија решења и делање на више страна. Потребно је редефинисање надлежности школског тима „тако што би се послови развоја, управљања, организације, подршке, стручног оспособљавања наставника, праћења постигнућа полазника, праћења и евалуације ФООО, као нове делатности школе, поверили професионалном стручном сараднику, пре свега андрагогу. Одржив и континуиран рад школе у овој делатности, на основу

²⁰⁹ Четврти периодични извештај, Анекс Б5 - Развој капацитета школских тимова, стр.32

²¹⁰ Погледати: Четврти периодични извештај, Анекс Б5- Развој капацитета школских тимова, стр. 32

²¹¹ Четврти периодични извештај, Анекс Б5 - Развој капацитета школских тимова , стр. 32

²¹² Погледати: Четврти периодични извештај, Анекс Б5 - Развој капацитета школских тимова, стр. 32

²¹³ Погледати: Четврти периодични извештај, Анекс Б5 - Развој капацитета школских тимова, стр. 33

²¹⁴ Погледати: Четврти периодични извештај, Анекс Б5 - Развој капацитета школских тимова, стр. 33

искуства стеченог у првој години имплементације, говори у прилог предлогу, да развој ове делатности у свим њеним различитим аспектима, захтева пуно ангажовање професионалца – стручног сарадника, који би организовао рад тима и успостављао све потребне услове за развој ове делатности у школи.²¹⁵ У овим условима би улога андрагошког асистента могла да се одвија на планиран начин.

Поред представљања раскорака који су се појавили између планираног и „стварног“ обима и врсте посла, важно је и питање услова рада андрагошког асистента. Док су са једне стране, постављени улазни критеријуми за андрагошке асистенте, њихово финансирање је веома проблематично питање. Основна баријера у успешнијем ангажовању асистената тичу се нејасне ситуације у погледу њиховог финансирања. Проблеми у остварењу функције андрагошког асистента у примени Програма огледа, одражавају се, према извештајима о раду школских тимова, са састанака са асистентима као и састанака Управног одбора и радних група Пројекта, у следећем:

- Проблеми у финансирању андрагошких асистената (кашњење исплата и неусклађеност динамике планирања буџета са динамиком огледа) проузроковали су вишемесечни волонтерски рад, посебно током летњег распуста када њихово финансирање није ни планирано
- Различита тумачења директора школа око ангажовања андрагошких асистената;
- Школски тим третира андрагошког асистента као спољног сарадника и не прихвата га као равноправног и важног члана тима;
- Андрагошки асистенти губе мотивацију за рад у ФООО и нису фокусирани на посао, већ на егзистенцијална питања, а није реткост да напуштају посао, што представља ризик у имплементацији ФООО у тим школама²¹⁶

За наставнике који се један део радног времена ангажују на позицији андрагошког асистента посебан проблем представља и непознаница како ће тај део њиховог радног ангажовања бити финансиран – према степену стручне спреме који је предвиђен за андрагошког асистента (средња стручна спрема) или према степену стручне спреме који они реално поседују и квалитету рада који могу да обезбеде.²¹⁷

Једна од препорука самог пројектног тима за ревизију концепта ФООО је следећа: „...да би школе које као своју нову делатност реализују ФООО, требало да као стручног сарадника имају андрагога, који је професионално оспособљен да пружа подршку и да води рад и активности школског тима и андрагошког асистента, чиме би сви ресурси школског тима и његови капацитети били у пуној мери искоришћени и унапређени. Улога андрагошког асистента и структура активности у његовом радном времену тражи преиспитивање и прецизније дефинисање.²¹⁸

О стручним капацитетима андрагошких асистената веома значајне информације постоје у 49 извештаја о мониторингу остваривања ФООО. У сваком извештају који су

²¹⁵ Четврти периодични извештај, Анекс Б5- Развој капацитета школских тимова, стр. 34

²¹⁶ Четврти Периодични Извештај – Анекс Б2 - Подршка имплементацији огледа ФООО у школским годинама 2011/2012 и 2012/2013, стр. 9

²¹⁷ Други периодични извештај, Анекс Б9 - Записници са састанака Одбора за управљање пројектом и састанака радних група, стр. 9

²¹⁸ Четврти периодични извештај, Анекс Б4 - Тестирање и ревизија наставног програма ФООО, водича за наставнике, материјала за учење и подучавање, приручника (укључујући стручне обуке), стр. 14

доставили просветни саветници, улози и резултатима рада андрагошких асистената посвећена је значајна пажња, а до потребних података о њиховом раду просветни саветници су дошли триангулацијом података из интервјуа са тимовима и полазницима, анализом документације и од самих асистената. Интервјуи са андрагошким асистентима вођени су на основу структуриране листе питања која је била обавезујућа за све просветне саветнике.

У целини гледано, у свим извештајима веома позитивно се процењује место и значај андрагошких асистената у остваривању програма ФООО. Они реализују бројне задатке у школи, а према опису посла андрагошког асистента. У зависности од потреба полазника и школе, њихов ангажман је у различитим областима рада школе и у различитој расподели времена. Најчешће се ради о пословима који се обављају у више области – настави, ваннаставним активностима, сарадњи са локалном заједницом и породицом полазника. Ради илустрације о утицају који имају андрагошки асистенти истичемо примере четири школе из Школске управе Зајечар у којима ниједан полазник није напустио програм ФООО, пре свега због несебичног ангажовања андрагошких асистената.

Према извештајима просветних саветника може се закључити да се андрагошки асистенти доследно придржавају упутстава које су добили на обукама. Расподела и степен учешћа одређене врсте посла варира од школе до школе, све у зависности од проблема са којима се суочавају полазници. Уколико је потребна подршка полазницима у решавању социјалних проблема или регулисања права на лична документа, тада је асистент највише ангажован на овим пословима.²¹⁹

Обим и врста посла андрагошког асистента јесу дефинисани. Ипак, на основу анализираних извора, може се уочити да постоји несклад између улазних услова/захтева за позицију андрагошког асистента и дефинисаног обима посла. Иако овај несклад повећава чињеница да су се андрагошки асистенти услед различитих проблемских ситуација суочавали са већим односно мањим ангажовањем у одређеним активностима, постоји потреба да се размотре улазни захтеви за андрагошког асистента. С обзиром на то као и остале неведене чиниоце (флукуација и неискуство наставника па и асистената у раду са одраслима, оптерећености постојећих стручних сарадника), очигледно је да андрагошки асистент не може да одговори на сва очекивања и захтеве посла. Може се рећи да је и сам обим послова постављен преамбициозно у односу на дефинисане, а веома широко постављене карактеристике кандидата за андрагошког асистента. Ипак, адекватност обима и врсте посла андрагошког асистента, условљена је и функционисањем читавог школског тима. Тамо где су улоге добро координисане, а одговорност подељена међу члановима, већа је вероватноћа да ће андрагошки асистент бити у прилици да боље одговори на захтеве посла. Такође, када се регулишу механизми сарадње на локалном нивоу, повећава се и прилика за бољу расподелу посла андрагошких асистената и ефикасније коришћење њихових капацитета. И поред тога, андрагошки асистенти се суочавају са сложеним и

²¹⁹ Анализа извештаја просветних саветника

многобројним активностима што указује на то да је андрагошким асистентима потребна додатна помоћ како би се успешно одговорило на захтеве.

На основу анализираних извора, уочава се и да поред иницијалне обуке који су похађали, андрагошким асистентима недостају додатна знања и вештине како би успешно одговорили на задатке који су им намењени. Ову чињеницу не би требало посматрати само из позиције адекватности избора андрагошких асистената. „Оспособљавање школа“ за ефикасан рад са одраслима није нимало једноставан задатак и захтева усклађеност многобројних елемената (подршка локалне заједнице, јаки школски тимови са јасно дефинисаним улогама...). Иницијалне обуке наставника и андрагошких асистената јесу значајне, али су још увек само то - иницијалне. Школским тимовима би требало бити обезбеђена јака професионална подршка за рад са одраслима и за суочавање са свим изазовима које тај рад подразумева. Тако би андрагошки асистенти (на чији рад свакако утиче остатак школског тима) били у прилици да пружају значајан вид подршке наставницима и полазницима који је у појединим, можда кључним елементима, изостајао.

Андрагошки асистенти су суштински значајни за успешну имплементацију огледа и главна су подршка полазницима током наставе у ФООО и процеса учења. Они чине везу између полазника, школског тима и локалног партнерског тима. Ефикасност њиховог рада одређује колико ће свеобухватна подршка бити коју ће добити полазници. Сумирајући налазе доступних извора, види се да је андрагошки асистент обезбеђен у свакој од 71 школе – колико их је укључено у оглед и да су за све њих обезбеђене обуке у оквиру Уводног и Обавезног модула, у редовним и ванредним терминима (у случају флукуације асистената), а чији програми у потпуности одговарају дефинисаним улогама и задацима андрагошких асистената и оснажују стручне капацитете андрагошких асистената.

Услови за ангажовање андрагошког асистента су дефинисани Правилником и поштовани током реализације огледа. Оно што није поштовано су финансијске обавезе према андрагошким асистентима, што чини и даље огромну претњу по одрживост огледа и опстајање ангажованих и обучених асистената.

Препоруке

На основу анализираних новина и исхода издвајају се следеће препоруке:

- При увођењу модела ФООО у систем неопходно је да се, у свим школа које примењују овај модел, обезбеди ангажовање стручњака за образовање одраслих (андрагога) као и ангажовање андрагошких асистената, чији би рад, као и функционисање школског тима био координисан од стране андрагога. Такво решење је неопходан предуслов за квалитетну примену концепта ФООО у систему образовања и васпитања. Уз стручно лице - андрагога, капацитет школског тима би био значајно ојачан, улоге редефинисане, а андрагошки асистент би био у могућности да оствари своје активности, које су неоспорно од велике важности за остваривање ФООО.

- Проблеми везани за финансирање надоканада андрагошких асистената захтевају дугорочније решење - потребно је, уместо ретроактивног, пронаћи другачији начин плаћања, како се не би дешавало да андрагошки асистенти напуштају посао. У том смислу, прерука је да се заврши процедура уговарања и плаћања андрагошких асистената која је тестирана током две школске године трајања огледа. Систем уговарања и плаћања андрагошких асистената требало би да се приближи правним процедурама које се примењују за наставнике основних школа, укључујући и питања везана за социјалну и здравствену заштиту, плаћање годишњег одмора, редовну исплату месечних зарада. Препоручено трајање уговора је најмање од 1. септембра до 31. августа наредне школске године.

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

Презентовани резултати вредновања Програма огледа ФООО показују да је увођење овог модела образовања одраслих резултовало низом веома видљивих позитивних новина на системском нивоу. У току двогодишње имплементације проверавани су и развијани механизми који обезбеђују квалитет реализације и одрживост модела који има национални значај за унапређивање образовања одраслих.

Функционално основно образовање одраслих (ФООО) је научно заснован, целовит и савремен модел образовања који представља новину на концептуалном и практичном плану. Модел је развијен уз подршку Пројекта „Друга шанса“ - Развој система функционалног основног образовања одраслих у Србији, чија је сврха *да установи систем функционалног основног образовања за одрасле који ће одговорати потребама полазника и тржишта рада, у складу са концептом доживотног учења и фокусирајући се на животне вештине и компетенције*

Трогодишње трајање ФООО засновано је на научно провереним полазиштима о мотивацији одраслих за образовањем и учењем, као и на потребама и карактеристикама недовољно описмењених одраслих полазника. Поред тога, трајање ФООО је пројектовано сходно друштвено-економским приликама и специфичностима стања у области основног образовања одраслих у Србији.

На образовне потребе посебних циљних група модел ФООО настоји да одговори како самим концептом курикулума чији су садржаји усмерени на задовољавање образовних потреба ових циљних група, тако и начином имплементације курикулума који се ослања, уважава и користи животно и радно искуство одраслих, њихове животне ситуације и усмерава остваривање исхода образовања ка разрешавању проблема који извиру из непосредних животних ситуација.

Широка доступност и отвореност ФООО за различите циљне групе, односно за полазнике старије од 15 година без обзира на личне, етничке, социјалне и све друге разлике, у највећој мери је остварена посебно када је реч о деловању самих школа у општеобразовним предметима, а главне потешкоће леже у ограниченој могућности полазника да похађају стручне обуке, услед непоседовања адекватне документације и других прописаних услова процедурама НСЗ, као и гломазних механизма процедуре јавних набавки, које успоравају ангажовање средњих стручних школа у организацији обука.

Полазећи од резултата систематског праћења карактеристика полазника и прилагођавања организације, садржаја и метода наставе њима, као и различитим социјалним групама, може се оценити да доступност ФООО пре свега ограничавају фактори чије је порекло ван школе и процеса наставе, било у домену формалних процедура (јавне набавке; НСЗ), било неусклађености друштвених актера који имају одговорност за решавање социјалних и економских питања иначе депривираних и маргинализованих особа.

Процене остварености појединачних циљева и исхода Програма огледа ФООО показују да су сви циљеви и исходи остварени, већина у потпуности, али и да постоји простор за унапређивање, посебно у делу који се односи на међусекторску сарадњу. У највишем степену су остварени циљеви и исходи који се односе на образовање у ужем смислу и за које је одговорно МПНТР и школе. Новине које су биле у функцији остваривања циљева и исхода показале су се као оправдане и добро осмишљене.

Остваривање циљева и исхода који су подразумевали укључивање и других сектора или ресора (ван система образовања) било је отежано различитим факторима. Уочава се, пре свега, проблем са неусаглашеним прописима, који успоравају активности из огледа ФООО.

Имајући у виду карактеристике одраслих који се укључују у ФООО, од самог почетка постојала је свест о неопходности координисање сарадње на пружању социјалне подршке која је саставни део деловања пројектног као и партнерских тимова. Мониторинг имплементације огледа и континуирани контакти са школама, потврђују да су проблеми у несметаном похађању наставе углавном социјално – економског карактера: недостатак новца за покривање трошкова превоза, недостатак личних докумената, недостатак материјалне подршке, породична ситуација, здравствени проблеми, сезонски послови, промена места пребивалишта и некомплетан упис полазника.²²⁰

На основу сагледавања целине концепта и модела ФООО који је провераван кроз двогодишњу примену у школској пракси, с једне стране, и процене остварености циљева и исхода огледа, с друге стране, утврђене су следеће препоруке:

- Потребно је успоставити механизме за стабилну и континуирану сарадњу између различитих сектора (хоризонтално и вертикално), јер је то кључни предуслов за остваривање одрживих резултата у образовању одраслих. Механизми осигурања међуресорне подршке у реализацији програма ФООО на националном и локалном нивоу јесу успостављени, али нису довољно развијени и учвршћени.
- Успешна реализација ФООО подразумева значајан број заједничких активности МПНТР и МЕРР, односно НСЗ и алокацију значајних новчаних средстава за њихово спровођење, успостављање врло формалних канала комуникације и стабилних механизма сарадње између МЕРР и НСЗ са једне, и МПНТР са друге стране.
- Улога социјалних партнера, нарочито послодаваца у погледу интеграције полазника на тржиште рада требало би да буде значајнија.
- Имајући у виду налазе о карактеристикама полазника који успешно завршавају ФООО, очигледно је да би заједница у целини, а посебно непосредни сарадници у остварењу овог огледа на локалном нивоу, требало да се активније укључе и подрже посебно сиромашне и социјално депривирани особе са незавршеном основном школом како би превазишли баријере за социјално укључивање и

²²⁰ Трећи периодични извештај – Анекс Б.2, стр.5

остварили основна права чланова нашег друштва. То нужно захтева организоване иницијативе са националног нивоа, који укључују и законске промене и чвршће договоре међу институцијама надлежним за образовање, социјалну заштиту, запошљавање и економски развој. Напори на координацији сарадње свих партнера након завршетка огледа неопходно је да се замене институционализованим механизмима и јасном расподелом улога између социјалних актера на националном и локалном нивоу.

- Неопходно је концентрисати средства која се издвајају за образовање, социјалну подршку и запошљавање ове циљне групе, јер је то најефикаснија финансијска стратегија за ефикасно коришћење јавних финансија. Наставак плаћања за социјалну помоћ без конкретних задатака за лични развој и образовање корисника значи трошење новца без икаквог значења за ове особе и друштво у целини.
- Неопходно је пронаћи могућности за додатно финансирање школа које имају потребу да упишу више од прописаног броја одељења који је био дозвољен огледом.
- Редовна настава као организациони облик рада, и дужина трајања часа од 30 минута примерена је остваривању циља образовања ФООО. Развој кључних компетенција и остваривање исхода у оквиру предмета дешава се учењем одраслих превасходно на настави, уз коришћење погодних метода интерактивне наставе и коришћењем посебно развијеног материјала за учење који прати наставни процес.
- Проблеми у доступности стручних обука, условљени формалним процедурама и критеријумима званичних институција, попут НСЗ и надлежних министарстава, захтевају проналажење ефикаснијих начина остваривања обука.
- Послове обука и даљег професионалног развоја наставника, других чланова школског тима и социјалних партнера за имплементацију ФООО, као кључног услова одрживости ФООО, потребно је поверити референтним институцијама, које ће гарантовати стручност, квалитет и континуитет сарадње. У том смислу потребно је размотрити могућност формализовања сарадње између МПНТР и Института за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду, што је и предлог Пројекта Друга шанса.

У складу са главним евалуативним налазима, закључцима и препорукама датим у овом извештају, **предлаже се министру просвете, науке и технолошког развоја да донесе одлуку да Програм функционалног основног образовања одраслих добије статус редовног програма од школске 2013/2014. године.**

Главни изазов у наставку спровођења ФООО биће обезбеђивање раста квалитета ФООО, што с једне стране зависи од развоја капацитета школа, а с друге стране од учвршћивања свих механизма социјалне подршке за полазнике ФООО, укључујући и оснаживање њихове законске основе.

Наставак подршке спровођењу ФООО од суштинског је значаја у контексту даљег развоја стратегије за образовање одраслих и целоживотно учење у Србији, будући да ће обезбедити прилику да се побољша интегрисаност образовања одраслих, социјална подршка и мере запошљавања на локалном и националном нивоу. Достизање таквог политичког фокуса захтева суштинску оријентацију према модерном, финансијски и социјално ефикасном образовању одраслих, као и стратегији за целоживотно учење, што може довести до друге шансе у животима хиљада људи.

ДИРЕКТОР

мр Драган Банићевић

АНЕКСИ

Анекс 1 – Програм огледа ФООО и Пројекат Друга шанса

Програм огледа ФООО остварује се као једна од главних пројектних активности у оквиру Пројекта Друга шанса. У наставку следе основни подаци о наведеном пројекту.

Пун назив пројекта: *Друга шанса - Развој система функционалног основног образовања одраслих у Србији* (у даљем тексту Друга шанса).

Носилац пројекта: GOPA Consultants, DVV International, Делегација Европске уније у Републици Србији, Званичан број пројекта је Ref. EuropeAid/129083/C/SER/RS

Трајање пројекта: Уговор покрива период од 27.09.2009. до 26.09.2013. Последњи радни дан пројекта биће четвртак, 26. септембар 2013.

Корисници пројекта – како стоји у Пројекту Друга шанса: Земља корисник је Република Србија. Главни пројектни партнери су Министарство просвете (МП) и Министарство економије и регионалног развоја (МЕРР). Корисници укључују МП, све институције и кључне актере у функционалном основном образовању за одрасле, стручном образовању и обуци, наставнике и одрасле полазнике, послодавце, запослена и незапослена лица и привреду Србије у целости.

Главни пројектни партнери су Министарство просвете, науке и технолошког развоја (МПНТР) и Министарство економије и регионалног развоја (до августа 2012), Министарство рада, запошљавања и социјалне политике (од августа 2012) и Национална служба за запошљавање. Након парламентарних избора у мају 2012, управљање над различитим секторима у Србији се изменило. Министарство економије и регионалног развоја (МЕРР) спојено је са Министарством рада, запошљавања и социјалне политике. НСЗ је сада подређена овом министарству. Међу кориснике још спадају институције и кључни актери у функционалном основном образовању одраслих, стручним обукама, наставници и полазници, послодавци, запослена и незапослена лица и привреда Србије у целости.

Општи циљ пројекта: Модеран систем функционалног образовања одраслих у Србији који ће на ефикасан начин допринети запошљивости радне снаге, као и смањењу сиромаштва, друштвеној кохезији и економском опоравку у земљи.

Сврха пројекта: Да се установи систем функционалног основног образовања одраслих који ће бити приступачан полазницима и одговорити на потребе тржишта рада, у складу са концептом доживотног учења и са акцентом на животне вештине и компетенције.

Планирани резултати пројекта Друга шанса су следећи:

→ **Резултат 1. Развијен концепт ФООО, укључујући:**

- Развијен и ажуриран концепт троцикласног система функционалног основног образовања одраслих (ФООО), укључујући и 30 стручних профила, на основу

результата двогодишње пилот имплементације концепта којом је обухваћено 4000 одраслих полазника и 155 школа,

- Након пилот фазе, развијена и разрађена методологија и инструменти за мониторинг и евалуацију спровођења концепта ФООО,
- Израђен нацрт предлога законских процедура и нормативних аката, укључујући и МоС закључен међу свим одговорним државним институцијама, који омогућавају спровођење концепта ФООО.

→ **Резултат 2. Израђени и тестирани наставни програми за ФООО, укључујући:**

- Израђени и ревидирани наставни програми за три циклуса ФООО (укључујући и програме за 30 стручних профила), на основу повратних информација добијених током спровођења пилота,
- Израђени и објављени материјали за учење и школска документација за три циклуса ФООО (укључујући и 30 стручних профила),
- Израђени дидактички приручници са намером да се обуче и пружи подршка за 155 школских тимова у току пилот спровођења концепта и стратешког документа,
- За потребе спровођења пилота ФООО, установљени школски тимови у 155 школа (80 основних и 75 средњих стручних) широм земље (у свим регионима), укључујући одабир и обуку 80 асистената у основним школама, у блиској сарадњи са МЕРР-НСЗЗ.

→ **Резултат 3. Ојачан капацитет људских ресурса за спровођење ФООО, , укључујући:**

- Установљени, обучени и доведени у стање оперативности тимови партнера на националном нивоу (укључујући Министарство образовања, Министарство економије и регионалног развоја, Националну службу за запошљавање, социјалне partnere, организације грађанског друштва итд) и на локалном нивоу (укључујући школе, школске управе по регионима, инспекторате, локалне филијале Националне службе за запошљавање, јединице локалне самоуправе, послодавце, НВО итд),
- Обучено 50 тренера за ФООО,
- Обука 155 школских тимова, укључујући најмање 960 наставника,
- Израђена на ПРАГ правилима заснована спецификација техничке опреме за 80 основних школа које учествују у пилоту.

→ **Резултат 4. Побољшана свест у јавности о ФООО, укључујући:**

- Организована почетна конференција о ФООО,
- Широм Србије одржано најмање пет догађаја за подизање свести у јавности на тему ФООО,
- Осигурано учешће у најмање 4 радио и 4 телевизијска програма годишње.

→ **Резултат 0. Управљање спровођењем пројекта.** Како стоји у опису пројекта: “Под покровитељством сектора за програме ЕУ и програмирање у образовању, формирана је петочлана јединица за спровођење пројекта (ЈСП) која ће координисати спровођење пројектом. Сваке недеље ће се одржавати састанци са Вођом тима техничке помоћи, ЈСП и другим релевантним заинтересованим странама како би се обезбедило да се спровођење пројекта одвија по плану“. Решење о оснивању Одбора за управљање пројектом „Друга шанса“ – Развој

система функционалног основног образовања одраслих у Србији који се спроводи у оквиру ИПА Програма Делегације Европске Уније је дато у анексу бр. 1.

Будући да је у овде реч о вредновању Огледа ФООО рекло би се да начин управљања пројектом Друга шанса није у потпуности релевантан за овај извештај. Међутим, увид у начин управљања и спровођења Огледа указује на ресурсе које треба обезбедити и елементе о којима треба да се поведе рачуна за потребе одрживости Огледа ФООО и након завршетка самог пројекта.

За потребе реализације Огледа формиран су тимови стручњака за сваки од очекиваних резултата пројекта. Пројектне активности су разноврсне и обимне и обухватају широк спектар институција и осталих укључених учесника (155 основних и средњих школа, полазници ФООО (4000), наставници (преко 960), школски тимови и тимови локалног партнерства итд.).

За потребе управљања пројектом и реализацијом Огледа ФООО формиране су две радне групе са дефинисаним областима и задацима (анекс 1) везаних за координацију главним пројектним активностима. Чланови ових група су предложени у договору са Министарством просвете, науке и технолошког развоја. Тиме је обезбеђено учешће партнера на локалном и националном нивоу. Свака радна група је подржана од стране једног или више експерата укључених у пројекат.

Предмет/модул	I циклус		II циклус		III циклус		Σ I-VIII	Σ V-VIII
	I, II разред	III, IV разред	V разред	VI разред	VII разред	VIII разред		
Српски језик	100	100	85	68	50	50	453	253
Енглески језик		50	17	34	34	34	169	119
Дигитална писменост		50	17	17	17	10	111	61
Математика	100	100	85	68	51	51	455	255
Основне животне вештине		50 + 5					55	
Физика				34	34		68	68
Хемија				34	34		68	68
Биологија			17	17	17		51	51
Примењене науке						50	50	50
Историја			17	17	34	/	68	68
Географија			17	17	34	/	68	68
Предузетништво			/	17	17	17	51	51
Одговорно живљење у грађанском друштву			25 + 5	25 + 5	25 + 5	25 + 5	120	120
УКУПНО	200	355	285	353	352	242	1787	1232

АНЕКС 3 - КРИТЕРИЈУМИ ЗА ОДАБИР ШКОЛА ЗА ПРИМЕНУ ОГЛЕДА ФООО

Како би се установио систем функционалног основног образовања за одрасле који ће одговарати потребама полазника и тржишта рада, у складу са концептом доживотног учења и фокусирајући се на животне вештине и компетенције, за спровођење Огледа основне школе су одабране полазећи од следећих критеријума:

- **Критеријум 1:** Ниво друштвено-економског развоја општине у којој се налази школа, утврђен на основу комбинације индекса развијености, стопе незапослености и нивоа образовања популације старије од 15 година.
- **Критеријум 2:** Број становника у општини у којој се налази школа који су старији од 15 година а нису завршили основну школу (1-8 разред), дакле, број оних који су потенцијални корисници образовања за одрасле.
- **Критеријум 3:** Потенцијал за установљавање школског тима, то јест, способност школе да обезбеди довољан број наставника који ће изводити наставу за три разреда одраслих полазника.
- **Критеријум 4:** Одговарајуће просторије и опрема у школама који ће омогућити прикладну атмосферу за учење за најмање 75 одраслих полазника (то јест три разреда).
- **Критеријум 5:** Интересовање локалних партнера (локалне заједнице, локалне канцеларије службе за запошљавање, центара за социјални рад, стручних школа) за спровођење пројекта.
- **Критеријум 6:** Мотивисаност школског тима (директор, наставници, сарадници, педагошки асистенти, итд.) да учествује у пројекту, то јест:
 - Спремност да се пружи подршка педагошком асистенту да ангажује најмање 75 полазника (како би се оформила три разреда), да упише ове полазнике и осигура минималну стопу осипања и одустајања током школовања;
 - Установљавање школског тима који ће спроводити пројекат у року од две недеље од дана одабира школа које ће учествовати у пројекту;
 - Установљавање тима локалног партнерства који ће пружати подршку полазницима да превазиђу друштвене баријере и баријере у учењу;
 - Учествовање у обуци и другим активностима које организује пројекат;
 - Учествовање у тестирању, ревизији и ажурирању програма функционалног основног образовања одраслих (укључујући и стручно образовање и обуку).

Сви ови критеријуми су укључени у Правилник који регулише отворени позив за основне школе и на основу кога је оглас објављен у новинама и на сајту МПН. Укупно је примљено 137 пријава за учествовање у пројекту од школа из 78 општина. Од тог броја је одабрано укупно 80 школа на основу горе излистаних критеријума.²²¹

²²¹ (Први периодични извештај, Анекс Б1, стр. 21,22).

АНЕКС 2- ЛИСТА ПРИЈАВЉЕНИХ И УКЉУЧЕНИХ ШКОЛА У ПРИМЕНУ ФООО

ШКОЛСКА УПРАВА НОВИ САД

1. ШОО "Свети Сава", Нови Сад /Нови Сад
2. ОШ "Север Ђуркић", Нови Сад /Бечеј
3. ОШ "20. октобар», Нови Сад /Врбас
4. ОШ "Милета Протић“, Нови Сад /Товаришево
5. ОШ "Јован Грчић Миленко" Нови Сад /Беочин

ШКОЛСКА УПРАВА ЛЕСКОВАЦ

6. ШООО „Доситеј Обрадовић“ Лесковац
7. ОШ „Вук Караџић“, Лесковац / Печењевце
8. ШООО Лесковац /Врање
9. ОШ "Вук Караџић", Лесковац /Владичин Хан

ШКОЛСКА УПРАВА ЗРЕЊАНИН

10. ОШ "Глигорије Попов" Зрењанин /Руско Село
11. ОШ "Стеван Сремац" Зрењанин /Сента
12. ОШ "Новак Радонић", Зрењанин /Мол
13. ОШ "Петар Петровић Његош" Зрењањин /Зрењанин
14. ОШ "Доситеј Обрадовић" Зрењанин /Опово
15. ОШ "Ђура Јакшић" Зрењанин /Панчево

ШКОЛСКА УПРАВА ПОЖАРЕВАЦ

16. ОШ "Херој Радмила Шипковић" Пожаревац /Смедеревска Паланка
17. ОШ "Доситеј Обрадовић" Пожаревац /Смедерево
18. ОШ "Свети Сава" Пожаревац /Пожаревац
19. ОШ "Радица Ранковић" Пожаревац /Лозовик

ШКОЛСКА УПРАВА КРАГУЈЕВАЦ

20. ОШ "Драгиша Луковић Шпанац" Крагујевац /Крагујевац
21. ОШ "Илија Гарашанин" Крагујевац /Аранђеловац

ШКОЛСКА УПРАВА НИШ

22. ШО "Његош" Ниш /Ниш
23. ОШ "Вук Караџић" Ниш /Житковац

ШКОЛСКА УПРАВА СОМБОР

24. ШОО Сомбор, Сомбор /Сомбор

ШКОЛСКА УПРАВА ВАЉЕВО

25. ОШ "Андра Савчић" Ваљево /Ваљево
26. ОШ "Вук Караџић" Ваљево /Шабац

ШКОЛСКА УПРАВА БЕОГРАД

27. ШОО "Бранко Пешић" Београд /Земун
28. ШОО "Браћа Стаменковић" Београд /Београд
29. ШОО "Ђуро Салај" Београд /Београд

ШКОЛСКА УПРАВА ЗАЈЕЧАР

30. ОШ "Велимир Маркићевић" Зајечар /Мајданпек
31. ОШ "Вук Караџић" Зајечар /Кладово
32. ОШ "Вера Радосављевић" Зајечар /Неготин
33. ОШ "Младост" Зајечар /Књажевац
34. ОШ "Вук Караџић" Зајечар /Бор

ШКОЛСКА УПРАВА ЧАЧАК

35. ОШ "Милинко Кушић" Чачак /Ивањица

36. ОШ "Гуча" Чачак /Гуча
ШКОЛСКА УПРАВА УЖИЦЕ
37. ОШ "Нада Матић" Ужице /Ужице
38. ОШ "12. децембар" Ужице /Сјеница
39. ОШ "Петар Лековић" Ужице /Пожега
ШКОЛСКА УПРАВА КРУШЕВАЦ
40. ОШ "Живадин Апостоловић" Крушевац /Трстеник
ШКОЛСКА УПРАВА НОВИ САД
41. ОШ "Светозар Милетић", Нови Сад /Тител
42. ОШ "Јован Јовановић Змај" Нови Сад /Жабалъ /Ђурђево
43. ОШ „Слободан Савковић“ Нови Сад /Стари Бановци
ШКОЛСКА УПРАВА ЛЕСКОВАЦ
44. ОШ "Сијаринска Бања" Лесковац /Медвеђа*
ШКОЛСКА УПРАВА ЗРЕЊАНИН
45. ОШ "Васа Стајић Зрењанин/Кикинда
46. ОШ "Паја Јовановић" Зрењанин /Вршац
47. ОШ „Браћа Стефановић“ Зрењанин /Неузин/Сечањ
ШКОЛСКА УПРАВА ПОЖАРЕВАЦ
48. ОШ „Велько Дугошевић“ Пожаревац / Кучево /Турија
ШКОЛСКА УПРАВА КРАГУЈЕВАЦ
49. ОШ „Свети Сава“ Крагујевац / Баточина
ШКОЛСКА УПРАВА НИШ
50. ОШ " Јован Јовановић Змај" Ниш /Алексиначки Рудник
51. ШО "Христо Ботев" Ниш /Димитровград
52. ОШ "Вук Стефановић Караџић" Ниш /Пирот*
53. ОШ "Душан Тасковић Срећко" Ниш /Нишка Бања
54. ОШ Љупче Шпанац“ Ниш/ Бела Паланка*
55. ОШ „Добрила Стамболић“ Ниш /Сврљиг
56. ОШ „Стојан Новаковић“ Ниш /Блаце
ШКОЛСКА УПРАВА СОМБОР
57. ОШ „Петефи бригада“ Сомбор /Кула
58. ОШ „Бранко Радичевић“ Сомбор /Оџаци*
ШКОЛСКА УПРАВА ВАЉЕВО
59. ОШ "Свети Сава" Ваљево /Липнички Шор
60. ОШ „Милан Муњас“ Ваљево / Уб*
ШКОЛСКА УПРАВА БЕОГРАД
61. ОШ „Петар Кочић“ Београд / Земун
62. ОШ "Вук Караџић" Београд /Лазаревац /Степојевац
63. ОШ „Васа Чарапић“ Београд / Вождовац
64. ОШ „Милорад Лабудовић Лабуд“ Београд /Лазаревац / Барошевац
ШКОЛСКА УПРАВА ЗАЈЕЧАР
65. ОШ "Доситеј Обрадовић" Зајечар /Вржогрнац
66. ОШ „Митрополит Михаило“ Зајечар /Соко Бања
67. ОШ „Јован Јовановић Змај“ Зајечар /Салаш
ШКОЛСКА УПРАВА ЧАЧАК
68. ОШ "Милан Благојевић" Чачак /Лучани
69. ОШ "Момчило Настасијевић“ Чачак /Горњи Милановац
70. ОШ „Ратко Митровић“ Чачак/Чачак*
ШКОЛСКА УПРАВА УЖИЦЕ
71. ОШ Вук Караџић“ Ужице /Прибој*

ШКОЛСКА УПРАВА КРУШЕВАЦ

72. ОШ "Доситеј Обрадовић" Крушевац / Ћићевац

73. ОШ „Аца Алексић“ Крушевац / Александровац

ШКОЛСКА УПРАВА ЈАГОДИНА

74. ОШ „Радоје Домановић“ Јагодина / Параћин

75. ОШ „Вук Караџић“ Јагодина / Ћуприја*

76. ОШ „Душан Поповић“ Јагодина / Рековац / Белушић

77. ОШ „Јован јовановић Змај“ Јагодина / Свилајнац

ШКОЛСКА УПРАВА КРАЉЕВО

78. ШОСО „Иво Лола Рибар“ Краљево / Краљево

79. ОШ „Јован Цвијћ“ Краљево / Сирча

80. ОШ „Попински борци“ Краљево / Врњачка Бања

*школе које су одустале од учешћа у ФООО

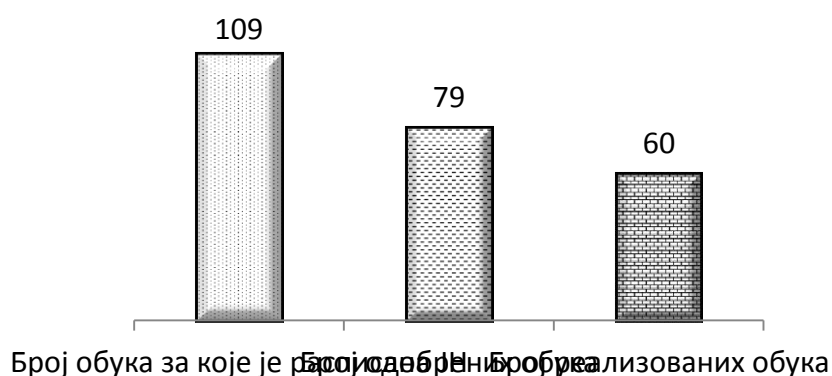
ЦИЉ 2, АНЕКС 1 - Резултати тестирања програма стручних обука

Обезбеђење доступности програма стручне обуке за полазнике ФООО

Обезбеђење доступности програма стручних обука је основни показатељ ефикасности ФООО и основни показатељ могућности његове одрживост.

Од укупно 109 обука за које је расписана ЈН за реализацију је одобрено 79 (72%) а до краја 2013. године реализовано 60 (55%) обука.

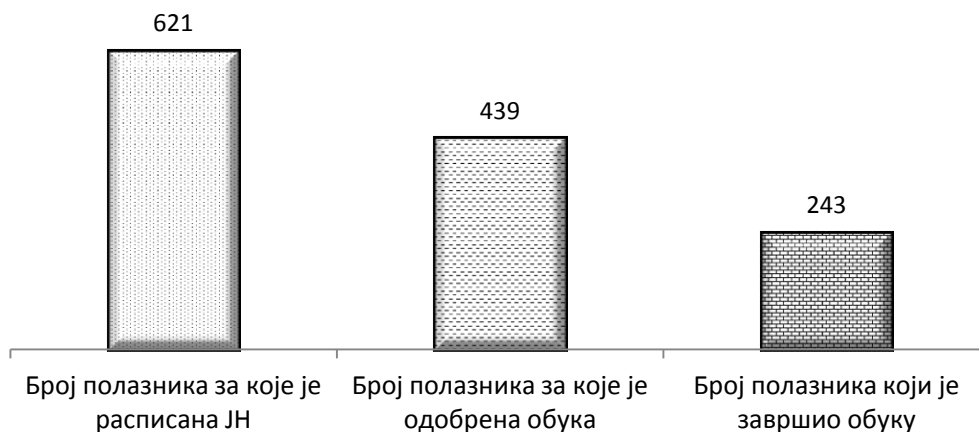
Слика 1 Реализације програма стручних обука у 2012.г.

С обзиром да од 109 група за обуку за 49 (45%) група, које је чинило 130 полазника, није организована обука, може се рећи да је доступности програма стручних обука за полазнике ФООО значајно ограничена. Основни разлог је сложена процедура ЈН коју спроводи НСЗ и која доводи до одустајања школа и полазника од обука, као и неспремност средњих стручних школа да се одазову на јавни позив НСЗ и да за њу поднесу адекватну документацију.

Немогућност да се обезбеди пуна доступност програма стручне обуке полазницима ФООО је очигледније када се као јединица анализе узимају полазници. Подаци НСЗ о показују да од могућег броја полазника (621) који испуњавају све услове за похађање програма стручне обуке, свега 243 (39%) полазника успева да заврши обуку, што је и мера и показатељ способности НСЗ и средњих стручних школа да обезбеде стварну доступност стручних обука полазницима ФООО.

Слика 2 Броја полазника који су испуњавали услове за обуку и који су завршили обуку у 2012. години

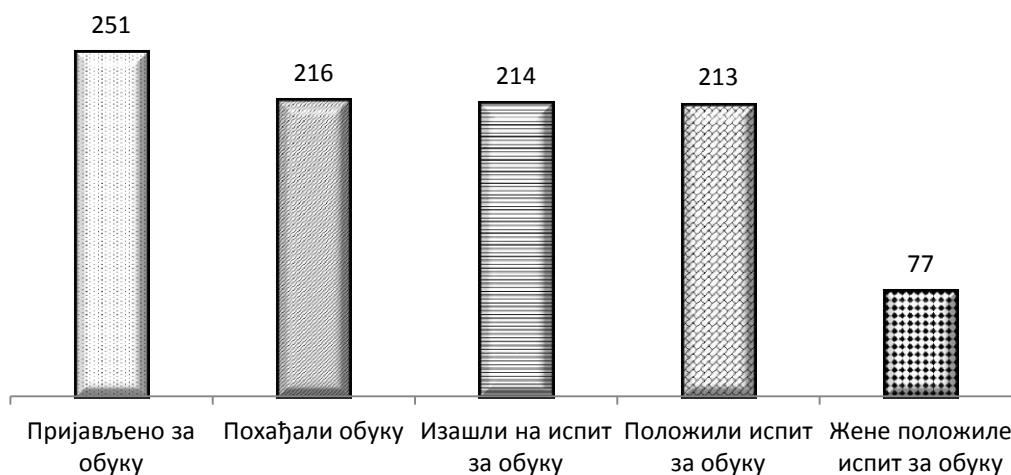

И чињеница да 378 или 61% полазника од могућег броја за које је расписана ЈН, односно да 439 (45%) од оних за које је одобрена обука не успева да добије стручну обуку, указује да је доступност стручних обука полазницима ФООО, значајно ограничена.

С обзиром да је НСЗ целокупну активност у организацији стручних обука реализовала у сарадњи са пројектним тимом „Друга шанса“ који је посредов у повезивању школа и локалних филијала НСЗ, селекцији полазника за обуку, њиховом пријављивању на евиденцију НСЗ, анимирању средњих стручних школа у аплицирању на јавни позив, изради каталога стручних обука, поставља се питање у којој мери би и остварена доступности била постигнута без ове подршке и сарадње.

Доступност обуке за полазнике на нивоу школе је врло висока. Стопа осипања полазника који су започели је свега 15%, што значи да обуку завршава 85% од уписаних полазника.

Слика 3 Реализација стручних обука у школама

Према подацима добијеним од школа у процесу праћења 25 школа је реализовало 53 обуку за 216 полазника, са просечно 4 полазника у групи. Школе су реализовале од једне до 12 обука, што у просеку износи 2,12 обука по школи.

И са стањовишта родне припадности регистрована је значајна доступност програма стручних обука. Од укупног броја полазника који су положили испит за обуку (213), 74 су (35%) су жене.

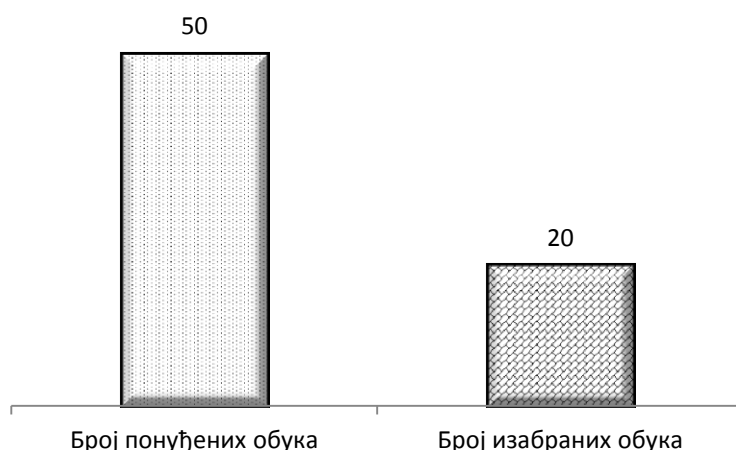
Однос понуђених и изабраних обука

У оквиру огледа ФОО, на основу анализе потреба тржишта рада развијено је 35 програма стручне обуке. У циљу проширења могућности избора, односно повећања програмске понуде овим програмима је придодато и 15 програма стручне обуке који су развијени у оквиру пројекта Функционалног основног образовања одраслих Рома („Просветни гласник”, бр. 7/06 и 2/09), тако да интегралну листу чини 50 програма стручне обуке који су могли да се реализују у оквиру ФООО током 2012. године.

Број програма стручних обука једна је од најзначајнијих димензија доступности стручних обука полазницима ФООО Кључно питање које се поставља у процени ефикасности имплементације програма стручне обуке, односно њихове доступности полазницима ФООО јесте у ком степену понуђени програмски комплекс стручних обука (50) омогућује адекватан избор стручних обука од стране полазника, односно да ли је 50 програма стручне обуке довољно да омогући дистрибуцију обука међу полазницима имајући у виду да је избор стручних обука детерминисан:

- потребама и афинитетима полазника;
- потребама тржишта рада за знањима и вештинама и
- бројем и врстом средњих школа које се налазе у средини у којој се реализује обука.

Слика 3 однос понуђених и изабраних програма стручне обуке

Подаци о реализованим обукама, добијени на основу упитника за директоре школа, показују да је број од 50 програма обуке, иако је избор стручних обука мултидетерминисан, више него довољан за адекватан избор обука. Добијени подаци

показују да су од 50 могућих полазници изабрали 20 различитих врста обуке, односно да је изабрано 40% од могућег броја обука и то 11 новоразвијених и 9 раније развијених програма.

Квалитет програма стручне обуке

О квалитету програма стручне обуке изјашњавало се на основу упитника 50 наставника средњих стручних школа који су реализовали стручне обуке. Резултати су проказани у доњем прегледу.

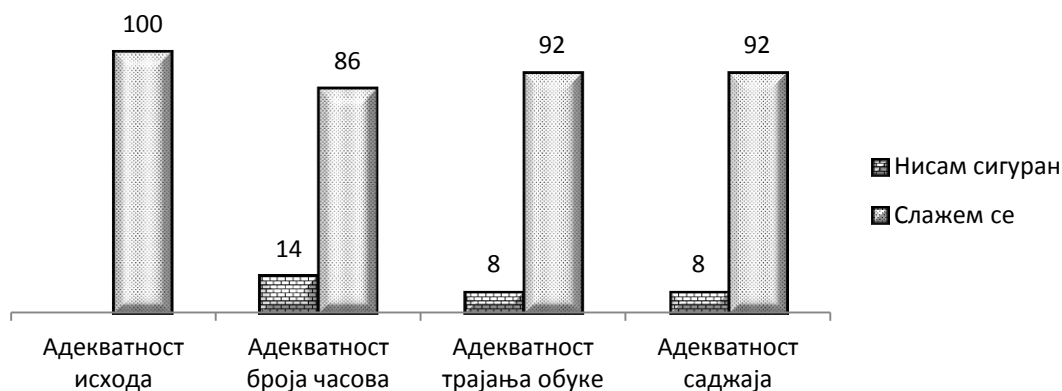
Квалитет базичних програмских компоненти

Квалитет базичних програмских компоненти, на скали од три ступња, процењивало је 50 наставника средњих стручних школа који су реализовали обуку. Базичне програмске компоненте се односе на:

- адекватност исхода програма;
- адекватност броја часова обуке;
- адекватност време трајања обуке;
- адекватност садржаја.

Добијени резултати показују да велика већина наставника високо вреднује основне програмске компоненте. Ниједан наставник не доводи у питање адекватност основних програмских компоненти, а јако мали проценат није сасвим сигуран у њихов квалитет. Од посебног значаја је чињеница да 100% наставника оцењује да су исходи програма обуке потпуно адекватни.

Слика 4 Наставничка процена базичних програмских компоненти у %

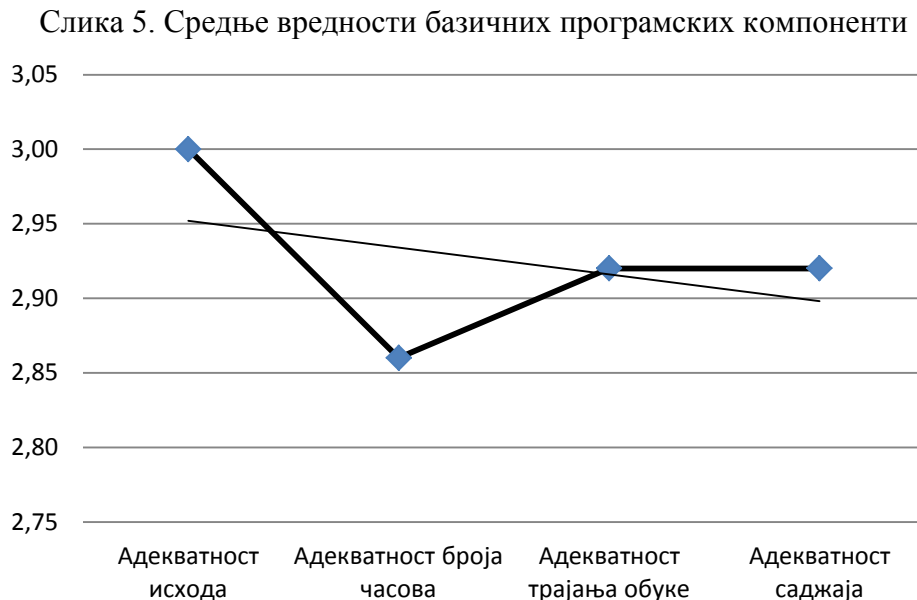

Али не само да велики проценат наставника високо вредује базичне програмске компоненте, него су те процене врло високе и прилично уједначене. Просечне вредности, на скали од 1 до 3, за поједине програмске компненте крећу се од 2.86 до 3.

Иако су аритметичке средине за поједине компоненте врло високе, разлике међу њима добро илуструју кључне кључне принципе у развоју програма стручних обука и кључне тешкоће у њиховој доследној примени.

Основни приступ у развоју програма стручне обуке је усмереност на исходе. У теоријском смислу то значи да се програм дефинише и структурира у терминима

постигнућа, односно оног што ће полазник знати и умети да уради по завршетку обуке, што у процедуралном смислу подразумева идентификацију и дефинисање исход, као први корак у развоју програма, на основу чијег карактера и комплексности се у каснијем следу догађаја дефинишу и све остале програмске компоненте (интензитет, трајање и садржај обуке).

Добијена максимална вредност аритметичке средине за адекватност исхода у односу на претходно знање полазника, говори у прилог чињеници да су исходи позиционирани као први елемент у процедури развоја и структури програма обуке. Успостављена линија тренда сликовито сведочи да се у развоју програма пошло од исхода, преко одређивања трајања обуке у часовима и укупног времена, до садржаја учења (тема и тематских целина). Ниже вредности аритметичких средина за број часова, време трајања и садржај учења истовремено указују да је позиционирање исхода као првог елемента у развоју програма релативно лака ствар, али да је дефинисање оптимума времена и укупног трајања обуке, у односу на дефинисане исходе, нешто теже. То, такође, показује да исходи не смеју бити третирано као најважнији, већ само први елемент у развоју програма. Они су базични елемент у развоју и структурирању програма у смислу да одређује карактер свих осталих програмских елемената. Могло би се чак и рећи да је оптимално одређивање интензитета (броја часова) и временског трајања обуке, једнако тако важно за успешност у постигнућу исхода, колико је и добро дефинисање исхода важно за дефинисање интензитета и трајања обуке.

Квалитет имплементације програма обуке

Квалитет имплементације програма обуке процењиван је путем:

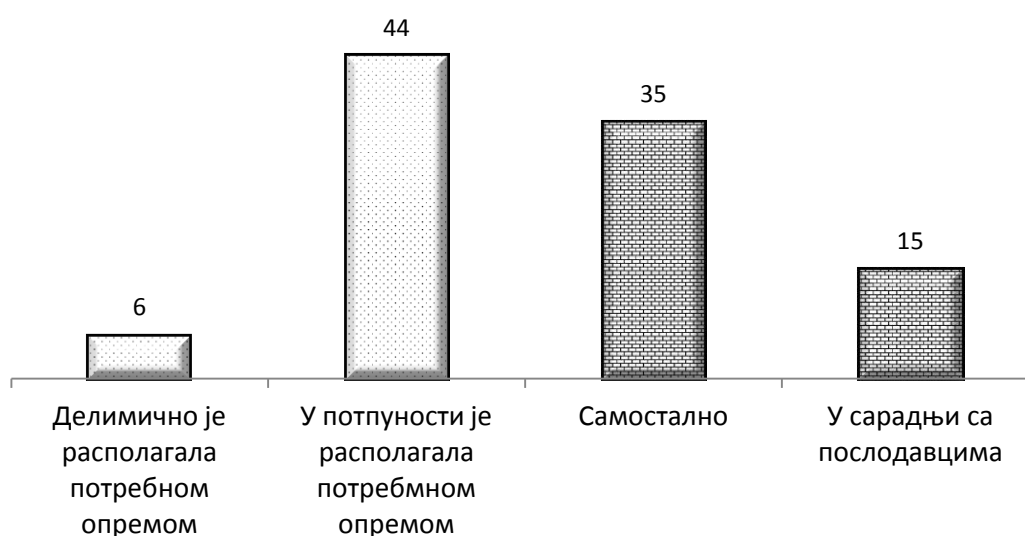
- располагања потребном опремом за реализацију програма обуке
- самосталност или сарадња у организацији програма обуке;
- могућности реализације програма обуке у датом временском оквиру;
- најпогодније динамике реализације обуке;

– мотивацију полазника за похађање обуке.

Услови за реализацију обука, као што су поседовање неопходне опреме, сарадња са послодавцима у реализацији обука и мотивисаност полазника за обуку, наставници веома повљно процењују.

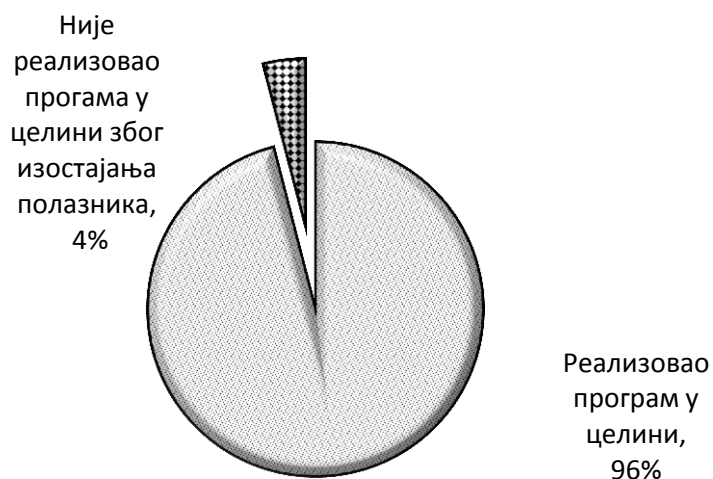
Када је у питању опрема неопходна за успешну реализацију обуке велика већина наставника (88%) сматра да је школа располагала неопходном опремом. Мањи део од 12% ипак сматра да школа није поседовала сву неопходну опрему. Исто тако, највећи број школа (70%) је самостално организовале обуку, док је 15 (30%) школа је организовало обуку у сарадњи са послодавцима.

Слика 6 Услови реализације програма стручних обука

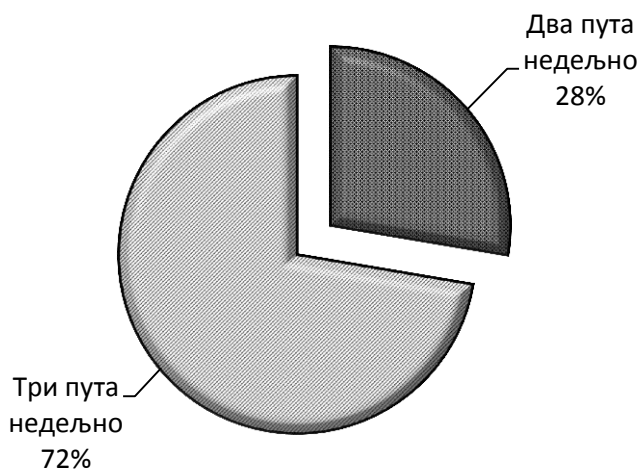
Добијени подаци показују да само 4% наставника није успело да реализује предвиђени програм у целини због неродовног доласка полазника на обуку. Велика већина од 96% изјављује да су успели да реализују програм у целини. Иако би се би се овај податак могао прихватити са извесном резервом, чињеница да од 216 полазника који су похађали обуку њих 213 положило испит за обуку који је екстерног типа и у коме није учествовао наставник који је изводио обуку, говори у прилог његовој веродостојности и валидности.

Слика 7 Успешност у реализацији програма у целини

Већина наставника (72%) средњих стручних школа сматра да ће обуке имати најбољи ефекат уколико се организују три пута недељно. То говори да је интензитет обука од изузетне ваћности за полазнике ФООО. Није занемарљиво и то што 28% мисли да је обуке довољно организovati и два пута недељно.

Слика 8 Најадекватнија динамика обуке

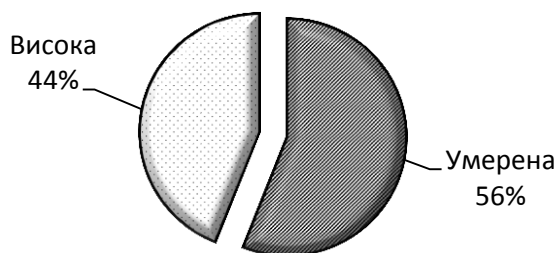

Предуслови за реализацију обука

Основи предуслови за постигнуће очекиваних исхода стручне обуке је мотивација за учење, претходно стечено знање и постигнуће кључних (генеричких компетенција).

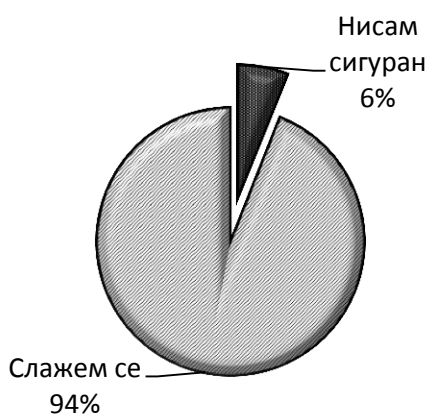
Наставници стручних обука процењују да на обукама није било немотивисаних, односно ниско мотивисаних полазника. Напротив, према процени наставника, обука се одвија у условима високе (44%) или умерене (56%) мотивације полазника за учење. Високу мотивацију полазника за учење вероватно, поред очекивања запослења, обликују сама организација обуке и јасна програмска очекивања у смислу постигнућа општих исхода (стручних компетенција) током обуке.

Слика 8 Мотивација полазника за учење

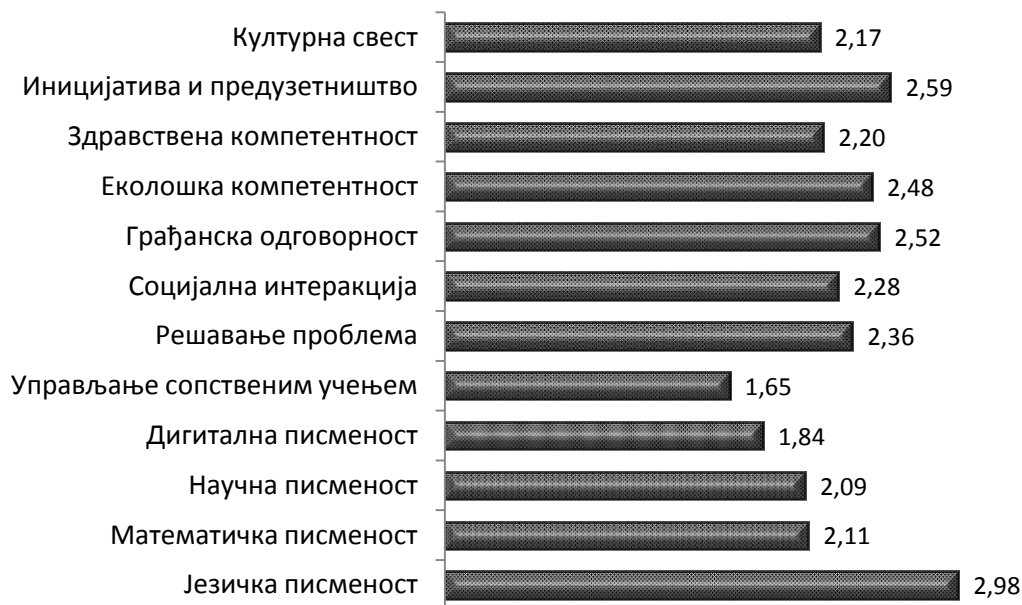
Велика већина наставника (94%) који су реализовали стручне обуке процењује да програм основног образовања обезбеђује исходе који омогућују успешно похађање стручне обуке.

Слика 8 Програм основног образовања омогућује успешно похађање обука

Кључни ефекти основног образовања у односу на стручне обуке процењивани су на основу допринос стечених кључних (генеричких) компетенција успеху у стручним обука.

Слика 9 Допринос кључних компетенција успешности

Наставници средњих стручних школа високо вреднују допринос кључни (генеричких) компетенција успеху у стручним обука. На скали од 1 до 3 просечне вредности за допринос стручних компетенција успеху на обуци крећу се од 1.86 до високих 2.98. то говори у прилог опредељењу које ФООО третира као јединствен и интегративан програм основног и стручног образовања.

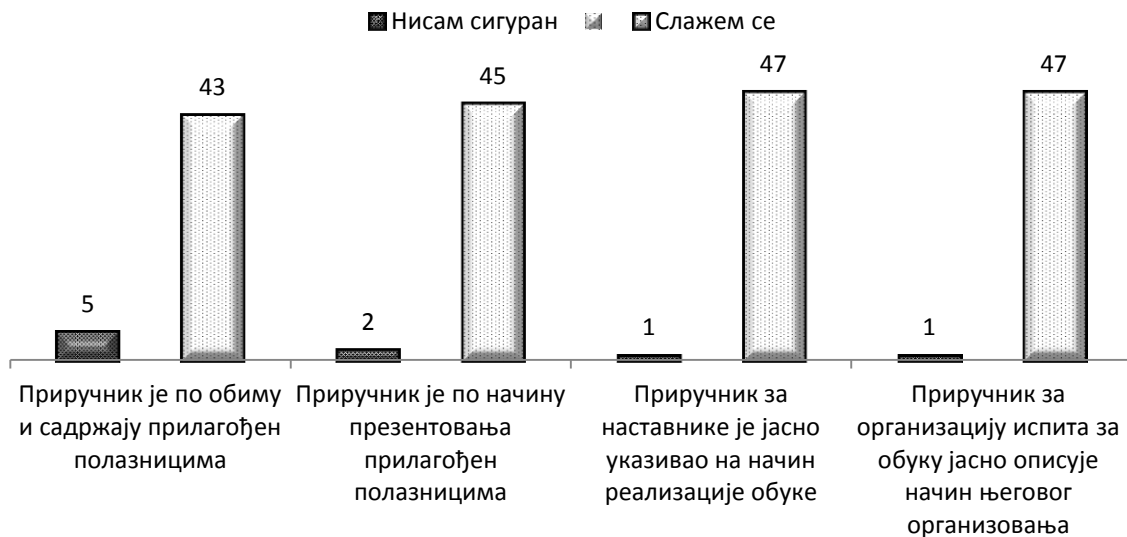
Занимљиво је да наставници средњих стручних школа као најкорисније за успех полазника у стручним обукама оцењују језичку писменост, иницијативу и предузетништво, грађанску одговорност и еколошку компетентност. На дну лествице су управљање сопственим учењем, дигитална, научна и математичка писменост. Могло би се рећи да наставници средњих стручних школа сматрају да су за успех полазника ФООО у стручним обукама од пресудне важности комуникационе и социјалне компетенције, а у мањој мери техничке. То указује да се функционализација основног образовања у односу на стручне обуке има првенствено социјално-интегративни карактер, а мање као директан трансфер техничко-математичког знања из подручја основног у подручје стручних обука.

Квалитет приручника за полазнике и водича за наставнике

Приручник за полазнике и водич за наставнике, као и водич за организацију испита за обуку представљају основну подршку за реализацију стручних обука, односно за стицање и проверу очекиваних исхода стручних обука.

Наставници су изузетно повољно проценили квалитет приручника за полазнике и квалитет водича за наставнике и водича за организацију испита за обуку

Слика 10 Процена квалитета вприручника и водича

Приручник за полазника по обиму, садржају и начину презентовања садржаја у потпуности је прилагођен полазницима. Приручник за наставнике јасно указује на начин на коју обуку треба реализовати, а приручник за испит за обуку јасно описује његов начин организације.

ЦИЉ 4, АНЕКС 2

Листа материјала за наставу и учење и приручника развијених у оквиру ФООО

Материјал за полазнике:

- Како ефикасно учити у функционалном основном образовању одраслих – први циклус
- Како ефикасно учити у функционалном основном образовању одраслих – други и трећи циклус

Материјали за наставнике

- Како ефикасно предавати и учити у ФООО – водич за наставнике и полазнике:
 - Српски језик I циклус
 - Математика I циклус
 - Енглески језик I циклус
 - Основне животне вештине
 - Дигитална писменост I, II и III циклус
 - Српски језик II и III циклус
 - Математика II и III циклус
 - Енглески језик II и III циклус
 - Географија
 - Физика
 - Биологија
 - Хемија
 - Историја
 - Примењене природне науке
 - Предузетништво
 - Одговорно живљење у грађанском друштву

Материјали за полазнике и наставнике за све стручне обуке које су развијене у оквиру пројекта „Друга шанса“ – укупно 35:

- I. **Геологија, рударство и металургија**
 1. Обука за ливење у пешчаним калупима
- II. **Геодезија и грађевинарство**
 2. Обука за извођача машинског малтерисања
 3. Обука за извођача термоизолационих (деммит) фасада
 4. Обука за монтажера битуменске шиндре
 5. Обука за монтажера подних облога
- III. **Хемија, неметали и графичарство**
 6. Обука за припрему отпада за рециклажу
 7. Обука за помоћног аутолакирера
 8. Обука за вулканизера пнеуматика

IV. Машинство и обрада метала

9. Обука за извођача припремно-завршних радова у бродоградњи
10. Обука за монтажера ролетни и застора
11. Обука за заваривање гасом
12. Обука за одржавање мотора и моторних возила
13. Обука за помоћног грађевинског лимара
14. Обука за помоћног стругара
15. Обука за руковоаоца CNC машинама

V. Пољопривреда, производња и прерада хране

16. Обука за израду чајног пецива и бисквита
17. Обука за израду пецива
18. Обука за израду пица
19. Обука за израду производа од воћа и поврћа
20. Обука за израду тестенина
21. Обука за баштована
22. Обука за калемара
23. Обука за производњу садног материјала у пластеницима
24. Обука за сакупљање, сушење и складиштење лековитог биља

VI. Шумарство и обрада дрвета, област обрада дрвета

25. Обука за дрволакирера
26. Обука за корпара
27. Обука за урамљивача

VII. Текстилство и кожарство

28. Обука за хемијско чишћење, прање и пеглање текстилних производа
29. Обука за израђивача ручних радова
30. Обука за израђивача текстилних производа за домаћинство
31. Обука за ручно ткање

VIII. Трговина, угоститељство и туризам

32. Обука за хотелског портира
33. Обука за организатора смештаја у сеоском домаћинству
34. Обука за помоћног кувара
35. Обука за собарицу/спремачицу

Приручници:

- Приручник за наставнике – основне андрагошке вештине
- Приручник Школа, школски тим и наставник
- Приручник за развој програма стручне обуке

ЦИЉ 6, Анекс 1: Програм уводног и обавезног Модула

ПРОГРАМ УВОДНОГ МОДУЛА:	ПРОГРАМ ОБАВЕЗНОГ МОДУЛА:
<ol style="list-style-type: none">1) циљеви и очекивани исходи ФООО;2) особености учења одраслих;3) разлике учења деце и одраслих;4) мотиви и баријере у учењу одраслих;5) принципи и стилови учења одраслих;6) методе, технике и стратегије учења одраслих;7) процена постигнућа, оцењивање и портфолио;8) школски тим и тимски рад у остваривању ФООО;9) организација образовног процеса и индивидуализација наставе;10) помоћ наставнику у развоју додатног материјала за наставу и учење.	<ol style="list-style-type: none">1) остваривање сарадње школе и социјалних партнера у ФООО;2) информисање, саветовање и вођење полазника у избору и оставривању обуке;3) механизми мотивације и друштвене подршке одраслим за укључивање у процес образовања;4) карактеристике образовне потребе и интереси посебних циљних група;5) место и улога андрагошког асистента у школском тиму;6) школска документација у остваривању ФООО;7) улога андрагошког асистента у праћењу ФООО.

ЦИЉ 6, Анекс 2: Допринос андрагошког асистента ефикасности наставе

Једна од најзначајних новина у ФООО је увођење андрагошког асистента. Све групе испитаника, укључујући и саме андрагошке асистенте, процењивале су значај различитих доприноса андрагошког асистента успешности реализације ФООО.

Све групе испитаника сагласно процењују да је допринос андрагошког асистента значајан, посебно кад је реч о задржавању полазника на настави, у разумевању проблема полазника и унапређењу комуникације између полазника и наставника.

Процене наставника и полазника о улози андрагошког асистента

Наставници су процењивали допринос различитих активности андрагошког асистента успешности наставе. Процене које су наставници дали приказане су на графикану 55.

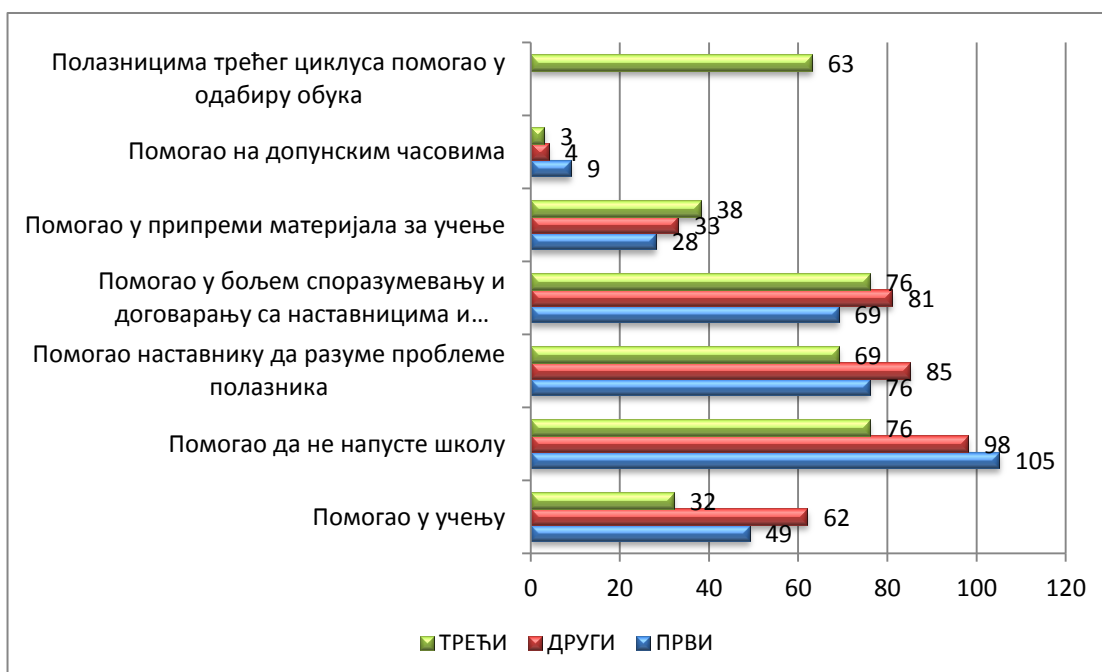
Графикон 55.2 Најкорисније активности андрагошког асистента - ранг, наставници (П40)

Међу активностима андрагошког асистента које, по процени наставника али и полазника и самих андрагошких асистената (графикон 57) највише доприносе успешности наставе ФООО су активности социјалног карактера. На првом месту код свих испитаних група је задржавање полазника у настави. Следећа најзначајнија активност је по оцени оцени свих група помоћ андрагошког асистента наставницима у разумевању проблема полазника. Следи унапређење комуникације између наставника и полазника, које је по проценама свих група испитаника на трећем месту.

Кроз ове активности андрагошки асистент је пружао индиректну подршку квалитету наставног процеса.

Међу активностима којима је андрагошки асистент пружао директну подршку полазницима издвајају се *помоћ полазницима у учењу и учеиће у припреми различитих материјала за наставу*. И њих су све групе испитаника процениле приближно једнако. Само два наставника, само два андрагошка асистента и незнатан број полазника су проценили да је ангажовање андрагошког асистента у допунској настави допринело успешности наставе у ФООО. Имајући у виду колико је у организацији наставе потребно додатно појачати допунску наставу за полазнике са недовољним улазним предзнањима и компетенцијама, за полазнике који су се касније уписали, за оне који слабије напредују и за оне који често изостају, поставља се питање због чега андрагошки асистент није у овом погледу допринео у већој мери. Могућих разлога за то има више: овај вид наставе уопште није био организован, или андрагошки асистент није био укључиван у овај вид наставе, или је био укључиван али није значајније допринео настави.

Помињане процене полазника су приказане на графикону 56.

Графикон 56. Допринос андрагошког асистента, полазници (ПОЛ П17 по циклусима)

За релативно мали директан допринос андрагошког асистента квалитету наставе у ФООО може да се наведе више разлога: превелик обим и неочекиване тешкоће у организационим и техничким пословима са којима су се андрагошки асистенту сусрели (нпр. упис, документација, превоз полазника); недовољна упућеност наставника у могућности које пружа сарадња са андрагошким асистентом или недовољна спремност наставника да у процесу реализације наставе сарађују са андрагошким асистентом; неорганизовање активности у самој школи (допунска, додатна, индивидуална и индивидуализована настава); недовољан рад наставника на развоју материјала за наставу и учење у коме се очекивало учеиће андрагошког асистента; неспремност и

некомпетентност андрагошких асистената за пружање значајније подршке процесу наставе и др.

Процене андрагошких асистената

Да је потребно на фокус групи анализирати улогу, обим ангажовања и допринос андрагошког асистента у појединим активностима, потврђују и налази приказани на графиконима 57 и 58. На овом првом се налазе упоредни подаци о обиму ангажовања андрагошког асистента у појединим активностима и процене доприноса успешности наставе кроз ове активности, а на другом је сопствена процена андрагошких асистената о делу радног времена које су провели на настави ФООО.

Процена обима ангажовања андрагошког асистента је на графикону 57 представљена по ранговима. Они су се највише ангажовали на пружању помоћи у задржавању полазника на настави и помажући наставницима у разумевању проблема полазника. Са друге стране, најмањи обим ангажовања је био у допунској настави и у учешћу у индивидуализацији наставе. Свој највећи допринос андрагошки асистенти виде управо у активностима у којима су били највише ангажовани. Међутим, постоје и активности у којима обим њиховог ангажовања и допринос успешности нису сразмерни. Мањи обим ангажовања уз већи допринос успешности реализације наставе видљив је у грађењу добрих односа у разреду и унапређењу комуникације између наставника и полазника. Обрнуто, већи обим ангажовања уз мањи допринос успешности наставе је код избора обука, у припреми материјала за наставу и учење и организовању ваннаставних активности.

Овај налаз се може разумети и у светлу резултата приказаних на графикону 58. Око половине андрагошких асистената процењује да је у учионици у настави ФООО провела између 20 и 40% свог радног времена. Више од једне трећине сматра да је то било више од 40%, а једна петина процењује да је у учионици провела мање од 20% свог радног времена. Из овога произлази да је релативно значајан део времена које су андрагошки асистенти, према властитој процени, провели на настави, дао релативно оскудне резултате.

Све ово указује да потенцијал доприноса андрагошког асистента успешности наставе у ФООО није искоришћен у довољној мери и на одговарајући начин.

АКТИВНОСТИ АА КОЈЕ СУ НАЈВИШЕ ДОПРИНЕЛЕ УСПЕШНОСТИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ ФООО И АКТИВНОСТИ АА У КОЈИМА СУ БИЛИ НАЈВИШЕ

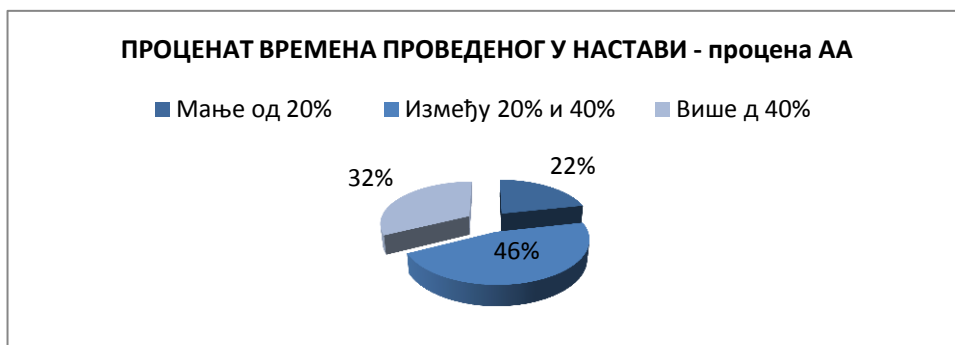
АНГАЖОВАНИ - ПРОЦЕНА аа

■ П24. Заокружите активности у којима сте највише били ангажовани

■ П23. Међу наведеним активностима заокружите највише ТРИ у којима сте ви као АА допринели успешности реализације наставе у ФООО

Графикон 3. Допринос активности, андрагошки асистенти, (АА П23,24)

Графикон 4. Процент времена у настави, андрагошки асистенти (АА П25)

6.2.4 Процене стручних сарадника и директора

Процене стручних сарадника и директора приказане су на графикону 59. И оне показују да је допринос андрагошког асистента више везан за активности које се индиректно

односе на наставу ФООО, него на активности које су директно допринеле њеном квалитету. Такође је видљиво да стручни сарадници у нешто већој мери него директори значај придају оним активностима андрагошког асистента које подразумевају његову непосредну сарадњу са наставником, као што су помоћ у унапређењу комуникације између наставника и полазника и помоћ у индивидуализацији наставе. У већини других процена стручни сарадници и директори су углавном сагласни.

Графикон 59. Допринос андрагошког асистента, стручни сарадници и директори